

บทที่ 4

ความคิดเรื่องจีนศึกษาของ เขียน ชีระวิทย์

4.1 ความนำ

เขียน ชีระวิทย์ เป็นนักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญมากในแวดวงวิชาการไทยโดยเฉพาะเรื่อง “จีนศึกษา” โดยท่านได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มาเป็นเวลาช้านาน โดยเริ่มตั้งแต่ประมาณทศวรรษที่ 1960 จึงทำให้ เขียน ชีระวิทย์ มีผลงานด้าน “จีนศึกษา” จำนวนมากที่ถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่สู่สาธารณชน ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของตำรา หรือบทความต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการ หนังสือทางวิชาการ รวมถึงหนังสือพิมพ์ หรือแม้กระทั่งบทสัมภาษณ์อันเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งเคยให้สัมภาษณ์ไว้ในที่ต่าง ๆ ซึ่งผลงานเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงแนวความคิดด้าน “จีนศึกษา” ของ เขียน ชีระวิทย์ ได้เป็นอย่างดี และเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของ เขียน ชีระวิทย์ ในเรื่องดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้ทำการสำรวจวรรณกรรมต่าง ๆ ของ เขียน ชีระวิทย์ อันเกี่ยวข้องกับ “จีนศึกษา” ไว้ในส่วนแรกของบทที่ 4 นี้ ก่อนที่จะทำการนำเสนอและวิเคราะห์ความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ “จีนศึกษา” ของ เขียน ชีระวิทย์ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมของบทบาทและความคิดด้านนี้ของท่าน

4.2 การสำรวจวรรณกรรม เขียน ชีระวิทย์ ที่เกี่ยวกับจีนศึกษา

ผลงานของเขียน ชีระวิทย์ ที่เกี่ยวกับจีนศึกษานั้นมีมากมายโดยอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ หนังสือตำราทางวิชาการ บทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือ บทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ลงในวารสาร และบทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์

4.2.1 หนังสือตำราทางวิชาการ

หนังสือตำราทางวิชาการซึ่งเกี่ยวกับจีนศึกษาของ เขียน ชีระวิทย์ ได้ถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่สู่สาธารณชนครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1966 นั้น คือ *วิวัฒนาการการปกครองของจีน* ซึ่งถือได้ว่าเป็นตำราที่เขียนเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์และมีรายละเอียดต่าง ๆ ที่น่าสนใจมากมาย โดยเนื้อหาภายในหนังสือเป็นการอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์เล่าเรื่องอันเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของจีนตั้งแต่ในอดีต การที่ผู้แต่ง ได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นเนื่องจากความเชื่อที่

ว่า ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่จะได้รับผลกระทบจากการเผชิญหน้ากันระหว่างโลกเสรีที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและโลกคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเข้าใจปัญหาการเมืองของจีนและการจะเข้าใจปัญหาการเมืองของจีนในปัจจุบัน (ณ เวลาที่เขียน) จำเป็นต้องรู้เบื้องหลังของวิวัฒนาการการปกครองของจีนตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากการเมืองของจีนนั้นมีลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนชาติใด ๆ ในโลก ดังคำกล่าวของ เชียน ชีระวิทย์ ในตอนหนึ่งของบทนำที่ว่า

“เราเป็นชาติหนึ่งในเอเชียที่จะได้รับการกระทบกระเทือน จากการเผชิญหน้ากันระหว่างโลกเสรีที่นำโดยสหรัฐฝ่ายหนึ่ง กับแนวของโลกคอมมิวนิสต์ที่นำโดยจีนคอมมิวนิสต์ฝ่ายหนึ่ง จึงจำเป็นต้องศึกษาบทบาทของประเทศจีนอย่างใกล้ชิดและอย่างใช้เหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์ เหตุผลที่จะนำมาใช้พิจารณาปัญหานี้จะใช้แต่เพียงสามัญสำนึกนั้นไม่พอ ทั้งนี้เพราะจีนเป็นประเทศเก่าแก่และยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกประเทศหนึ่งในอดีต จีนเป็นอู่อารยธรรมตะวันออกที่เต็มไปด้วยความงามที่สามารถทำให้นักประวัติศาสตร์จีนหลงใหลไปตาม ๆ กัน อีกประการหนึ่งจีนเองคิดนิสัยเป็นนักประวัติศาสตร์ แม้โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันจะรวดเร็วและรุนแรง แต่ทรรศนะคติประชาชนส่วนรวมเกี่ยวกับการเมืองบางแง่นั้นยังไม่เปลี่ยนแปลง ความคิดที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนนั้น ชาวจีนได้โฆษณาโดยใช้คำพูดต่างกันมาเป็นเวลานานกว่าสองพันปีแล้ว แต่วิธีการใช้อำนาจอธิปไตยนั้นสืบทอดกับประชาธิปไตยตะวันตก ประชาธิปไตยตะวันตกให้ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยโดยทางผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้ง ประชาธิปไตยแบบจีนนั้น ประชาชนใช้อำนาจอธิปไตยโดยทางผู้แทนที่ได้ใช้กำลังทำการปฏิวัติสำเร็จ การใช้กำลังเป็นเครื่องตัดสินปัญหาการเมืองจึงไม่ผิดอย่างน้อยในอดีต การเมืองอันเป็นแบบของจีนทำนองนี้อุดมสมบูรณ์มาก บางอย่างก็ยึดถือต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน บางอย่างก็มีการดัดแปลงแก้ไขอยู่เนื่อง ๆ ฉะนั้น การจะเข้าใจปัญหาการเมืองของจีนปัจจุบันได้จึงจำเป็นต้องศึกษาความรู้เบื้องหลังเหล่านี้ หนังสือเล่มนี้ตั้งใจจะสนองความต้องการนี้”¹

ภายในหนังสือได้อธิบายวิวัฒนาการการปกครองของจีนไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนและละเอียดถี่ถ้วน โดยเริ่มจากประเทศจีนในยุคศักดินาบรรพ์ ยุคทองแห่งปรัชญาการเมืองของจีน ความรุ่งเรืองและการเสื่อมสลายของจีนในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สถาบันการปกครองของจีนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบบเศรษฐกิจ และจำนวนประชาชนของจีน ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเสื่อมโทรมของระบบจักรพรรดิ การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐระบบสาธารณรัฐภาคทดลองและความล้มเหลว วิวัฒนาการของพรรคก๊กมินตั๋ง พรรค

¹ เชียน ชีระวิทย์, วิวัฒนาการการปกครองของจีน, คำนำ หน้า ข.

กวีอหิมินต์และรัฐบาล ขบวนการคอมมิวนิสต์จีน (ค.ศ. 1927 – 1937) สงครามโลกและชัยชนะของจีนคอมมิวนิสต์ (ค.ศ. 1937 – 1949)

นอกจากนี้ยังมีการอธิบายการใช้คำทับศัพท์ภาษาจีน ไว้ในส่วนของคำนำเพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน รวมทั้งยังมีแผนที่และรายละเอียดต่าง ๆ ประกอบด้วย เช่น แผนที่ประเทศจีนในปัจจุบัน (ณ เวลาที่เขียน) แผนภาพแสดงอันดับราชวงศ์ตามประวัติศาสตร์ของจีน แผนที่แสดงอาณาจักรสิบแคว้น ตารางแสดงจำนวนประชาชน ตั้งแต่ ค.ศ. 2 – 742 กราฟแสดงความหนาแน่นของพลเมือง แผนผังแสดงโครงสร้างของรัฐบาลสาธารณรัฐจีน แผนที่แสดงการ “เดินวิบาก” ของจีนคอมมิวนิสต์ ฯลฯ

หลังจากนั้นไม่นานหนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์* ก็ถูกตีพิมพ์ออกมาในเวลาไล่เลี่ยกัน คือ ในปี 1966 และถูกตีพิมพ์อีก 2 ครั้งในปี ค.ศ. 1968 และ ค.ศ. 1972 โดยเนื้อหาภายในหนังสือเป็นการอธิบายเกี่ยวกับพื้นฐานในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์โดยสังเขป ที่มาของนโยบายต่างประเทศของจีน การปฏิบัติและปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนทั้งปัญหาและลู่ทางในอนาคต ดังที่ เขียน ชีระวิทย์ ได้กล่าวไว้ว่า

“หนังสือเล่มนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะกล่าวถึงฐานะและการเมืองของจีนภายใน ^{๒๕}แต่เพียงเดือนผู้อ่านว่านโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์มิได้กำหนดขึ้นได้เป็นเอกเทศจากนโยบายภายใน เช่นเดียวกับนโยบายภายในไม่ได้กำหนดขึ้นเป็นเอกเทศจากนโยบายต่างประเทศ จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะนำเอาพื้นฐานในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์มาพิจารณาโดยสังเขป ครั้นแล้วจะได้พิจารณาถึงต้นตอของนโยบายต่างประเทศของจีนในยุคปัจจุบัน การปฏิบัติและปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนทั้งปัญหาและลู่ทางในอนาคตด้วย”²

อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้เป็นเพียงเอกสารรวมคำบรรยายเกี่ยวกับจีนที่ เขียน ชีระวิทย์ ใช้บรรยายในที่ต่าง ๆ ในขณะนั้น ซึ่งในข้อนี้ เขียน ชีระวิทย์ ก็ได้เขียนวิจารณ์ตนเองเกี่ยวกับการจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ในงานเขียนชิ้นหลังของท่านซึ่งจะได้กล่าวต่อไป อีกทั้งในหนังสือยังเน้นหนักไปในทางการวิเคราะห์ตามทัศนะของผู้เขียนดังข้อความตอนหนึ่งในส่วนของคำนำที่ว่า

² เขียน ชีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 5.

“เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จะเน้นหนักไปในการวิเคราะห์ตามทัศนะของผู้เขียนมากกว่า การเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์”³

หลังปี ค.ศ. 1966 ไม่มีตำราใหม่ของเจียน ชีระวิทย์ ถูกตีพิมพ์ออกมาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1976 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 ซึ่งส่งผลให้บรรยากาศความตึงเครียดระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มคลายตัวลงตามลำดับ มาตรการควบคุมการเผยแพร่เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเริ่มผ่อนคลายลง ภายใต้อากาศเช่นนี้ตำราเรียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจีนศึกษาจึงมีอิสระมากขึ้นในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริง โดยเฉพาะหนังสือของ เจียน ชีระวิทย์ เรื่อง *การเมืองและการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน*⁴ เป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องจากสำนักพิมพ์ว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่เขียนเกี่ยวกับประเทศจีนที่ค่อนข้างสมบูรณ์กว่าหนังสือใดที่ได้ตีพิมพ์ออกมาเกี่ยวกับประเทศนี้ โดยประเด็นที่ เจียน ชีระวิทย์ ต้องการอธิบายในหนังสือเล่มนี้ คือระบบการเมืองการปกครองของจีน โดยศึกษาจากทั้งข้อมูลปฐมภูมิเพื่อที่จะไม่ต้องผ่านมุมมองของตะวันตกและเอกสารจากตะวันตก โดยผ่านการกลั่นกรองแล้ว โดยที่มาของข้อมูลเหล่านี้มาจากหลายแหล่ง เช่น *Survey of the China Mainland Press, Selection (formerly Extracts) From the China Mainland Magazines, Current Background* เอกสารต่าง ๆ เหล่านี้สถานกงสุลอเมริกันที่ฮ่องกงจัดแปลจากหนังสือพิมพ์และเอกสารที่เผยแพร่ในผืนแผ่นดินใหญ่ และยังมีข้อมูลจาก *ธรรมนูญพรรคคอมมิวนิสต์แห่งจีน* (อนุมัติโดยที่ประชุมสภาแห่งชาติ ชุดที่ 12 ณ วันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1973) ซึ่งแปลมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ *The Tenth National Congress of Communist Part of China (Document)* (Peking : Foreign Languages Press, 1973) และ *ธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน* (อนุมัติโดยที่ประชุมรัฐสภาแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ชุดที่ 4 สมัยที่ 1 เมื่อวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1975 โดยมาจาก เอเชียวิเคราะห์ข่าว 29 มกราคม ถึง 4 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1975 โดยเปรียบเทียบจากต้นฉบับภาษาจีนที่ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ประชาชนจีนปักกิ่ง (1977) นอกจากนี้ยังได้แนะนำสำหรับผู้ที่ต้องการติดตามเรื่องจีนในขณะนั้น ว่าควรจะอ่านบทความใน *China Quarterly* และ *Current Scene* อีกด้วย

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าคำนำ.

⁴ เจียน ชีระวิทย์, *การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน*.

ต่อมาในปีเดียวกันนั้นเองก็มีการจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง *จีนกับสังคมโลก* ออกเผยแพร่ ซึ่งเป็นหนังสือรวมบทความที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้เขียนเกี่ยวกับจีนและตีพิมพ์ลงในเอกสารต่าง ๆ จำนวน 13 บทความ

ในปี ค.ศ. 1978 หนังสือเรื่อง *22 วันในจีน*⁵ ก็ได้ถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่โดยหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือรวมบันทึกข้อเท็จจริงที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้พบเห็นและรับฟังในระหว่างการไปเยือนประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนร่วมกับกลุ่มนักวิชาการจากประเทศไทยในเดือนเมษายน ค.ศ. 1976 (5 เมษายน ถึง 27 เมษายน ค.ศ. 1976) เนื้อหาของหนังสือจึงเพื่อเผยแพร่ถึงข้อเท็จจริงในสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้พบเห็นขณะนั้นเท่านั้น

ต่อมาในปี ค.ศ. 1984 หนังสือเรื่อง *จีนผลัดแผ่นดิน* ก็ได้ถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่ หลังจากการไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นครั้งที่ 4 คือ ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม – 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1983 โดยประเด็นหลักคือการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงหลังเหมาเจ๋อตงถึงแก่นรัฐธรรมนูญ และเปรียบเทียบนโยบายและแบบแผนของการพัฒนาในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมกับยุค “สี่ทันสมัย” ช่วงที่เพิ่งเสี้ยวผิงเรื่องอำนาจตั้งข้อความที่เขียนไว้ในส่วนคำนำของผู้เขียน ดังนี้

“ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คิดว่าควรจะเขียนหนังสือเล่มนี้ออกมาก็คือ 1. การเปลี่ยนแปลงในจีนครั้งนี้มีความหมายสำคัญมากทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ ระบบสังคมของเหมาเจ๋อตงกับของจีนภายใต้อิทธิพลของเติ้งเสี่ยวผิงได้รวบรวมอุดมการณ์และแบบแผนในการปฏิบัติที่มีอยู่ในตำรามาทดลองให้เห็นจริงในจีน ผลลัพธ์จากการทดลองทั้งในข้อดีและข้อเสียจะมีคุณค่าทางวิชาการทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงปฏิบัติ 2. ผู้เขียนได้เขียนหนังสือและบทความไว้หลายเรื่องที่ตั้งแม้ข้อมูลบางอย่างจะเป็นจริงในสมัยของเหมาเจ๋อตงเป็นผู้นำของจีน แต่ก็ไม่เป็นจริงเสียแล้วในสมัยของเติ้งเสี่ยวผิงเรื่องอำนาจ ผู้ที่เคยอ่านข้อเขียนของผู้เขียนน่าจะ ได้มีข้อมูลใหม่เพื่อปรับความรู้ของตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่ผันแปรในจีน 3. สิ่งที่เป็นความสนใจของผู้เขียนส่วนตัวก็คือ แบบแผนในการพัฒนาจีนของเหมาและของเติ้งมีข้อน่าสนใจในลักษณะตรงข้าม กล่าวคือ การทดลองของเหมานั้นมีคุณค่าในการศึกษาในแง่ที่เขาสร้างสังคมนิยมแบบก้าวหน้าที่สุดกันอย่างไร แต่การทดลองของเติ้งนั้นมีคุณค่าในการศึกษาในแง่ที่ว่าเขาจะรักษาระบบ

⁵ เจียน ชีระวิทย์, *จีนกับสังคมโลก* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519)

⁶ เจียน ชีระวิทย์, *22 วันในจีน* (กรุงเทพมหานคร : นำอักษรการพิมพ์, 2521)

สังคมนิยมไว้ได้อย่างไร 4. ผู้เขียนมีภาระการสอนเกี่ยวกับการเมืองของจีน จึงจำเป็นต้องมีหนังสืออ่านประกอบเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการเรียนการสอนให้ดีขึ้น”⁷

ในอีก 4 ปีต่อมาภายหลังจากการไปเยือนจีนครั้งที่ 7 ในวันที่ 7 ถึง 8 เมษายน ค.ศ. 1988 ให้กับสถาบันเอเชียศึกษา เขียน ธีระวิทย์ ก็ได้นำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ไปพบเห็นมาลงในหนังสือเรื่อง *คนจีนในยูนนาน* โดยหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่น่าสนใจมากเนื่องจากการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศจีนในบริเวณประวัติศาสตร์ดังที่ เขียน ธีระวิทย์ ได้บรรยายไว้ในส่วนของคำนำดังนี้

“ในการนี้คณะวิจัยของทั้งสองฝ่ายจำเป็นต้องทำการสำรวจภาคสนามด้วย คณะวิจัยของสถาบันเอเชียศึกษาได้ไปทำการสำรวจในประเทศจีน (อาณาบริเวณตาลีฟู) ครั้งแรกเมื่อเดือนเมษายน 2529 และครั้งที่สองเมื่อวันที่ 7-8 เมษายน 2531 ในการทำวิจัยภาคสนามครั้งที่สองนี้ คณะวิจัยได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้าไปสำรวจในอำเภอชุนชาน (อยู่ใต้คำหลี่) และอำเภอเจียนชวน (อยู่เหนือคำหลี่) ด้วยทั้งสองอำเภอนี้ยังเป็นบริเวณปิด เจ้าหน้าที่จีนกล่าวว่าคณะของพวกเราคงจะเป็นคนไทยชุดแรกที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในบริเวณดังกล่าว ผู้เขียนได้ถือโอกาสนี้ศึกษาสภาพความเป็นอยู่และการบริหารงานในระดับท้องถิ่นของจีน ในบริเวณที่ผ่านไปด้วยตามแต่โอกาสจะอำนวย และเห็นว่าความรู้ของคนไทยเกี่ยวกับจีนในระดับท้องถิ่นยังมีน้อย จึงคัดเรื่องราวบางประเด็นมารายงานให้ผู้ที่สนใจทราบ ไม่ว่าเรื่องนั้น ๆ จะเกี่ยวข้องกับงานวิจัยหรือไม่”⁸

นอกจากนี้หนังสือเล่มดังกล่าวยังได้รับการยกย่องจาก รศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช รองผู้อำนวยการสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในขณะนั้นว่า

“การนำเสนอหนังสือเรื่อง “คนจีนในยูนนาน” นี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเพราะผู้เขียนได้เขียนขึ้นจากประสบการณ์โดยตรงในการเข้าไปสำรวจดินแดนประเทศจีน ในบริเวณที่ประวัติศาสตร์ไทยเคยกล่าวถึงและสอนกัน ในแบบเรียนมาช้านาน บริเวณดังกล่าวเป็นเขตที่นักวิชาการน้อยคนจะมีโอกาสได้เข้าไปสัมผัส เมื่อศาสตราจารย์เขียน ธีระวิทย์ ได้เข้าไปศึกษาข้อมูลและเขียนเรียบเรียงขึ้น บทวิเคราะห์นี้ก็กลายเป็นหนังสือที่มีคุณค่าและหาอ่านได้ยาก เป็นการวิเคราะห์ในระดับจุลภาค ซึ่งผู้เขียนสรุปด้วยคำว่า “สังคมนิยมครึ่งใบ”⁹

⁷ เขียน ธีระวิทย์, *จีนผลัดแผ่นดิน* (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2527), หน้าคำนำ.

⁸ เขียน ธีระวิทย์, *คนจีนในยูนนาน* (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้าคำนำของผู้เขียน.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าคำนำ.

เนื้อหาภายในหนังสือได้อธิบายให้เห็นถึงภาพการเปลี่ยนแปลงภายในจีนในระดับจุลภาค หรือปัจเจกบุคคลในช่วงการปกครองภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงซึ่งดำเนินนโยบายเปิดประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและด้านความเป็นอยู่ทั่วไป และได้เรียกการเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นว่า “สังคมนิยมครึ่งใบ”

อีกหลายปีต่อมาผลงานวิจัยเรื่อง *นโยบายต่างประเทศจีน* ก็ได้ถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1998 ซึ่งผลงานดังกล่าวได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเยี่ยม จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี ค.ศ. 1998 สาเหตุของการทำการวิจัยครั้งนี้เพราะผู้เขียนเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาความรู้เกี่ยวกับจีน ดังจะเห็นจากข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวว่า

“แม้ปัจจุบันซึ่งเราติดต่อกับจีนได้โดยตรงแล้วภายหลังเปิดสัมพันธ์ทางการทูตกันตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 1975 แดงงานวิชาการภาษาไทยที่เกี่ยวกับจีนก็ยังมีน้อย เมื่อสามสิบปีมาแล้ว ผู้วิจัยงานเรื่องนี้ได้เขียนหนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์* พิมพ์เผยแพร่โดยแผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต (ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ปัจจุบัน) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สามครั้ง (พ.ศ.2509, 2511, 2515) ต้องขอรับสารภาพตามตรงว่า ความจริงสาระของหนังสือเล่มนั้นหาใช่ตรงตามชื่อที่ตั้งไว้ไม่ มันเป็นเพียงเอกสารรวมคำบรรยายเกี่ยวกับจีนที่ใช้ในขณะนั้น ถ้าจะประเมินมาตรฐานในฐานะที่เป็นหนังสือว่าด้วยนโยบายต่างประเทศ ต้องถือว่ามิคุณภาพต่ำมาก แต่ก็ขายหมดเร็วในการพิมพ์ทั้งสามครั้ง (ครั้งละ 1,000 เล่ม) แสดงให้เห็นความจริงอย่างหนึ่งว่ามีคนสนใจจีนมากพอสมควร ไม่ว่าสิ่งพิมพ์นั้นจะมีคุณภาพหรือไม่ก็ตาม ความจริงผู้เขียนมิได้ตั้งใจจะหลอกผู้อ่าน แต่การพิมพ์คำบรรยายเป็นรูปเล่มในสมัยนั้นด้วยกระดาษคุณภาพไม่ดี ถูกกว่าการพิมพ์โรเนียวเย็บเป็นชุดเสียอีก จึงใช้แทนโรเนียวชุดประกอบคำบรรยาย แม้เวลาได้ผ่านไปนานนับสามสิบปี ก็ยังไม่มีใครเขียนเรื่องนโยบายต่างประเทศของจีนที่แท้จริงออกมาเผยแพร่ แม้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะมีบทความเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของจีนที่มีต่อประเทศ (หรือประเด็น) ต่าง ๆ ออกมาประปราย แต่ก็เป็นส่วนย่อยของนโยบายต่างประเทศของจีนทั้งระบบเท่านั้น เมื่อจีนกับไทยมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ความจำเป็นที่เราต้องรู้เรื่องนโยบายต่างประเทศของจีนในแง่มุมต่าง ๆ ที่สมบูรณ์แบบยังมีมากขึ้น งานวิจัยเรื่องนี้ นอกจากจะตอบสนองความต้องการของสังคมดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการตอบสนองปณิธานของผู้วิจัยตั้งไว้ตั้งแต่พิมพ์หนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์* ในปี พ.ศ.2509 ด้วย”¹⁰

¹⁰เขียน ธีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 2.

โดยข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยฉบับนี้คือ นโยบายต่างประเทศของจีนในแต่ละประเด็น แต่ละประเทศ และแต่ละภูมิภาคมีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขภายในและภายนอกประเทศ โดยทั่วไปผู้นำจีนกำหนดนโยบายโดยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน อุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์ และผลประโยชน์เฉพาะหน้า ระบบการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ ต่างมีอิทธิพลต่อนโยบายโดยการแสดงบทบาทตามกรอบอำนาจหน้าที่ของตน ซึ่งครอบงำโดยพรรคคอมมิวนิสต์มาตลอด จีนยังมีปัญหาเรื่องบูรณภาพแห่งดินแดน เกี่ยวกับไต้หวัน ทิเบต ฮองกง และมาเก๊า ซึ่งสร้างความสับสนในความสัมพันธ์กับต่างประเทศอยู่เนื่อง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายของจีนที่มีต่อประเทศและต่อภูมิภาคต่าง ๆ นั้น จีนมีผลประโยชน์ เป้าประสงค์และกลยุทธ์ในการส่งเสริมและรักษาประโยชน์หลากหลาย แต่จุดร่วมในทศวรรษ 1990 คือการสร้างมิตร และส่งเสริมเสถียรภาพของโลกโดยผ่านกลไกของสหประชาชาติ ผลผลิตของนโยบายในกลางทศวรรษ 1990 คือ จีนมีความปลอดภัยจากภัยคุกคามภายนอก มีศักดิ์ศรีทางการเมืองระหว่างประเทศและมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจดีที่สุดในอดีตตั้งแต่เกิดสงครามฝิ่นกับอังกฤษในปี ค.ศ. 1839-1840 เป็นต้นมา¹¹

4.2.2 บทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ในหนังสือ

บทความทางวิชาการบทความแรกของเขียน ชีระวิทย์ ที่ถูกตีพิมพ์ลงในหนังสือวิชาการได้แก่ บทความเรื่อง “สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจอมมหาอำนาจเพียงใด”¹² ซึ่งถูกตีพิมพ์ลงใน *รวมบทความความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* แผนกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี ค.ศ. 1972 โดยเสนอว่าแม้ผู้นำจีนเองมักจะออกมาปฏิเสธว่าจีนไม่ใช่จอมมหาอำนาจ แต่ในทางปฏิบัติแล้วจีนก็มีลักษณะเป็นมหาอำนาจประเทศหนึ่งถึงแม้จะไม่ใช่จอมมหาอำนาจ

“อิทธิพลของจีนที่มีต่ออนาคตของไทย”¹³ เป็นบทความที่พยายามวิเคราะห์ถึงการขยายอิทธิพลของจีนเข้ามาในไทย โดยมีประเด็นว่าอิทธิพลของจีนที่มีต่อไทยนั้นไม่น่าจะเป็นแบบแผน

¹¹ เขียน ชีระวิทย์, “โครงการวิจัย “นโยบายต่างประเทศจีน”,” *จุฬารายการ* 19 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2543) : 6.

¹² เขียน ชีระวิทย์, “สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจอมมหาอำนาจเพียงใด,” ใน *จีนกับสังคมโลก*, หน้า 1-46.

¹³ เขียน ชีระวิทย์, “อิทธิพลของจีนที่มีต่ออนาคตของไทย,” ใน *การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในเอเชียอาคเนย์ (ทศวรรษ 1970)*, อุษณีย์ ฉัตรานนท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518), หน้า 54-67.

เดียวกับของสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น แต่อาจจะเป็นการทำทลายและต่อสู้กับอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่จะกระทบกระเทือนต่อระบบสังคมไทยอย่างมากคือ อุดมการณ์ปฏิวัติจีน แบบแผนการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจจีน

บทความเรื่อง “สาธารณรัฐประชาชนจีน”¹⁴ อธิบายเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองจีน ตั้งแต่ช่วงการสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน (ค.ศ. 1921-1949) และช่วงเวลา ณ ขณะที่เขียน โดยได้นำเอาบทความเรื่อง “การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน (ค.ศ. 1921-1949) ที่เขียน ชีระวิทย์ ได้เคยเขียนและตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์ ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1972 และเรื่อง “รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีน” ซึ่งเคยตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์ ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. 1973 มารวบรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของบทความเรื่องดังกล่าวด้วย

นอกเหนือจากด้านการเมืองการปกครองของจีนที่เขียน ชีระวิทย์ มักให้ความสนใจแล้ว เนื้อหาส่วนอื่น ๆ ก็ไม่ได้ถูกมองข้าม เช่น บทความเรื่อง “การปฏิรูปที่ดินในสาธารณรัฐประชาชนจีน”¹⁵ โดยประเด็นของการศึกษาในบทความนี้ คือ เพื่อพิจารณาวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจด้านการเกษตรและผลกระทบที่มีต่อประชาชนในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1958 ดังที่เขียน ชีระวิทย์ ได้เขียนไว้ตอนต้นของบทความว่า

“ในบทนี้เราจะพิจารณาว่าก่อนจีนจัดตั้งระบบคอมมูนในปี 1958 จีนได้พัฒนาเศรษฐกิจด้านการเกษตรไปอย่างไร และประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตไปอย่างไร”¹⁶

“ปฐมบท”¹⁷ ในหนังสือเรื่อง *จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21* ได้ให้ภาพกว้าง ๆ เกี่ยวกับจีนรวมทั้งให้เหตุผลว่าเหตุใดประชาชนจึงควรรู้เรื่องจีน โดยเฉพาะคนไทย

บทความเรื่อง “ความสัมพันธ์ไทยกับจีนในอนาคตที่พึงปรารถนา”¹⁸ เป็นบทความที่ต้องการเสนอประเด็นที่ว่า การที่ไทยกับจีนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันจะส่งผลดีแก่ประเทศทั้ง 2 เป็น

¹⁴ เขียน ชีระวิทย์, “สาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน การเมืองการปกครองของเอเชียโดยเปรียบเทียบ. กระทบ ทงธรรมชาติ. บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 58-103.

¹⁵ เขียน ชีระวิทย์, “การปฏิรูปที่ดินในสาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน การปฏิรูปที่ดิน. ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยาอินเตอร์เนชันแนล ห.จ.ก., 2519), หน้า 161-169.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

¹⁷ เขียน ชีระวิทย์, “ปฐมบท,” ใน *จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21*, หน้า 1-33.

อย่างมาก โดยเฉพาะไทย ดังนั้นในบทความจึงได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน ที่ผ่านมารวมทั้งได้เสนอข้อเสนอบางประการอันจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้ง 2 ประเทศ มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

4.2.3 บทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ในวารสาร

บทความของ เจียน ชีระวิทย์ ที่เกี่ยวกับจีนศึกษาบทความแรกซึ่งถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่ทางวารสาร ได้แก่ เรื่อง “การเก็บเงินค่านาของจีนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์”¹⁹ โดยในบทความได้อธิบายถึงการปฏิรูปที่ดินในเชิงประวัติศาสตร์รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิรูปนี้ โดยเสนอความคิดว่า การที่จีนคณะชาติถอยไปอยู่ได้วันก็เพราะความล้มเหลวของการปฏิรูปที่ดิน ดังที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทความว่า

“เนื้อหาที่จะกล่าวในบทความนี้เป็นไปในเชิงประวัติศาสตร์ ผู้เขียนมีบทบาทแต่เพียงเลือกเฟ้นเรียบเรียงและอาจจะมองปัญหาในแง่ผิดแผกแตกต่างกับคนอื่นเท่านั้น มิได้มีส่วนในการเสริมสร้างในด้านวิชาการเกินไปกว่านี้แต่ประการใด”²⁰

บทความเรื่อง “นโยบายอาวรุณิวเคลียร์ของจีนคอมมิวนิสต์”²¹ ที่ถูกตีพิมพ์ลงในวารสารของสมาคมกิจการวิเทศสัมพันธ์และกฎหมายระหว่างประเทศแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ฉบับเดือนมกราคม ค.ศ. 1966 ซึ่งเป็นความพยายามแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของจีนในการพัฒนาอาวรุณิวเคลียร์ โดยวิเคราะห์ถึงจุดประสงค์ ผลดี ผลเสีย ของจีนและต่อประเทศไทย

¹⁸ เจียน ชีระวิทย์, “ความสัมพันธ์ไทยกับจีนในอนาคตที่พึงปรารถนา,” ใน ความสัมพันธ์ไทย-จีน เหนียวหลังแลหน้า. เจียน ชีระวิทย์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 277-287.

¹⁹ เจียน ชีระวิทย์, “การเก็บเงินค่านาของจีนในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์,” วารสารสังคมศาสตร์ 3 (พฤษภาคม 2508): 216-221.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

²¹ เจียน ชีระวิทย์, “นโยบายอาวรุณิวเคลียร์ของจีนคอมมิวนิสต์,” ใน จีนกับสังคมโลก, หน้า 47-78.

“ระบบเซ็นเซอร์ของจีนคอมมิวนิสต์”²² เป็นบทความที่ถูกแปลมาจากบทความภาษาต่างประเทศซึ่งเขียนโดย ยอร์จ เอ็น แปตเตอร์สัน²³ โดยประเด็นในบทความเป็นการแสดงให้เห็นถึงระบบการควบคุมและการโฆษณาของจีนที่มีประสิทธิภาพมาก โดยเห็นได้จากข้อสรุปที่เขียนไว้ว่า

“ทั้งหมดที่กล่าวมาทำให้เกิดข้อสรุปที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก ระบบควบคุมที่อมวลชนของจีนเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ในการปั้นทุบตีของประชาชนหนึ่งในสี่ของโลก ประการที่ 2 ยังมีชนกลุ่มหนึ่งแม้จะน้อย แต่ก็มีเสียงดัง ที่กำลังต่อสู้เพื่อรักษาเสรีภาพของปัญญาชน ซึ่งถือกันว่าถ้าปราศจากคุณสมบัติขั้นนี้เสียแล้ว จะไม่มีชีวิตมนุษย์คงอยู่ และข้อนี้แหละเป็นส่วนหนึ่งของประวัติที่น่าภาคภูมิใจของประเทศจีนตลอดมา”²⁴

“จีนคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกา กับเอเชียอาคเนย์”²⁵ ถูกตีพิมพ์ในวารสาร*สังคมศาสตร์ปริทัศน์* เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1971 โดยมีประเด็นที่ต้องการเสนอคือลักษณะพฤติกรรมของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ผ่านมาไม่ได้มีลักษณะเป็นจักรวรรดินิยมเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกา

บทความเรื่อง “การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน (1921-1949)”²⁶ เสนอว่าทั้งปัจจัยภายใน โดยเฉพาะวารสาร “เยาวชนยุคใหม่” ซึ่งเป็นวารสารที่ก้าวหน้า ประกอบกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ คือ การต่อต้านสนธิสัญญาแวร์ซายด์และผลการประชุมสันติภาพที่กรุงปารีสที่จีนประสบความล้มเหลวในการเรียกร้องให้มีการยกเลิกอิทธิพลของต่างชาติที่มีอยู่ในจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องของเยอรมนีในมณฑลชานตุงกลับคืน แต่ปรากฏว่ามหาอำนาจตกลงให้ญี่ปุ่นเข้าสวมฐานะของเยอรมัน ในมณฑลดังกล่าวแทน ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในจีนซึ่งสามารถทำการปฏิวัติเปลี่ยนประเทศเป็นคอมมิวนิสต์ได้สำเร็จในเวลาต่อมา

²² เขียน ชีระวิทย์, “ระบบเซ็นเซอร์ของจีนคอมมิวนิสต์,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 4, (กันยายน – พฤศจิกายน 2509): 129 – 144.

²³ ไม่ปรากฏแหล่งที่มา

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

²⁵ เขียน ชีระวิทย์, “จีนคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกากับเอเชียอาคเนย์,” ใน *จีนกับสังคมโลก*, หน้า 125-164.

²⁶ เขียน ชีระวิทย์, “การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน,” *วารสารสังคมศาสตร์* 9, (ตุลาคม 2515) : 39-59.

บทความเรื่อง “ความช่วยเหลือต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน”²⁷ ที่ตีพิมพ์ลงใน นิตินักศึกษา ฉบับวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1973 เสนอว่า การให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ประเทศอื่นของสาธารณรัฐประชาชนจีนยังไม่สามารถสรุปได้ว่ามีเจตนาแอบแฝงหรือไม่ แต่เท่าที่ผ่านมายังไม่พบว่าจีนมีเจตนาแอบแฝงใด ๆ ในการให้ความช่วยเหลือเหล่านี้ เช่นจะพบจากข้อความบางตอนในบทความ เช่น

“เราไม่อาจทราบว่าผู้นำในกรุงปักกิ่งมีเจตนาแอบแฝงอย่างไรหรือไม่”²⁸ หรือ

“ฉะนั้นจีนอาจไม่ให้ความสำคัญแก่ถนนเพื่อการยุทธศาสตร์เท่ากับที่เราคิดก็ได้”²⁹

“นโยบายและกลยุทธ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อไทย”³⁰ เป็นบทความที่เสนอการวิเคราะห์ถึงสมมติฐานของความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน ไทยพัวพันอยู่กับการขัดแย้งเช่นนั้นอย่างไร ไทยเป็นตัวของตัวเองอย่างไรและไทยมีทางออกอย่างไร³¹

“การค้าต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน”³² มีข้อสรุปว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนมีส่วนร่วมในการค้าระหว่างประเทศน้อยเนื่องจากถูกกีดไว้ด้วยอุดมการณ์เลนินและขงจื้อ³³ รวมทั้งการช่วยเหลือประเทศอื่นเป็นไปตามหลักการการไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศนั้น ๆ

“รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีน”³⁴ อธิบายถึงระบบรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังที่ได้เขียนถึงวัตถุประสงค์ของบทความไว้ตอนท้ายว่า

²⁷ เขียน ชีระวิทย์, “ความช่วยเหลือต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน จีนกับสังคมโลก, หน้า 90-105.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

³⁰ เขียน ชีระวิทย์, “นโยบายและกลยุทธ์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อไทย,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 5, (พฤษภาคม 2516): 57-66.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

³² เขียน ชีระวิทย์, “การค้าต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” วารสารกิจการพาณิชย์ 2 (กรกฎาคม 2516): 11-19.

³³ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้คำว่า “ขงจื้อ” เป็นหลัก แต่ในกรณีที่มีการอ้างอิงมาจากแหล่งอื่น จะใช้ตามผู้เขียนนั้น ซึ่งบางครั้งจะเขียนว่า “ขงจื่อ” หรือ “ขงจื้อ”

“ที่กล่าวมาแล้ว เป็นข้อมูลอย่างคร่าว ๆ เกี่ยวกับกลไกของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน ในระดับชาติ พร้อมด้วยอำนาจหน้าที่ของกลไกเหล่านั้น ทั้งในทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ในที่ นี้มีได้กล่าวถึงพรรคคอมมิวนิสต์และระบบทหาร ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับ รัฐบาล ทั้งนี้เนื่องจากทั้งพรรคและทหารเป็นเรื่องใหญ่เกินไปที่จะนำมากล่าวไว้ในที่ เดียวกัน”³⁵

โดยสรุปแล้วบทความดังกล่าวเสนอว่า แม้การปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่กล่าว ไว้ในรัฐธรรมนูญจะคล้ายกับการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่เป็น อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจศาลและอัยการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นผู้ผูกขาดอำนาจทั้งหมด ซึ่งเป็นลักษณะของการปกครองแบบสังคมนิยม

บทความเรื่อง “ไทยจะค้ากับจีนไปทำไม”³⁶ เป็นบทความที่วิเคราะห์เชิงนโยบาย โดยแสดงให้เห็นว่าการที่ไทยทำการค้ากับจีนจะส่งผลให้ไทยได้ประโยชน์เป็นอย่างมาก และไทยจะเป็นผู้ได้รับผลกระทบเป็นอย่างมากเช่นกันหากไม่มีการทำการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ในขณะที่จีนเองไม่ค่อยได้รับผลกระทบใด ๆ

“จีนกับการคลี่คลายความตึงเครียดในเอเชีย”³⁷ เป็นการอธิบายและวิเคราะห์ถึงมูลเหตุความ ตึงเครียดระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งมูลเหตุที่ทำให้มีการปรับความสัมพันธ์กัน โดยมีนัยว่าความตึงเครียดระหว่างประเทศทั้งสองนี้ จีนมิได้เป็นผู้เริ่ม โดยเห็นได้จาก ส่วนหนึ่งของบทความที่ว่า

“สงครามเกาหลีเป็นมูลเหตุที่สำคัญในการเพิ่มความตึงเครียดระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกา มูลเหตุของสงครามเป็นเรื่องที่ซับซ้อนเกินไปที่จะนำมากล่าวในที่นี้ แต่สรุปได้ว่าจีนเองไม่มี ส่วนรู้เห็นในการก่อสงคราม สงครามเกิดขึ้นด้วยเหตุผลในด้านกลยุทธ์ทางการเมืองของ

³⁴ เจียน ธีระวิทย์, “รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” วารสารสังคมศาสตร์ 10, (ตุลาคม 2516): 54-65.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

³⁶ เจียน ธีระวิทย์, “ไทยจะค้ากับจีนไปทำไม,” ใน จีนกับสังคมโลก, หน้า 199-266. เศษตีพิมพ์ลงใน จุลสารชุดเบื้องหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน ฉบับที่ 47 (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มิถุนายน 2517).

³⁷ เจียน ธีระวิทย์, “จีนกับการคลี่คลายความตึงเครียดในเอเชีย,” ใน จีนกับสังคมโลก, หน้า 348-370. เศษตีพิมพ์ลงใน วารสารสังคมศาสตร์ (ตุลาคม 2517): 17-36.

มหาอำนาจสหรัฐอเมริกากับโซเวียต...เมื่อสงครามดำเนินไปประมาณ 5 เดือนและกองทัพ “สหประชาชาติ” ภายใต้การนำของสหรัฐเข้าไปประชิดพรมแดนของจีนและมีการล່วงละเมิดอธิปไตยของจีนหลายครั้งแล้ว จีนจึงส่งกองทัพของตนเข้าช่วยเกาหลีเหนือ ในที่สุดกองทัพของจีนผสมกับกองทัพของเกาหลีเหนือได้รุกไล่โจมตีกองทัพสัมพันธมิตรของสหรัฐไปจนถึงเส้นขนานที่ 38 และยุติสงครามกันที่นั่นในปี 1953”³⁸

และอีกตอนหนึ่งที่ว่า

“การที่ผู้นำจีนอยู่กับที่และปล่อยให้ผู้นำสหรัฐเป็นผู้นำของฝ่ายไปหากก็เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล มาตรการสกัดกั้นจีนในลักษณะต่าง ๆ สหรัฐเป็นผู้สร้างขึ้นฝ่ายเดียว มาตรการห้ามคนอเมริกันติดต่อและค้าขายกับจีน สหรัฐก็เป็นผู้สร้างขึ้น จีนอยู่เฉย ๆ สื่อมวลชนวิจารณ์ต่างชาติที่วางท่าเป็นปฏิปักษ์ต่อจีนและต้องการแก้ไขความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นว่า ใครผูกเงื่อนขึ้นมาต้องแก้เอง”³⁹

“จีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย”⁴⁰ เสนอว่า การที่ผู้นำไทยเข้าใจเจตนาของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีต่อไทยในทางที่ผิด เนื่องจากหลักการของนโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนมีลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่ซ้ำใคร

บทความเรื่อง “อุตสาหกรรมน้ำมันของจีน : พลังส่งเสริมการทูต”⁴¹ เสนอว่าการอุตสาหกรรมน้ำมันของจีนแม้ว่าในปัจจุบันจะมีข้อจำกัดหลายอย่าง แต่ก็พบว่ากำลังมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งจีนยังสามารถใช้น้ำมันที่มีอยู่นี้เสริมสร้างพลังอำนาจทางการเมืองอีกด้วย และไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่จะได้รับผลกระทบในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองด้วย

“การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัวในจีน”⁴² กล่าวว่าพวกคอมมิวนิสต์ในจีนไม่ได้มีแบบแผนในการเปลี่ยนรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังต้องการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมในระดับพื้นฐานด้วย

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 351.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 357.

⁴⁰ เขียน ชีระวิทย์, “จีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย,” สังคมศาสตร์ 11, (ตุลาคม 2517): 18-36.

⁴¹ เขียน ชีระวิทย์, “อุตสาหกรรมน้ำมันของจีน : พลังส่งเสริมการทูต,” วารสารสังคมศาสตร์ 12, (เมษายน 2518): 62-77.

⁴² เขียน ชีระวิทย์, “การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัวในจีน,” วารสารสังคมศาสตร์ 12 (กรกฎาคม 2518) : 47-55.

และความพยายามนี้ก็ได้รับชัยชนะ เนื่องจากคอมมิวนิสต์สามารถเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัวในจีนซึ่งเคยยึดถือของจื้อได้สำเร็จ โดยใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยภายในบทความจะกล่าวถึงระบบครอบครัวตามประเพณีแบบดั้งเดิม และมาตรการคอมมิวนิสต์ที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงระบบครอบครัวแบบเก่า และสุดท้ายอธิบายถึงระบบครอบครัวของจีนในเวลานั้น

บทความเรื่อง “ความหมายของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน”⁴³ วิเคราะห์ถึงผลของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน ดังที่กล่าวไว้ว่า

“การที่ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน (ต่อไปนี้เรียก “จีน”) ในวันที่ 1 กรกฎาคม 2518 นั้นมีผลสำคัญที่คนไทยควรทราบหลายประการ แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวย่อ ๆ เพียง 4 ประการ คือ ความสัมพันธ์กับไต้หวันในอนาคต ฐานะของคนจีนในไทย ความมั่นคงของไทย และการค้ากับจีน”⁴⁴

“จีนกับสหรัฐอเมริกา”⁴⁵ อธิบายเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับมูลเหตุความตึงเครียดระหว่างทั้งสองประเทศ การผ่อนคลายความตึงเครียดและผลของการผ่อนคลายความตึงเครียด

“สัมพันธ์ภาพไทย-จีน ปัญหาและลู่ทางในอนาคต”⁴⁶ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน รวมถึงปัญหาและลู่ทางในอนาคต

“ปัญหาและทิศทางของการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน”⁴⁷ ต้องการเสนอว่าระบบการศึกษาในสาธารณรัฐประชาชนจีนถูกกำหนดโดยเงื่อนไขหลายประการ ที่สำคัญคือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เงื่อนไขทางด้านประชาชนและเงื่อนไขทางการเมือง โดยได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของระบบการศึกษาในสมัยยุคแก๊ง 4 คน เรื่องอำนาจ และในสมัยยุคเด็กสี่ผิง

⁴³ เขียน ชีระวิทย์, “ความหมายของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีน,” ใน จีนกับสังคมโลก, หน้า 310-319. เคยตีพิมพ์ลงใน จดหมายข่าวสถาบันเอเชีย ฉบับที่ 1 ประจำเดือนกรกฎาคม – สิงหาคม 2518.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310.

⁴⁵ เขียน ชีระวิทย์, “จีนกับสหรัฐอเมริกา,” วารสารสังคมศาสตร์ 13 (มกราคม 2519): 72-89.

⁴⁶ เขียน ชีระวิทย์, “สัมพันธ์ภาพไทย-จีน ปัญหาและลู่ทางในอนาคต” วารสารเศรษฐกิจธนาคารกรุงเทพ 10 (ตุลาคม 2521): 636 – 652.

⁴⁷ เขียน ชีระวิทย์, “ปัญหาและทิศทางของการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน,” วารสารรวมคำแห่งฉบับพิเศษ ฉบับที่ 6 (2 พฤษภาคม 2522): 160-178.

เรื่องอำนาจ และสรุปว่าเราไม่อาจกล่าวได้ว่าระบบการศึกษาของยุคไหนดีหรือทันสมัยกว่ากัน เนื่องจากทั้งสองยุคมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาประเทศที่ต่างกัน

“วิกฤตการณ์ในจีน ปัญญาและอนาคต”⁴⁸ วิเคราะห์ถึงผลกระทบระยะสั้นและระยะยาวของการชุมนุมและเดินขบวนในจีนที่จตุรัสเทียนอันเหมินในปี ค.ศ. 1989 ที่มีต่อจีน ชุมชนโลกและต่อประเทศไทย

“เศรษฐกิจจีนกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย”⁴⁹ เสนอว่าการที่สาธารณรัฐประชาชนจีนสามารถผ่านวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียที่เริ่มปะทุขึ้นในไทยเมื่อกลางปี 1997 ไปโดยได้รับความบอบช้ำน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเอเชียว่า เนื่องมาจากการใช้นโยบายที่ชาญฉลาดของผู้นำจีน โดยเฉพาะการไม่ยอมลดค่าเงินหยวน ซึ่งนโยบายนี้ก็มีส่วนช่วยให้วิกฤตการณ์ในเอเชียไม่เลวร้ายไปกว่าเดิมอีกด้วย

“การพัฒนาความมั่นคงของจีนในรอบ 50 ปี : นัยสำคัญต่อประเทศไทย”⁵⁰ เป็นบทความที่สำรวจและประเมินค่าพัฒนาการความมั่นคงของจีนในรอบ 50 ปี ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร และไทยควรจะดำเนินนโยบายอย่างไร

4.2.4 บทความทางวิชาการที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์

“ปัญหาที่นั่งจีนในสหประชาชาติ”⁵¹ อธิบายถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการที่จีนพยายามเข้ามาสวมตำแหน่งคณะมนตรีความมั่นคงในสหประชาชาติแทนจีนคณะชาติ และวิเคราะห์สาเหตุของการที่สหรัฐอเมริกาทำให้เปลี่ยนแปลงไปจากการคัดค้านเป็นการสนับสนุนให้จีนสวมตำแหน่งดังกล่าว เป็นเพราะสหรัฐไม่มีทางเลือกเนื่องจากเสียงสนับสนุนของจีนคอมมิวนิสต์มากขึ้นทุกที นอกจากนี้ยังเสนอว่าประเทศไทยควรจะดำเนินนโยบายตามสภาพแวดล้อมไม่ใช่ตามสหรัฐอเมริกา

⁴⁸ เขียน ธีระวิทย์, “วิกฤตการณ์ในจีน ปัญญาและอนาคต,” เอเชียปริทัศน์ 9 (ตุลาคม – ธันวาคม 2531): 9-21.

⁴⁹ เขียน ธีระวิทย์, “เศรษฐกิจจีนกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย,” วารสารสังคมศาสตร์ 31 (มกราคม – มิถุนายน 2543): 1-16.

⁵⁰ เขียน ธีระวิทย์, “การพัฒนาความมั่นคงของจีนในรอบ 50 ปี : นัยสำคัญต่อประเทศไทย,” เอเชียปริทัศน์ 21 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2543): 15-28.

⁵¹ เขียน ธีระวิทย์, “ปัญหาที่นั่งจีนในสหประชาชาติ,” ชาวไทยรายวัน (27-28 ตุลาคม 2514): 3.

“เงินในภาคใหม่จะราบรื่นเพียงใด”⁵² เป็นบทความที่วิเคราะห์ถึงผลของการประชุมรัฐสภาของสาธารณรัฐประชาชนจีน (สมัยที่ 3 ชุดที่ 5) ระหว่างวันที่ 29 สิงหาคม – 9 กันยายน ค.ศ. 1980 ที่มีการถ่ายทอดอย่างเอิกเกริกเป็นพิเศษ โดยสรุปแล้วสิ่งที่ผู้เขียนวิเคราะห์ได้คือ การประชุมครั้งนี้เป็นการแสดงถึงวิธีการล้มล้างอิทธิพลเหมาของเติ้งเสี่ยวผิง ที่เติ้งใช้วิธีกลั่นทีละคำของประธานเหมา อีกทั้งในส่วนของสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งแม้ดูเหมือนว่าประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมาก แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ประชาชนก็ยังไม่มียุติธรรมวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และในส่วนของนโยบายต่างประเทศของจีนที่มีต่อไทยและต่ออินโดจีนยังคงเหมือนเดิม

“การเดินขบวนของนักศึกษาจีน”⁵³ กล่าวว่า การเดินขบวนของนักศึกษานี้เป็นสิ่งท้าทายต่อปัญหาความชอบธรรมของการผูกขาดอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ดังเห็นได้จากส่วนหนึ่งของบทความ ดังนี้

“ปัญหาที่ผู้นำจีนจะต้องรองรับก็คือ นักศึกษาได้ล้มรศการเดินขบวนในยุคใหม่แล้ว สิ่งที่เยาวชนรุ่นใหม่ของจีนเรียกร้องนั้น พรรคคอมมิวนิสต์จีนคงไม่สามารถตอบสนองได้ เพราะแก่นของปัญหาดูเหมือนจะอยู่ที่ว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะผูกขาดอำนาจต่อไปหรือไม่ ไม่มีพรรคคอมมิวนิสต์ใดในโลกที่จะยอมเปิดกว้างถึงขนาดที่เป็นภัยต่อการคงอยู่ของพรรค แต่ปัญหาความชอบธรรมของพรรคจะถูกท้าทายมากขึ้น

ผู้นำจีนคอมมิวนิสต์เองก็สละละทิ้งอุดมการณ์ปฏิวัติสังคมนิยมให้เป็นคอมมิวนิสต์เสียแล้ว ระบบการผลิตร่วมกำลังถูกล้มเลิก อุดมการณ์การสร้างสามัคคีในสังคมที่ผู้นำทั้งหลายนิยมใช้สนับสนุนความชอบธรรมของตนก็ถูกปฏิเสธ โดยผู้นำยุคเติ้ง ยังมีอะไรเหลือหลงที่ผู้นำจีนจะอ้างเพื่อการผูกขาดอำนาจ

แม้พวกเขาเองก็ยังพูดอย่างเปิดเผยว่า เรื่องปากท้องมาก่อนคอมมิวนิสต์ หมายความว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์สูญนิยมไม่ได้หรืออย่างไร ในการพัฒนาเศรษฐกิจ

คำถามเหล่านี้เป็นปัญหาทางวิชาการและเป็นปัญหาความชอบธรรม ซึ่งผู้ที่อยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยของจีนคงจะอดคิดไม่ได้ ถ้าได้โอกาสเขาคงจะแสดงออกอีก เมื่อพลังที่รับเอา

⁵² เขียน ชีระวิทย์, “เงินในภาคใหม่จะราบรื่นเพียงใด,” มติชนรายวัน (19 กันยายน 2523): 7.

⁵³ เขียน ชีระวิทย์, “การเดินขบวนของนักศึกษาจีน,” มติชนรายวัน (16 มกราคม 2530): 7.

จากตะวันตกอันเป็นผลจากการเปิดประเทศผสมกับเชื้อจีน ๆ ที่เหมา เจ๋อตุง ได้พาเข้าไปใน
สังคมจีน ผสมกันแล้วแสดงออก เราต้องจับตาคำว่าผู้นำจีนจะตอบได้อย่างไร”⁵⁴

“เปิดม่านไม้ไผ่ ทำไมจึงต้องปลด หู เย่า ปิง จากเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์”⁵⁵ ได้
วิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ภายหลังจากจีนเปิดประเทศแล้วจึงมีการปลด หู เย่า ปิง ออกจากเลขาธิการใหญ่
พรรคคอมมิวนิสต์ว่า เป็นเพราะ หู เย่า ปิง เคยเป็นผู้ที่ถือว่ามีอำนาจเป็นที่สองรองจากเติ้งเสี่ยวผิง
และผู้ที่อำนาจเป็นที่สองมักต้องเผชิญกับแรงกดดันจากสามด้าน คือ จากคำบัญชาของผู้ที่มีอำนาจ
เหนือกว่า จากผู้ที่มีอำนาจในระดับเดียวกัน และจากการเรียกร้องจากประชาชนเบื้องล่าง

“เติ้ง เสี่ยว ผิง หลอน โลก”⁵⁶ เสนอว่าประเด็นเรื่องสุขภาพของ เติ้ง เสี่ยว ผิง ที่มีการกล่าวถึง
กันอย่างมากกว่ายังแข็งแรงดีหรือสุขภาพทรุดโทรมจน ใกล้เสียชีวิตแล้วนั้น เป็นประเด็นที่ได้รับความ
สนใจเป็นอย่างมากและอาจจะทำให้หุนในฮ่องกง เซ็งเจิ้น เซียงไฮ้ ไต้หวัน หรือโตเกียวขึ้นหรือตกก็
ได้ จึงทำให้มีหลายคนมักหยิบยกประเด็นดังกล่าวมาขาย ซึ่งมีมูลความจริงบ้าง ไม่เป็นความจริงบ้าง
จึงทำให้เกิดความสับสน ดังนั้น เขียน ชีระวิทย์ จึงเสนอว่าควรจะหยุดการถกเถียงกันว่าเติ้งจะอยู่หรือ
จะเสียชีวิตเมื่อไร แต่ควรพิจารณาว่าหลังเสียชีวิตแล้วในจีนจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งใน
เรื่องนี้ เขียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า คงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เนื่องจากแม้เติ้งจะมีอิทธิพลทาง
การเมืองอย่างมาก แต่ก็ไม่มีตำแหน่งทางการเมืองอะไรในพรรคคอมมิวนิสต์มากกว่า 5 ปีแล้ว อีกทั้ง คน
อื่น ๆ ที่ดำรงตำแหน่งในพรรคก็ได้รับการยอมรับมากพอสมควร

“เงินเข่าขวัญไต้หวัน”⁵⁷ วิเคราะห์เหตุการณ์การซ้อมยิงจรวด M-9 ของจีนให้ตกขนาบเหนือ
และใต้ของเกาะไต้หวันในวันที่ 3-15 มีนาคม ค.ศ. 1996 และการประกาศซ้อมรบล่วงหน้าในช่อง
แคบไต้หวันในวันที่ 12-20 มีนาคมปีเดียวกันว่า เป็นสัญญาณเตือนไต้หวันจากจีนว่าอย่าคิดแยกตัว
เป็นเอกราช นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ย้อนกลับไปถึงสาเหตุต้นตอของความขัดแย้งระหว่างจีนกับ
ไต้หวันว่าเป็นเพราะสหรัฐอเมริกา และวิเคราะห์ถึงแนวโน้มของวิกฤตการณ์ว่าสำหรับจีนคงไม่
สามารถหรือไม่ประสงค์จะยึดไต้หวัน ได้ด้วยกำลัง ส่วนไต้หวันก็อาจจะไม่สามารถแยกตัวได้ง่าย
เนื่องจากภายในไต้หวันเองก็มีทั้งกลุ่มที่สนับสนุนการแยกตัวเป็นเอกราชและกลุ่มที่สนับสนุนให้
คงกับปักกิ่ง

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁵⁵ เขียน ชีระวิทย์, “เปิดม่านไม้ไผ่ ทำไมจึงต้องปลด หู เย่า ปิง จากเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์,”
มติชนรายวัน (23 มกราคม 2530): 7.

⁵⁶ เขียน ชีระวิทย์, “เติ้ง เสี่ยว ผิง หลอน โลก,” มติชนรายวัน (3 กุมภาพันธ์ 2538): 32.

⁵⁷ เขียน ชีระวิทย์, “เงินเข่าขวัญไต้หวัน,” มติชนรายวัน (14 มีนาคม 2539): 6.

โดยสรุปจะพบว่าวรรณกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับจีนศึกษาของ เขียน ชีระวิทย์ ได้แสดงให้เห็นว่า เขียน ชีระวิทย์ มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นออกสู่สาธารณชนอย่างกว้างขวาง โดยได้มีการสอดแทรกทัศนะต่าง ๆ ไว้ในงานเหล่านี้ด้วย ซึ่งต่อไปจะได้กล่าวถึงทัศนะและความเห็นต่าง ๆ ในเรื่องจีนศึกษาของ เขียน ชีระวิทย์

4.3 ความคิดของ เขียน ชีระวิทย์ ด้านจีนศึกษา

ความคิดของ เขียน ชีระวิทย์ ด้านจีนศึกษา อาจแบ่งออกได้เป็นหลายประเด็น คือ (1) การเมืองการปกครองของจีน ซึ่งประกอบด้วย ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในอดีต การเมืองการปกครองในยุคสมัยใหม่ การเมืองการปกครองในปัจจุบัน และความคิดที่มีต่อผู้นำจีน (2) การต่างประเทศของจีน ซึ่งประกอบด้วย ที่มาของนโยบายต่างประเทศจีนและความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์กระระหว่างประเทศ (3) เศรษฐกิจและการค้าจีน ซึ่งประกอบด้วย เศรษฐกิจและการค้าสมัยใหม่และเศรษฐกิจและการค้าสมัยดั้ง (4) วัฒนธรรมจีน ซึ่งประกอบด้วยภาษาจีน จารีตประเพณี ปรัชญาและสังคม

4.3.1 การเมืองการปกครองจีน

ก. ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในอดีต

ในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ จีนเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ยาวนานและมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ด้านการเมืองการปกครองของจีนในอดีต อันมักถูกกล่าวอ้างจาก เขียน ชีระวิทย์ อยู่เสมอว่า เป็นพื้นฐานสำคัญของความยิ่งใหญ่ของจีนในปัจจุบัน

เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของจีนในอดีตที่สำคัญจะปรากฏอยู่ในหนังสือทางวิชาการของ เขียน ชีระวิทย์ เรื่อง *วิวัฒนาการการปกครองของจีน* ซึ่งถูกตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1966 โดยประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของจีนในอดีตในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับยุคสมัยต่าง ๆ ของจีน ในอดีต และเนื้อหาที่เกี่ยวกับสถาบันการปกครองของจีน ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

1. ยุคสมัยต่าง ๆ ของจีนในอดีต

การแบ่งยุคสมัยต่าง ๆ ของจีน ในอดีต เขียน ชีระวิทย์ มิได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์มากเท่ากับลักษณะอันโดดเด่นที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุค ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคคึกคักค้ำบรรพ์ ยุคทองแห่งปรัชญาการเมือง และยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ ซึ่งทั้ง 3 ยุคนี้ มีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันออกไป

ในยุคคึกคักค้ำบรรพ์ เขียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับตำนานต่าง ๆ ของจีนว่า “ตำนานดังกล่าวที่ยกขึ้นมาได้แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องจริงเพียงใดหรือไม่ แต่เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตประวัติกิจการเมืองของประเทศจีนนับว่ามีความสำคัญไม่น้อย”⁵⁸ เนื่องจากตำนานต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับความเชื่อถือจากชาวจีนจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้ผู้นำจีนบางคนใช้ตำนานเหล่านี้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของตน อีกทั้งตำนานต่าง ๆ ยังสอดแทรกไปด้วยปรัชญาทางการเมืองที่สำคัญของจีน เช่น กษัตริย์ที่ดีจะต้องเป็นผู้มีกตัญญูกตเวที ไม่เห็นแก่ตัว หรือการปฏิบัติเป็นคำสั่งของสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ตำนานต่าง ๆ ยังมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เราเข้าใจสาเหตุหนึ่งที่ยินมักจะมีมองชนชาติอื่นว่ามีอารยธรรมน้อยกว่าตน ดังที่ เขียน ชีระวิทย์ ได้เขียนไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือ ดังนี้

“ในเบื้องต้น เราสามารถจะเข้าใจบุคลิกลักษณะและความนึกคิดของชาวจีนว่า เขาสามารถปลูกฝังความนึกคิดให้ชนชาติของตนมีความภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตนได้เช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นธรรมดาที่เขาจะมองชาติอื่นว่ามีฐานะด้อยกว่าตนในด้านอารยธรรม”⁵⁹

ในส่วนของตำนานที่สำคัญซึ่งเป็นที่เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์ของจีนนั้น เขียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับตำนาน 5 สถาน ซึ่งถือเป็นบันทึกเก่าแก่ที่สุดของจีน โดยได้รวบรวมขึ้นในราวศตวรรษที่ 2 ก่อน ค.ศ. และแม้ว่าเนื้อหาในตำนานดังกล่าวจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ก่อน ค.ศ. แต่ เขียน ชีระวิทย์ มิได้ปักใจเชื่อว่าเรื่องราวเหล่านี้เป็นจริงหรือไม่เพียงใด การที่ เขียน ชีระวิทย์ ได้มองเห็นความสำคัญของตำนานเหล่านี้ มิใช่เชื่อว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในศตวรรษที่ 10 ก่อน ค.ศ. หากแต่มองเห็นว่าตำนานเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญาทางการเมืองในยุคสมัยช่วงประมาณศตวรรษที่ 2 ก่อน ค.ศ. ซึ่งเป็นช่วงที่มีการรวบรวมขึ้นดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

⁵⁸เขียน ชีระวิทย์, วัฒนาการการปกครองของจีน, หน้า 3.

⁵⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

“นิยายประกอบกันดังกล่าว สงสัยจะเป็นการแต่งเสริมเติมต่อของสาวกขงจื้อ จะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม มันเป็นเรื่องส่อให้เห็นถึงปรัชญาทางการเมืองสมัยนั้น”⁶⁰

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังมองว่ารากฐานของสังคมนิยมจีนซึ่งหมายถึง การมีวัฒนธรรมแบบเดียวกัน ได้ฝังแน่นและวิวัฒนาการมาถึงซึ่งความเป็นประเทศตามความหมายในปัจจุบันตั้งแต่ในยุคคังคังคังแล้ว และชาวจีนก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นชนชาติที่เป็นผู้มีอารยธรรมสูงที่สุดในโลก

สิ่งสำคัญที่ทำให้เจียน ชีระวิทย์ มองว่าสังคมนิยมจีนได้วิวัฒนาการมาถึงความเป็นประเทศตามความหมายปัจจุบัน คือความเชื่อที่สำคัญ 3 สิ่ง ซึ่งสามารถผูกมัดชาวจีนให้เป็นปึกแผ่นอันได้แก่⁶¹

- 1) การมีรัฐบาลที่ศักดิ์สิทธิ์ 2) รัฐบาลใช้อำนาจโดยได้รับความไว้วางใจจากประชาชน 3) กษัตริย์เป็นผู้เลือกบุคคลเข้ารับราชการ

นอกจากปรัชญาการเมืองและความเชื่อของจีนแล้ว สิ่งที่ทำให้เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญในการศึกษาการเมืองการปกครองของจีนในยุคคังคังคังได้แก่ ระบบศักดินา เนื่องจากการถกเถียงกันมากกว่าประเทศจีนในสมัยราชวงศ์โจว (1122-256 ก่อน ค.ศ.) ถือเป็นระบบศักดินาหรือไม่ โดยเจียน ชีระวิทย์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า การที่มีการถกเถียงเช่นนี้เนื่องจากการวิเคราะห์โดยนักประวัติศาสตร์ตะวันตก จึงเท่ากับว่าได้สร้างสูตรขึ้นโดยเอาภาษาของตนเป็นมาตรฐานแล้วเอาความหมายของคำในภาษาอื่นเข้ามาเทียบ ในเรื่องดังกล่าว เจียน ชีระวิทย์ ได้สรุปไว้ดังนี้

“ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าประเทศจีนในสมัยโจว (1122-256 ก่อน ค.ศ.) ก็คือ ยุโรปตะวันตกในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 12-19 ก็คือ เป็นขั้นหนึ่งของการวิวัฒนาการของสังคมซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกันที่สุด จะเรียกระบบ “ศักดินา” ด้วยกันทั้งหมดก็ได้ แต่ขอให้เป็นที่น่าสนใจกันว่า ระบบ “ศักดินา” ของแต่ละสังคมมีอะไรที่แตกต่างกันบ้างน้อยบ้าง ลักษณะพิเศษของระบบ “ศักดินา” ของจีน ซึ่งแตกต่างกับระบบศักดินาของยุโรปและของญี่ปุ่นที่ควรกล่าวก็คือ

1. กำเนิดของระบบ “ศักดินา” ของจีนผิดกับระบบ “ศักดินา” ของยุโรปและของญี่ปุ่น ระบบ “ศักดินา” ของจีนมิได้เป็นขั้นของการเสื่อมสลายของการปกครองแบบรวมอำนาจจากรัฐบาลกลาง แต่เป็นเจตจำนงของรัฐบาลกลาง ที่มุ่งหวังจะกุมอำนาจความเป็นใหญ่เหนือเผ่าชนอื่น ๆ ต่อไป

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁶¹ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-17.

2. เจ้าเมืองประเทศราชตามระบบศักดินาของจีนนั้น มิได้เป็นหัวหน้าเผ่าหรือเจ้าครองนครที่มีอำนาจจัดการภายในได้เต็มที่ แต่ส่วนมากเป็นผู้ได้รับแต่งตั้งจากกษัตริย์แห่งราชวงศ์โจว เพื่อเป็นการตอบแทนความดีความชอบที่ได้ให้การสนับสนุนในครั้งก่อนการปฏิวัติหรือไม่ก็เป็นญาติสนิทของตัว แม้ว่าเจ้าเมืองประเทศราชต่อมาจะสืบทอดตำแหน่งตามสายโลหิต แต่ความผูกพันในตระกูลนั้นยังเป็นความรู้สึกที่รุนแรงเกือบตลอดเวลา⁶²

พบว่าในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ เกี่ยวกับจีนยุคศักดินาบรรพบุรุษได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญาและความเชื่อของจีนว่า มีอิทธิพลและเกี่ยวพันกับการเมืองการปกครองของจีนเป็นอย่างมากจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และการให้ความสำคัญกับปรัชญาการเมืองของ เจียน ชีระวิทย์ ได้ถูกยืนยันอีกครั้งเมื่อ เจียน ชีระวิทย์ ได้จัดเรื่องราวเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองของจีนไว้ในยุคที่เรียกว่า “ยุคทองแห่งปรัชญาการเมืองของจีน”

ยุคทองแห่งปรัชญาการเมืองของจีนเกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์โจว โดย เจียน ชีระวิทย์ มองว่า ปรัชญาการเมืองที่มีความสำคัญในยุคนี้ แบ่งออกเป็น 4 สำนัก ได้แก่ สำนักขงจื้อ (หยูเจีย) สำนักเต๋าจื้อ (เต๋าเจีย) สำนักม่อจื้อ (ม่อเจีย) และสำนักนิติธรรมนิยม (ฝ่าเจีย) และมองว่า ปรัชญาของจีนที่เกิดขึ้นนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ปัญหาสังคม⁶³ กล่าวคือ ปรัชญาของจีนเกิดขึ้นจากสาเหตุใหญ่ ๆ 2 ประการประการหนึ่ง คือ ในสมัยโจวมมีการเปลี่ยนแปลงในด้านภูมิศาสตร์การเมือง วัฒนธรรมและการเจริญเติบโตของสถาบันทางการเมืองเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนบุคคลให้เกิดความสับสนหวั่นไหวและจินตนาการในสิ่งใหม่ ๆ อีกประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม เช่น ความเสื่อมของสถาบันสังคมเก่า การระส่ำระสายของสังคม เป็นต้น เหล่านี้เป็นสิ่งที่ท้าทายให้คนเกิดความนึกคิดที่จะปรับปรุงแก้ไขสังคมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ด้วยเหตุผล 2 ประการนี้จึงนำมาสู่คำถามว่า มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมนั้นจะปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไร และในการอธิบายปรัชญาเหล่านี้มาอธิบาย เจียน ชีระวิทย์ ได้เลือกแต่ปรัชญาที่มีส่วนสำคัญทางการเมืองเท่านั้น ทั้งนี้เพื่ออธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

ยุคสุดท้ายในยุคประวัติศาสตร์จีน คือ ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ ลักษณะสำคัญของยุคนี้ คือ เป็นยุคที่ประเทศจีนมีการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นับตั้งแต่ฉินฉื่อหวงขึ้นครองราชย์จนกระทั่งสิ้นสุตราาชวงศ์ซิง และมีการเปลี่ยนอำนาจการปกครองจากราชวงศ์หนึ่งไปอีกราชวงศ์หนึ่งบ่อยครั้ง โดยการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ในแต่ละครั้ง เจียน ชีระวิทย์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ กษัตริย์ผู้ก่อตั้งราชวงศ์มักจะเป็นผู้ที่มีความสามารถและเข้มแข็ง แต่

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาดำเนินมาถึงจุด ๆ หนึ่ง สถานการณ์ภายในก็เริ่มระส่ำระสายเนื่องจากมีกษัตริย์ที่ไร้สมรรถภาพ และจะมีผู้ตั้งตัวขึ้นแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ โดยใช้ข้ออ้างว่าตนเป็นผู้แทนคนใหม่ของสวรรค์เพื่อสนับสนุนอำนาจและความชอบธรรมของตนในการปฏิวัติ⁶⁴

โดยสรุปแล้วในส่วนของยุคต่าง ๆ ของจีนในอดีต เจียน ชีระวิทย์ เน้นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์เล่าเรื่อง โดยพยายามชี้ให้เห็นความเป็นมาที่เก่าแก่ของประวัติศาสตร์จีนว่า มีการบ่มเพาะและพัฒนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน บนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องตำนานและปรัชญา ซึ่งส่งเสริมให้จีนมีพื้นฐานที่ดีในการสร้างความเป็นใหญ่ต่อไป

2. สถาบันการปกครองของจีนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

เจียน ชีระวิทย์ มองว่าภายในระยะเวลา 2000 ปี ที่จีนอยู่ภายใต้บรรยากาศของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับตั้งแต่จักรพรรดิฉินฉื่อหวาง ได้รวมประเทศจีนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเมื่อปี 221 ก่อน ค.ศ. กระทั่งปี ค.ศ. 1911 สถาบันการปกครองของจีนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่รากฐานนั้นยังคงเป็นไปตามเดิม โดยสถาบันอันเป็นมูลฐานเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น 3 สถาบัน คือ สถาบันจักรพรรดิ องค์กรบริหารราชการส่วนกลาง และองค์กรบริหารราชการส่วนภูมิภาค

สำหรับสถาบันจักรพรรดิในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ถือเป็นสถาบันที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของการปกครองทุกยุคทุกสมัย และสิ่งที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งควบคู่กับพระมหากษัตริย์คือ ปรัชญาของลัทธิขงจื้อ ทั้งนี้เพราะลัทธิขงจื้อมีหน้าที่ในการจำกัดขอบเขตอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทางทฤษฎีแล้ว กษัตริย์มีอำนาจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติและในทางทฤษฎีย่อมมีอำนาจอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด เพราะไม่มีกฎหมายหรือกฎหมายจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ แต่ในทางปฏิบัติ พระมหากษัตริย์ถูกจำกัดอำนาจโดยหลักปรัชญาของลัทธิขงจื้อ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเมิ่งจื่อสอนว่า ถ้าหากกษัตริย์ไม่ทรงตั้งอยู่ในคุณธรรมอันดีให้ตรงตามชื่อของกษัตริย์แล้ว ประชาชนย่อมมีสิทธิทำการปฏิวัติได้ เมื่อประชาชนหรือฝ่ายตรงข้ามกลุ่มใดได้ทำการปฏิวัติสำเร็จ ก็เท่ากับเป็นเจตนารมณ์แห่งสวรรค์ที่ได้ประทานอาณัติแห่ง

⁶⁴ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 55-73.

สวรรค์ (Mandate of Heaven) ให้แก่ผู้นำคนใหม่ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน ตามประวัติศาสตร์
 ย่อมเป็นที่ประจักษ์เด่นชัดแล้วว่า คำสอนเช่นนี้มีความศักดิ์สิทธิ์และได้ถูกนำไปเป็น
 เครื่องมือทำการปฏิวัติทุกยุคทุกสมัย”⁶⁵

เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ทัศนะว่า การที่พระมหากษัตริย์ถูกจำกัดด้วยปรัชญาของลัทธิขงจื้อเช่นนี้
 ได้ส่งผลกระทบต่อที่สำคัญอย่างหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน นั่นคือ สิ่งที่เรียกว่า “การปกครองกันด้วย
 คน” กล่าวคือ เมื่อหลักการนี้ใช้บังคับในสังคมได้พอควรย่อมทำให้คนขาดความเฉลียวใจหรือสนใจ
 ที่จะคิดค้นกฎหมายมาใช้บังคับและเมื่อประชาชนพากันยกย่องพระมหากษัตริย์ตลอดทั้งผู้ปกครอง
 อื่น โดยถือคุณธรรมเป็นใหญ่แล้ว ย่อมมีผลผูกพันทางใจให้พระมหากษัตริย์และผู้ปกครองนั้น
 ประพฤติคล้อยตามในสิ่งที่ประชาชนต้องการ เป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่เช่นนี้ตลอดยุคที่มี
 การปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์⁶⁶

นอกจากปรัชญาทางการเมืองดังกล่าวจะสำคัญมากในแง่ของการจำกัดสิทธิในการใช้อำนาจ
 ของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังมีปรัชญาทางการเมืองที่สำคัญอีกหนึ่งอย่างก็คือว่าศักดิ์สิทธิ์มากในการ
 ยับยั้งการใช้อำนาจแบบทรราชย์ของพระมหากษัตริย์ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ นั่นคือ ปรัชญาที่
 เกิดจากนักปรัชญาการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ในสมัยราชวงศ์ฮั่น นามว่า ต่ง จิ้งชู ที่กล่าวว่า “สวรรค์ย่อม
 สอดส่องความเป็นไปของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมของพระมหากษัตริย์ ปรัชญาการ
 ธรรมชาติจะบังเกิด ถ้ากษัตริย์ประพฤติสิ่งที่ผิดทำนองคลองธรรม ดังนั้นถ้าหากปรากฏการณ์วิปริต
 ของธรรมชาติเกิดขึ้น เช่น จันทร์ปราศหรือสุริยุปราคาที่ดี ภัยพิบัติอันเกิดจากน้ำท่วม อากาศ
 แห้งแล้ง แผ่นดินไหว ภัยจากแมลงก็ดี ย่อมเป็นสัญลักษณ์การเตือนจากสวรรค์ในการประพฤติด
 มิชอบของพระมหากษัตริย์”⁶⁷ อีกทั้งยังมองว่าปรัชญาทางการเมืองอย่างหนึ่งที่กล่าวว่า ฐานะของ
 กษัตริย์เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสวรรค์ ตามหลักคำสอนของลัทธิขงจื้อและม่อจื่อ ได้ส่งผลให้
 จีนมีการรวมตัวกันเป็นประเทศที่มีสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในโลกทุก
 วัน

โดยสรุปแล้ว สถาบันจักรพรรดิของจีนในความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ คือผู้ที่ประมุขของ
 ชาติ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของระบบการปกครองแต่ละสมัย และแม้ว่าในทางทฤษฎีจักรพรรดิจะ
 สามารถใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การใช้อำนาจของจักรพรรดิจะถูกจำกัด

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

⁶⁷ Wang, Yu-ch'uan, “Central Government of the Former Han Dynasty,” *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 12 (1949), p.165.) อ้างถึงใน เจียน ชีระวิทย์, วัฒนาการการปกครองจีน, หน้า 81.

ด้วยปรัชญาทางการเมือง โดยเฉพาะลัทธิขงจื้อ นอกจากนี้ปรัชญาของลัทธิขงจื้อยังส่งผลถึงความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ และการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวจีน โดยมีได้มีการบังคับใช้กฎหมายอีกด้วย

ในส่วนระบบราชการบริหารส่วนกลางซึ่งได้วิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฉิน เจียนซีระวิทย์ ได้ให้ทัศนะว่า ราชการบริหารส่วนกลางมีโครงสร้างที่อาจถือได้ว่าเป็นรากฐานของราชการในสมัยปัจจุบัน⁶⁸ นอกจากนี้ เจียน ซีระวิทย์ ยังมองว่า ข้าราชการที่ออกมาปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสำคัญ ๆ ในกิจกรรมราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคซึ่งมีความสับสนยุ่งยาก เป็นบุคคลที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากประชาชนจะมองว่า ข้าราชการเหล่านั้นเป็นผู้แทนของพระมหากษัตริย์ และด้วยความสำคัญนี้เองจึงทำให้จีนมีระบบการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการที่มีประสิทธิภาพ และ เจียนซีระวิทย์ ก็ได้ให้ความสำคัญกับระบบดังกล่าวเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากประเทศจีนเป็นประเทศแรกในโลกที่นำเอาระบบการคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการโดยถือเอาความรู้และความสามารถเป็นสำคัญ (merit system) อีกทั้งยังถือกันว่า ระบบการสอบแข่งขันเพื่อบรรจุบุคคลเข้ารับราชการที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน⁶⁹ อีกส่วนหนึ่งคือ เห็นว่าการสอบไล่ทั่วไปนี้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการก่อตั้งสังคมจีนที่ยิ่งใหญ่และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังเช่นทุกวันนี้ ดังข้อความตอนหนึ่งของ เจียน ซีระวิทย์ ที่ว่า

“ระบบการสอบไล่ทั่วไปนี้นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการก่อตั้งสังคมจีนที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ทั้งในด้านฐานะของประเทศในทางภูมิศาสตร์และในด้านชีวิตจิตใจของประชาชน ประเทศจีนสามารถรวบรวมเอาชนเผ่าต่าง ๆ เข้าเป็นประเทศเดียวกันได้ก็ด้วยอาศัยการสอบไล่ทั่วไปนี้เป็นสำคัญ ใครก็ตามที่แสดงความสามารถของตนด้วยการสอบจะได้รับการอุปถัมภ์จากจักรพรรดิ คนที่มีความทะเยอทะยานสูงแทนที่จะไปจับอาวุธซ่อนสมผู้คนที่ก่อการกบฏ ก็หันมาจับหนังสือเพื่อหวังเป็นนายกรัฐมนตรียเสียดีกว่า การปราบหัวเมืองไกลเคียงจึงสำเร็จด้วยการเอาตำแหน่งข้าราชการเข้าดั่งเป็นสำคัญ”⁷⁰

นอกจากระบบการสอบบรรจุบุคคลเข้ารับราชการ จะมีส่วนสำคัญในการก่อตั้งสังคมจีนดังกล่าวไว้ข้างต้น เจียน ซีระวิทย์ ยังเห็นว่าระบบดังกล่าวยังมีส่วนช่วยให้ผู้นำคอมมิวนิสต์สามารถปกครองชาวจีนที่มีมากถึง 700 ล้านคนได้ โดยกล่าวว่า

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

⁶⁹ Teng, Ssu-yu, “The Chinese Influence on the Western Examination System,” *HJAS*, Vol. VII, No. 4 (September 1943), pp.268-312. อ้างถึงใน เจียน ซีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองจีน*, หน้า 103.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

“ผู้นำคอมมิวนิสต์เข้าไปปกครอง ณ ที่ใดก็คิดเอาลัทธิมากซ์-เลนิน (Marxism-Leninism) เข้าไปเผยแพร่ด้วย ในปัจจุบันนี้ก็ใช้ลัทธิมา (Maoism) เผยแพร่ ประชาชนชาวจีนแม้จะมีตั้ง 700 ล้านคน ลัทธิขงจื้ออันเป็นผลจากการสอบแข่งขันเข้ารับราชการ ได้ทางทางสอนให้คนเดินตาม ผู้นำคอมมิวนิสต์จับหลักการนี้ได้ และได้ใช้ผลิตผลของลัทธิขงจื้อนี้เอง ปกครองชาวจีนต่อไป”⁷¹

โดยสรุปแล้ว เขียน ชีระวิทย์ มองว่า ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของจีนในอดีตมีพื้นฐานอยู่ที่ปรัชญาทางการเมืองของจีน และสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้จีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังเช่นในปัจจุบัน กล่าวคือ จีนเป็นประเทศที่มีการปกครองซึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อและปรัชญาที่เกื้อหนุนให้ประเทศจีนมีสถาบันการปกครองที่มั่นคง โดยเฉพาะอิทธิพลที่มาจากปรัชญาของลัทธิขงจื้อ อีกทั้งยังมีเครื่องมือหรือกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนหรือคอกย้ำ ให้ความเชื่อแบบขงจื้อฝังรากลึกในสังคมจีน นั่นคือ ระบบการสอบคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการพลเรือน ที่ผู้สอบจะต้องมีความรู้ชัดเจนในวรรณคดีของขงจื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ในตำนาน 5 สถาน

ในขณะที่ เขียน ชีระวิทย์ มองสาเหตุของความยิ่งใหญ่ของจีนในยุคอดีตโดยให้น้ำหนักกับปรัชญาทางการเมืองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะปรัชญาขงจื้อ รวมทั้งระบบการสอบคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการ ในหนังสือเรื่อง *Comparative Politics of the Crossroads* ผู้เขียนกลับมองว่า สาเหตุที่เกื้อหนุนให้ยุคจักรพรรดิของจีนมีความยิ่งใหญ่และยาวนานนั้นประกอบไปด้วยสาเหตุหลัก ๆ 5 ประการ คือ 1) การมีระบบการสอบคัดเลือกที่เข้มงวด ทำให้ผู้ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่แท้จริง 2) การมีระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง เนื่องจากเกษตรกรของจีนมีความสามารถในการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น การคิดค้นระบบชลประทาน เทคนิคการเก็บเกี่ยวครั้งละมาก ๆ และการมีระบบการค้าและการขนส่งที่มีประสิทธิภาพ 3) ระบบโครงสร้างทางสังคมที่เป็นระบบศักดินา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับเจ้าของที่ดิน อันเป็นฐานอำนาจที่สำคัญของจักรพรรดิ 4) ปรัชญาขงจื้อ โดยเฉพาะในเรื่องของ “อาณัติแห่งสวรรค์” (mandate of heaven) ซึ่งเป็นการส่งเสริมความชอบธรรมให้กับระบบการปกครองแบบเอกราธิปไตย (autocratic state) รวมทั้ง วัฒนธรรมการเคารพผู้ใหญ่ และสังคมแบบ

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

ลำดับขั้น 5) ประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนานที่ผ่านมา ทำให้ชาวจีนเชื่อว่าประเทศตนเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมที่เก่าแก่และมีความเจริญกว่าชาติอื่น ๆ⁷²

ข. การเมืองการปกครองในยุคสมัยใหม่

แม้ว่าชาวจีนจะเริ่มมีการติดต่อกับชาวตะวันตกตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1582 โดยผ่านหมอสอนศาสนาหรือมิชชันนารีชาวตะวันตก แต่การติดต่อในช่วงเวลาดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อการค้าและการเผยแพร่ศาสนาเป็นหลักสำคัญ ยังมีได้มีประเด็นเรื่องการเมืองมาเกี่ยวข้อง แต่ภายหลังจากการรุกรานของลัทธิจักรวรรดินิยมของมหาอำนาจตะวันตกด้วยการประเดิมชัยชนะในสงครามฝิ่นเมื่อปี ค.ศ. 1840-1842 จนกระทั่งปี ค.ศ. 1949 อันเป็นที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ ทำให้การเมืองภายในจีนได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพิจารณาได้ว่าการเมืองการปกครองของจีนในยุคสมัยใหม่ได้เริ่มตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1840 ถึง ค.ศ. 1949

ในทัศนะของ เจียน ธีระวิทย์ การสูญเสียอำนาจของราชวงศ์แมนจูนั้นเป็นไปตามวัฏจักรของการเสียดำนาจของรัฐบาลดังที่ได้กล่าวไปแล้วที่ว่า การเริ่มต้นของราชวงศ์หรือรัฐบาลหนึ่ง ๆ มักจะมีกษัตริย์ที่เข้มแข็งและมีความสามารถเป็นผู้ปกครอง และต่อมาไม่นานกษัตริย์องค์หลัง ๆ จะเริ่มไร้สมรรถภาพ ทำให้เกิดความระส่ำระสายขึ้น และจะมีผู้ตั้งตัวขึ้นแก้ไขปัญหาดังกล่าวและตั้งราชวงศ์หรือรัฐบาลใหม่ และจะเป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ แต่การสูญเสียครั้งนี้ต่างจากครั้งก่อน ๆ คือ มีมหาอำนาจตะวันตกเกี่ยวข้องซึ่งส่งผลให้การปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ดังที่ เจียน ธีระวิทย์ ได้กล่าวไว้ดังนี้

“ประเทศจีนอยู่ภายใต้การนำของราชวงศ์แมนจูเป็นเวลาสองร้อยปีเศษก็ถึงซึ่งความเสื่อมเมื่อเราสังเกตประวัติวัฏจักรของราชวงศ์จีน เป็น 200 ปีเศษแล้ว การเสื่อมโทรมของราชวงศ์แมนจูก็เป็นไปตามกฎการเกิดการเสียดำนาจของรัฐบาลจีนดังได้กล่าวแล้ว แต่การสูญเสียอำนาจของราชวงศ์แมนจูครั้งนี้ผิดกับการสูญเสียอำนาจของราชวงศ์จีนในสมัยก่อนในข้อที่ว่าไม่มีมหาอำนาจตะวันตกเข้าไปแทรกแซงด้วยกำลังอาวุธอันทันสมัย มหาอำนาจตะวันตกได้ฝ่าน้ำข้ามทะเลไปแสดงแสนยานุภาพหรือ “ความป่าเถื่อน” ของเขา ต่อชนชาวจีนด้วยการประเดิมชัยในสงครามฝิ่นปี 1840-1842 และสงครามแอโรปี 1857-1858 ประเทศจีนต้องยอมจำนนต่อการบีบบังคับด้วยอำนาจของมหาอำนาจตะวันตกอันเป็นผลให้ต้องชำระค่าปฏิกรรมสงคราม ต้องเปิดเมืองท่าและผลซึ่งตามมาก็คือการแทรกซึมใน

⁷² สรุปรจาก Mark Kesselman, Joel Krieger and William A. Joseph, eds., *Comparative politics at the Crossroads* (Lexington, Mass: D.C. Heath and Company, 1996), pp. 371-373.

ด้านการเมือง จนทำให้การปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตลอดทั้งรากฐาน
ในทางเศรษฐกิจและสังคมต้องสั่นคลอนไปตามกัน”⁷³

ในการศึกษาเรื่องการเมืองการปกครองจีนในยุคสมัยใหม่นี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วง
ปลายราชวงศ์แมนจูซึ่งมีการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และช่วงการปกครองตาม
ระบอบสาธารณรัฐอันเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1911 ถึง ค.ศ. 1949

1. ช่วงปลายราชวงศ์แมนจู

ในความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ ความระส่ำระสายที่เกิดขึ้นในช่วงปลายราชวงศ์แมนจู มี
สาเหตุสำคัญมาจากภัยคุกคามจากภายนอก นับตั้งแต่การพ่ายแพ้ตะวันตกในสงครามฝิ่นปี ค.ศ.
1840-1842 และสงครามเอะโรปี ค.ศ. 1851-1858 และพ่ายแพ้ญี่ปุ่นในสงครามปี ค.ศ. 1894-1895 ซึ่ง
นอกจากการพ่ายแพ้ของจีนนี้ จะส่งผลให้จีนต้องปฏิบัติตามความต้องการของผู้ชนะแล้ว ยังมีมือ
ของบุคคลภายนอกที่มีโช่คู่สงคราม ถือโอกาสจากการพ่ายแพ้ของจีนขยับขยายอิทธิพลของตน ใน
แผ่นดินจีนให้กว้างขวางขึ้น ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ ทำให้เกิดลัทธิชาตินิยมขึ้นในจีนที่ต้องการปฏิรูป
สถาบันการปกครองเพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างผู้รัก
ชาติในวิธีอันที่จะนำไปสู่เป้าหมาย

กบฏที่มีความสำคัญที่สุดในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ คือ “กบฏไถ่ผิง” โดย เจียน ชีระวิทย์
ได้กล่าวว่า กบฏไถ่ผิงมีความสำคัญในทางการเมืองของจีนอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้เนื่องจากกบฏ
ไถ่ผิงถือได้ว่าเป็นต้นตระกูลของการปฏิวัติในสมัยหลัง ๆ และมีพฤติกรรมใกล้เคียงกับการปฏิวัติ
เพื่อสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากทั้งกบฏไถ่ผิงและการปฏิวัติเพื่อ
สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นพฤติกรรมการแสดงออกเพื่อรับภัยพิบัติในทางเศรษฐกิจที่เกิด
ขึ้นในจีน และทั้ง 2 เอาอุดมการณ์ต่างคำมาใช้ นั่นคือศาสนาคริสต์และลัทธิมาร์กซิสต์⁷⁴ ซึ่งการนำ
เอาลักษณะของกบฏไถ่ผิงและการปฏิวัติคอมมิวนิสต์มาเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของความ
เหมือนและความแตกต่างนี้ จะไม่ค่อยพบเห็นในงานเขียนของนักวิชาการอื่น ๆ เท่าใดนัก โดยใน
เรื่องนี้ เจียน ชีระวิทย์ กล่าวไว้ดังนี้

⁷³ เจียน ชีระวิทย์, วัฒนาการการปกครองจีน, หน้า 131.

⁷⁴ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะให้คำว่า “มาร์กซิสต์” เป็นหลัก แต่บางกรณีอาจจะใช้คำว่า “มาร์กซ์” หรือ
“มาร์กซ์” หรือ “มากซ์” เมื่อมีการอ้างอิงจากแหล่งอื่น

“กบฏไฉ่ผิงถือได้ว่าเป็นต้นตระกูลของการปฏิวัติในสมัยหลัง ๆ และมีพฤติกรรมใกล้เคียงกับการปฏิวัติเพื่อสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นอย่างมาก โดยที่พฤติกรรมทั้ง 2 เป็นการแสดงออกเพื่อรับภัยพิบัติในทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศจีนประการที่หนึ่ง ทั้งสองเป็นผลผลิตของการรุกรานจากภายนอก กล่าวคือ การรุกรานจากชาวตะวันตกนำโดยประเทศอังกฤษในกรณีกบฏไฉ่ผิง และการรุกรานจากญี่ปุ่นในกรณีการปฏิวัติเพื่อจัดตั้งระบบคอมมิวนิสต์อีกประการหนึ่ง และทั้งสองพฤติกรรมได้ก่อขึ้นโดยผู้นำที่แข็งแกร่ง โดยรับเอาอุดมการณ์ต่างด้าวมาใช้ และปฏิเสธขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีมาแต่โบราณกาลอย่างสิ้นเชิง อุดมการณ์นั้น ๆ ก็คือ ศาสนาคริสต์และลัทธิมากซ์”⁷⁵

แม้ว่าในช่วงปี ค.ศ. 1850-1853 กบฏไฉ่ผิงจะได้รับชัยชนะในสงครามมาโดยตลอด และมีการวางแผนการปฏิรูปการเกษตร ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบจัดสรรที่ดินในลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ก็ได้นำไปปฏิบัติใช้อย่างจริงจัง เนื่องจากภายหลังกำลังของกลุ่มกบฏก็ได้เสื่อมลง โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์สาเหตุสำคัญของการล้มเหลวของพวกกบฏว่า มีสาเหตุมาจากความแตกแยกกันในหมู่ผู้นำ การขาดระบบบริหารที่ดี และการแทรกแซงจากภายนอก นอกจากนี้ การถือศาสนาเข้ารีตและการอ่อนความรู้ของชนชั้นนำ เป็นโอกาสให้ฝ่ายกบฏไม่ได้คนที่มีความรู้มาใช้ในส่วนราชการบริหาร และเป็นการยากที่ศาสนาคริสต์จะเข้าไปเอาชนะใจพวกนิยมลัทธิขงจื้อได้

ในระหว่างที่รัฐบาลแมนจูได้ทำการปราบปรามกบฏที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวรัฐบาลยังได้พยายามหาทางที่จะพัฒนาประเทศ หากแต่การพัฒนาประเทศในขณะนั้นต้องประสบอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ดังที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้สรุปไว้ดังนี้

“อุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาประเทศจีนในระหว่างนั้นก็คือ ความขาดแคลนการเงิน และต้องระวังภัยในการแทรกแซงของวัฒนธรรมตะวันตก การสื่อสาร และการคมนาคมก็ ได้มีการริเริ่มเป็นอย่างดี แต่ผู้ดำเนินการซึ่งไม่ใช่รัฐบาลกลางนั้นมักจะต้องหาเงินทุน ดำเนินกิจกรรมไปอย่างเร่ร่อน นอกจากนั้น กิจกรรมทั้งหลายที่เป็นที่สนใจของผู้นำนั้นย่อมจะขาดความราบรื่นได้หากมิได้พัฒนาการอุตสาหกรรมอื่น ๆ ควบคู่ไปในขณะเดียวกัน แม้แต่ผู้ที่สนับสนุนเลียนแบบตะวันตกนั้นก็ยังคงต่อต้านการปฏิวัติอุตสาหกรรมตามแบบยุโรป เพราะพวกนี้เกรงว่าอุตสาหกรรมเหล่านี้จะสามารถถอนรากถอนโคนวัฒนธรรมจีนไปเสีย เขายังเห็นสังคมตามแบบแผนขงจื้อนั้นเป็นยุคทองที่เขามีหน้าที่ที่จะต้องรักษา และระบบเศรษฐกิจโดยถือการกสิกรรมเป็นพื้นฐานนั้นจะต้องไม่เปลี่ยนแปลง”⁷⁶

⁷⁵ เจียน ชีระวิทย์, วัฒนาการการปกครองจีน, หน้า 144.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 159.

จะพบว่า เขียน ชีระวิทย์ มองว่าอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางกระบวนการพัฒนาประเทศในช่วงนี้คือ ปัจจัยภายในเป็นสำคัญ อันได้แก่ ความขาดแคลนเงินตรา การพยายามดำรงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม เช่น การยึดมั่นในการดำเนินชีวิตแบบขงจื้อ ยึดการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก และการต่อต้านการปฏิวัติอุตสาหกรรม ในขณะที่ วุฒิชัย มูลศิลป์ ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะเงินยังหลงไหลในความยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมตนและคดภูววัฒนธรรมต่างชาติ ขนาดเนื้อที่และประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้ปัญหาของเงินยากจะแก้ไขได้ และคนประเภท “ซูเปอร์แมน” ก็ยังไม่เกิด⁷⁷ ส่วน บารริงตัน มัวร์ จูเนียร์ ให้เหตุผลของเรื่องนี้ไว้ในหนังสือเรื่อง *Social Origins of Dictatorship and Democracy : Lord and Peasant in the Making of the Modern World* ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงสร้างของระบบราชการภายใต้รัฐบาลแมนจูอ่อนแอ ได้แก่ การขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันการทุจริตชวณา ระบบการสอบไล่ การหลีกเลี่ยงการพัฒนาให้เป็นสมัยใหม่ และการขาดแคลนเงินตราในการปราบกบฏ⁷⁸

จะพบว่า การวิเคราะห์ถึงอุปสรรคของการพัฒนาประเทศและความอ่อนแอของรัฐบาลแมนจู นักวิชาการทั้ง 3 ท่าน ให้เหตุผลคล้ายคลึงกัน หากแต่มีจุดเน้นต่างกัน โดย เขียน ชีระวิทย์ เน้นในเรื่องการยึดมั่นในปรัชญาขงจื้อและการขาดแคลนเงินเป็นสำคัญ ทำให้มองข้ามในส่วนของความขัดแย้งภายในอันเกิดจากระบบสอบคัดเลือกและความไร้ประสิทธิภาพในการป้องกันการทุจริตชวณา

⁷⁷ วุฒิชัย มูลศิลป์, “การปฏิวัติในจีน,” ใน การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก. วุฒิชัย มูลศิลป์ และ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2526), หน้า 178.

⁷⁸ แม้ว่าการจัดเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ถือเป็นผลประโยชน์ของราชวงศ์ แต่วิธีการที่ประกันว่าจะบรรลุถึงจุดประสงค์นี้มีน้อย ในทางตรงข้าม ข้าราชการแต่ละคนมีแรงจูงใจที่จะเก็บเข้ากระเป๋าตนเองให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในส่วนของระบบสอบไล่ของจีนนั้น มีแนวโน้มที่จะผลิตข้าราชการ ในอนาคตมากเกินความต้องการ ดังนั้น คนที่เหมาะสมก็จะได้ตำแหน่ง ส่วนคนที่เหลือก็จะกลับไปเป็นชาวบ้านธรรมดา การเรียกกลุ่มนี้ว่าเป็นสมาชิกของชนชั้นผู้ดีหรือไม่ จึงเป็นปัญหา ในส่วนของการพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม ส่วนมากมาจากกลุ่มอำนาจจากต่างจังหวัด มีส่วนน้อยที่มาจากรัฐบาลกลาง ดังนั้นจึงทำให้เกิดความแตกแยกมากกว่าทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประการสุดท้าย รัฐบาลไม่อาจจะหารายได้จำนวนมากเพื่อปราบกบฏได้ ถ้าไม่ทำลายระบบอภิสิทธิ์ของชนชั้นผู้ดี จึงทำปัญหาความแตกแยกกันเอง (จาก บารริงตัน มัวร์ จูเนียร์, *จีน-อินเดียน : รากฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง* แปลโดย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (กรุงเทพมหานคร : เติล็คไทย, 2519), หน้า 23-44.)

ในเวลาต่อมาได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในจีน คือ การแสดงความสามารถในการเลียนแบบฝรั่งของญี่ปุ่นให้จีนเห็นด้วยการเอาชนะจีนได้ในสงคราม จีน-ญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1894-1895 ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญมาก โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า การแพ้สงครามแก่ญี่ปุ่น ติดตามด้วยการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจทั้งหลายในดินแดนจีน นับเป็นพลังผลักดันขนานใหญ่ดังไม่เคยมีมาแต่ก่อน ให้ปัญญาชนของจีนยอมรับฐานะความเป็นผู้ไร้สมรรถภาพของตัว เหตุการณ์ครั้งนี้ได้เปิดตาชาวจีนให้เห็นว่า การเลียนแบบฝรั่งมีความจำเป็นใน ความคงอยู่ของประเทศ⁷⁹

เจียน ชีระวิทย์ ได้แบ่งปัญญาชนผู้สนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่สนับสนุนการปฏิรูป นำโดยคังอ้วหุย โดยเขาได้ร่วมมือกับพรรคพวกสร้างสูตรผสมระหว่างของดีของตะวันตกและของดีของจีนในความคิดของเขา และพวกที่สนับสนุนการปฏิวัติ นำโดยซุนยัตเซ็น⁸⁰ ซึ่งเป็นพวกที่ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อราชวงศ์แมนจู และเป็นปฏิปักษ์ต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนและต้องการการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่ในด้านการเมือง พวกนี้ต้องการรัฐบาลที่เป็นตัวแทนเจตนารมณ์ส่วนใหญ่ของประชาชน

เจียน ชีระวิทย์ ให้ความเห็นว่าแผนปฏิรูปที่นำโดยคังอ้วหุยนั้น⁸¹ หากได้มีการปฏิบัติจริงจังจะสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของระบบการบริหารและอาจเป็นการต่ออายุของราชวงศ์แมนจูต่อไปอีก และประเทศจีนอาจจะเจริญก้าวหน้าไปในแนวเดียวกับประเทศญี่ปุ่นและปรัสเซียได้ แต่ปัญหาของจีนที่ทำให้การปฏิรูปไม่สำเร็จเนื่องมาจากการที่จีนยังมีการแบ่งแยกเป็นเงินแท้และชาวแมนจู ซึ่งชาวแมนจูผู้ซึ่งเป็นส่วนน้อยยังคงแสดงออกซึ่งความพยายามจะรักษาอำนาจของตนไว้ การที่รัฐบาลไม่พยายามดึงความจงรักภักดีจากประชาชนนี้ ได้ส่งเสริมให้กำลังฝ่ายปฏิวัติเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นและได้รับชัยชนะในที่สุด ดังเห็นได้จากข้อสรุปที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้สรุปไว้ดังนี้

“ตามที่กล่าวมาแล้วอาจจะทำให้เราคาดคะเนว่า ถ้าหากปล่อยให้รัฐบาลแมนจูดำเนินการต่อไปโดยไม่มีการปฏิวัติ ประเทศจีนอาจจะเจริญก้าวหน้าไปในแนวเดียวกับประเทศญี่ปุ่นและปรัสเซียได้ แม้ว่าสมมติฐานข้อนี้อาจจะเป็นไปได้ แต่การรักษาฐานะความเป็นเจ้าเหนือหัวของราชวงศ์แมนจู แมนจูซึ่งเป็นคนส่วนน้อยยังพยายามจะหวงอำนาจไว้ให้แก่พวกของตัวเอง ราชการบริหารภายหลังการปฏิรูปเปลี่ยนระบบความมีฐานะเท่าเทียมกัน

⁷⁹ เจียน ชีระวิทย์, วรรณนาการการปกครองจีน, หน้า 160.

⁸⁰ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะใช้คำว่า “ซุนยัตเซ็น” เป็นหลัก แต่ในบางกรณีอาจใช้ “ซุนยัตเซ็น” ทั้งนี้เป็นการใช้ตามแหล่งที่อ้างอิงตามมา

⁸¹ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, วรรณนาการการปกครองจีน, หน้า 162-167.

ระหว่างคนจีนและคนแมนจู มาให้ความสำคัญแก่คนแมนจู ในตำแหน่งรัฐมนตรี 13 ตำแหน่ง ให้คนจีนได้รับเพียง 5 ตำแหน่ง การปฏิรูปทางการบริหารจึงอาจถือได้ว่าเป็นชัยชนะของชาวแมนจู แต่เป็นการพ่ายแพ้ของคนจีน เป็นการยากที่จะให้ชาวจีนซึ่งมีจำนวนท่วมท้นนั้นสนับสนุนรัฐบาลปฏิรูปต่อไป ความจริงการปฏิรูปโดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาอำนาจต่อไปเช่นนี้ ในระหว่างที่ชาวจีนกำลังก่อหวอดปฏิวัติอยู่ทั่วไปนั้น เป็นความผิดพลาดของรัฐบาลที่ไม่พยายามเกลี้ยกล่อมเพื่อดึงดูความจงรักภักดีจากประชาชน การปฏิบัติของรัฐบาลในการปฏิรูปจึงส่งเสริมกำลังให้ฝ่ายปฏิวัติเข้มแข็งยิ่งขึ้น”⁸²

โดยสรุปแล้วการเมืองการปกครองของจีนในช่วงปลายราชวงศ์แมนจู เจียน ชีระวิทย์ มองว่าความระส่ำระสายในช่วงปลายราชวงศ์แมนจูเป็นเพียงหนึ่งในวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลเหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต หากแต่มีข้อแตกต่างตรงที่มีการรุกรานจากลัทธิจักรวรรดินิยมทั้งตะวันตกและญี่ปุ่น ซึ่งเหตุการณ์นี้ได้ปลุกจิตสำนึกด้านการปฏิรูปและปฏิวัติให้แก่ชาวจีนผู้รักชาติเป็นจำนวนมาก และในที่สุดพฤติกรรมดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบต่อการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มีการสั่นคลอนและไม่สามารถยืนหยัดต่อไปได้ อาจกล่าวสั้น ๆ ได้ว่าการเมืองการปกครองในช่วงปลายราชวงศ์ดังกล่าวถือเป็นยุคแห่งการปฏิรูปการเมือง

2. ช่วงการปกครองภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ

ในการศึกษาการเมืองการปกครองของจีนภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับคำสอนของซุนยัตเซ็นเป็นอย่างมาก โดยกล่าวว่า

“การที่จะเข้าใจระบอบการปกครองของจีนภายใต้การนำของพรรคก๊กมินตั๋งได้คตินั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้พิจารณาถึงคำสอนของซุนยัตเซ็น ซึ่งถือกันว่าเป็นคำภีร์ของพรรค และองค์การบริหารของพรรคซึ่งซุนยัตเซ็นได้วางรากฐานไว้เสียก่อน”⁸³

(ก) ลัทธิซุนยัตเซ็น

ลัทธิซุนยัตเซ็นภายใต้การตีความของ เจียน ชีระวิทย์ เป็นคำสอนซึ่งเกี่ยวกับหลักการปฏิวัติและองค์การที่ใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐบาลที่มีลักษณะพิสดารไปจากนักการเมืองอื่น ๆ เท่าที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ โดยลัทธิซุนยัตเซ็นที่ เจียน ชีระวิทย์ ยกมาอธิบาย คือ ลัทธิไตรราษฎร์

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 168-169.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 246.

หรือสามหมินจู้ (The Three Principles of the People) เนื่องจาก เจียน ชีระวิทย์ มองว่าเป็นลัทธิที่สำคัญที่สุดและรู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ลัทธิไตรราษฎร์หรือสามหมินจู้ (The Three Principles of the People) ประกอบด้วย หมินจู้ หมินฉวน และหมินเซิง ซึ่งในภาษาอังกฤษนิยมแปลว่า Nationalism, Democracy, People's Livelihood หรือ Socialism และในภาษาไทยนิยมแปลว่า ลัทธิชาตินิยม ลัทธิประชาธิปไตย และลัทธิสังคมนิยม แต่การตีความออกเป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทยดังกล่าว เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่ายังไม่ตรงกับความหมายที่แท้จริง จึงได้แปลใหม่ว่า 1.เอกราชแห่งชาติ 2.อำนาจอธิปไตยของประชาชน 3.ความยุติธรรมในการครองชีพ แต่อย่างไรก็ตาม การใช้คำศัพท์เหล่านี้แทนก็ยังคงไม่เป็นที่พอใจของ เจียน ชีระวิทย์ เท่าใดนัก

ตามทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ลัทธิไตรราษฎร์แต่ดั้งเดิมที่ประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1905 เป็นเรื่องเข้าใจง่าย ดังที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้อธิบายไว้ดังนี้

“หมินจู้ คือ การร่วมมือกันระหว่างชาวจีนลุกขึ้นมาปลดแอกความเป็นทาสจากการปกครองของราชวงศ์แมนจู เมื่อโค่นราชวงศ์แมนจูได้แล้ว มิให้ผู้ใดมีอำนาจตั้งจักรพรรดิแต่ก่อนซึ่งถือเอาอำนาจอธิปไตยไปใช้แต่ผู้เดียว แต่ให้อำนาจอธิปไตยนั้นมาตกแก่ปวงชนชาวจีน นั่นคือ หมินฉวน ฉะนั้นหมินฉวน ในอุดมการณ์ของซุน ก็คือ การปกครองในระบอบสาธารณรัฐ ระบอบประชาธิปไตย และนั่นคือ การมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศตามแบบฉบับของประเทศอารยธรรมตะวันตก ซุนได้รับความลำบากเล็กน้อยในการอธิบายหลักการ หมินเซิง เพราะซุนมีความคิดไปในทางสังคมนิยมซึ่งผิดไปจากสังคมนิยมตะวันตก สังคมที่มีกสิกรเป็นกระดูกสันหลังของชาติทำให้ซุนคิดไปถึงการจัดสรรที่ดินไปในแนวเดียวกับการจัดสรรที่ดินตามระบบบ่อนาและระบบนาเฉลี่ยที่ได้ปฏิบัติมาในสมัยโบราณของจีน”⁸⁴

จะพบว่าในความเข้าใจของ เจียน ชีระวิทย์ หมินจู้ คือการปลดแอกของชาวจีนจากการปกครองของแมนจู ซึ่งตรงตามความหมายของคำว่าเอกราชแห่งชาติ หมินฉวน คือ การปกครองประเทศโดยรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด หรืออำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หมินเซิง หมายถึง หลักการที่ให้ประชาชนมีความเท่าเทียมกันในการครองชีพ โดยมีวิธีการเฉพาะตัวตามแบบฉบับของชาวจีน

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 248.

ต่อมาลัทธิไตรราษฎร์นี้ก็ได้รับการแก้ไขปรับปรุงในปี ค.ศ. 1924 ซึ่งหลักการลัทธิไตรราษฎร์ฉบับแก้ไขปรับปรุงนี้ เขียน ชีระวิทย์ มองว่าเป็นการเพิ่มความสมบูรณ์และเป็นสิ่งสำคัญที่สนับสนุนให้ชุมชนสามารถกำจัดศัตรูและสามารถจัดตั้งรัฐบาลที่นำโดยพรรคการเมืองได้ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดในหลักการลัทธิไตรราษฎร์ที่ทำให้ชุมชนยึดมั่นบรรลุนเป้าหมายดังกล่าว คือ การเพิ่มคำโฆษณาต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งถูกบรรจุเพิ่มเข้าไปในหลักการข้อแรกของลัทธิไตรราษฎร์ นั่นคือ ลัทธิความเป็นเอกราชแห่งชาติ

ตามความคิดของ เขียน ชีระวิทย์ การที่ชุมชนยึดมั่นเพิ่มคำโฆษณาต่อต้านจักรวรรดินิยมและสอดคล้องหลักการปกครองตนเองที่ควรจะได้แก่ชนกลุ่มน้อยภายในจีนไว้ในลัทธิความเป็นเอกราชแห่งชาติ มีความหมายว่าเราได้ขยายขอบเขตของการปฏิวัติจากภายในประเทศเป็นการปฏิวัติสังคมทั่วไปแห่งโลกด้วย จีนควรให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเอเชียเพื่อต่อสู้กับจักรวรรดินิยมตะวันตก ในขณะที่เดียวกันจีนควรให้ความร่วมมือกับโซเวียต ในการต่อต้านชนชั้นบูคริด ไม่เลือกว่าผู้หนึ่งจะมีกำเนิดมาจากแหล่งใด⁸⁵ ส่วนในปัญหาชนกลุ่มน้อย เขียน ชีระวิทย์ มองว่าชุมชนยึดมั่นมีความคิด ไม่แตกต่างจากความคิดของเหล่าจารีตนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้อ ในหลักการของการกลืนเชื้อชาติ (national assimilation) ตามที่ชุมชนยึดมั่นได้กล่าวว่าการกลืนเชื้อชาติ (national assimilation) นั้น ไม่ขัดกับหลักความเป็นเอกราชแห่งชาติ นั่นก็เท่ากับว่าถ้าหากชาวจีนสามารถกลืนชนกลุ่มน้อยโดยวิธีการชิมชาบแล้วชนกลุ่มน้อยก็ไม่จำเป็นต้องแสวงหาหลักการปกครองตนเอง⁸⁶

นอกจาก เขียน ชีระวิทย์ จะตีความจากคำสอนของชุมชนยึดมั่นนี้ว่าไม่ต่างจากเหล่าจารีตนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากขงจื้อแล้ว จากคำสอนนี้ เขียน ชีระวิทย์ ยังได้สอดคล้องความเป็นเอกลักษณ์ของจีนอย่างหนึ่งได้ด้วย นั่นคือ หลักการความเป็นพี่น้องและเพื่อนกันระหว่างชนชาติจีน โดยกล่าวว่า

“คำสอนนี้เตือนให้คิดถึงหลักการความเป็นพี่น้องและเพื่อนกันในระหว่างชนชาวจีน (คำดู่ง Great Commonwealth) ซึ่ง ไม่มีการขีดเส้นแบ่งเชื้อชาติแต่ประการใด”⁸⁷

ในส่วนลัทธิอำนาจอธิปไตยของประชาชน มองว่า อุดมการณ์ของชุมชนยึดมั่นที่รัฐบาลจะแบ่งแยกองค์กรใช้อำนาจอธิปไตยออกเป็น 5 สาขา คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ อำนาจควบคุมและอำนาจการสอบไล่ เป็นอุดมการณ์ที่มีที่มา 4 แห่ง คือ รัฐบาลในระบอบ

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 250.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 250.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 250.

สาธารณรัฐตามความคิดการเมืองตะวันตก ลัทธิ 4 ประการจากลัทธิการเมืองที่ปฏิบัติใน สวิสเซอร์แลนด์ ประชาธิปไตยบังการ (Democratic Centralism) จากสหภาพโซเวียตและหลักปฏิบัติ ดั้งเดิมเกี่ยวกับลัทธิการสอบแข่งขันและอำนาจการตรวจตราควบคุมของเงิน

หลักการที่ยากที่สุดในลัทธิไตรราษฎร์ตามความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ คือ ลัทธิยุติธรรมในการครองชีพ (หมินเซิง) ซึ่งสาเหตุของความสับสนในหลักการข้อนี้ เจียน ชีระวิทย์ มองว่ามาจากสาเหตุที่มักจะมีผู้ตั้งคำถามแก่ตัวเองก่อนว่า ชุนเป็นคอมมิวนิสต์หรือนักสังคมนิยมหรือจัดอยู่ในค่าย ประชาธิปไตย และแกะความคิดของเขาไปเข้าสู่ตรรกะที่ตั้งไว้ ดังที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้กล่าวว่า

“นักการเมืองตะวันตกพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่เข้าใจบ้าง คลุมเครือบ้าง ทั้งนี้เพราะพวกนี้ มักจะตั้งคำถามแก่ตัวเองก่อนว่า ชุนเป็นคอมมิวนิสต์หรือนักสังคมนิยม หรือจัดอยู่ในค่าย ประชาธิปไตย แล้วแกะความคิดของเขาไปเข้าสู่ตรรกะกับลัทธิใดลัทธิหนึ่งที่ตนสมมุติฐานไว้ ผลก็คือความสับสน เพราะชุนสร้างสูตรผสมขึ้นเป็นของตัวเอง โดยอาศัยความรู้ภายใน และภายนอกประเทศ ฉะนั้นคำพูดบางตอนของเขาอาจเข้าข้างประชาธิปไตยตามฝ่าย เจียง ไคเช็ค และพรรคพวกของเขา และคำสอนบางตอนก็เข้าหลักคอมมิวนิสต์ตามฝ่าย เมาเซตุงและพรรคพวกข้างเดียวกัน”⁸⁸

อย่างไรก็ตาม เจียน ชีระวิทย์ ก็ได้สรุปหลักการลัทธิความยุติธรรมในการครองชีพ (หมินเซิง) ของชุนว่ามีได้แตกต่างไปจากเดิมมากนัก และมองว่าสิ่งที่เห็นชัดเจนในข้อเสนอของชุน คือ การ จัดสรรที่ดิน⁸⁹

ใน ส่วนของปัญหาที่ว่า ชุนเป็นคอมมิวนิสต์หรือนักสังคมนิยมหรือจัดอยู่ในค่าย ประชาธิปไตยนั้น เจียน ชีระวิทย์ ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า ชุนไม่ใช่คอมมิวนิสต์สมบูรณ์ดังที่ พวกคอมมิวนิสต์แอบอ้าง โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้เหตุผลไว้ดังนี้

“ประการแรก การติดต่อกับสหภาพโซเวียตมิใช่เป็นความริเริ่มของตนเองอันเกิดจากความ เลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์แต่ประการใด แต่เป็นการริเริ่มของคอมมิวนิสต์รัสเซีย และเมื่อ มาริงแนะให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนเข้าร่วมกับพรรคกัวหมินตั้งนั้น ชุนยอมรับอย่างมี เงื่อนไขการขอความช่วยเหลือจากรัสเซียเป็นเพราะชุนไม่มีที่พึ่งอื่นใด ชุนขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจตะวันตก แต่มหาอำนาจตะวันตกรับรองและให้ความช่วยเหลือ

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

⁸⁹ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

แก่รัฐบาลศัตรูของเขาที่ปักกิ่ง และเมื่อลัทธิชาตินิยมแพร่หลายในพรรคกั๋วหมินต้ง มหาอำนาจตะวันตกต่างขวัญเสียไปตาม ๆ กัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การที่ซุนรับความช่วยเหลือจากรัสเซียนั้นเป็นเรื่องความมีหัวโตนเียงไปในทางอรรถประโยชน์มากกว่าความนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ ประการที่ 2 ซุนไม่เคยมีความปรารถนาที่จะให้เอาลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาสอนสมาชิกของพรรคกั๋วหมินต้ง ประการที่ 3 เขาสนับสนุนการร่วมมือระหว่างชนชั้นต่าง ๆ มากกว่าการต่อสู้ระหว่างชนชั้นดังคำสอนของคอมมิวนิสต์ เขายอมรับองค์การพรรคการเมืองแบบพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย แต่พรรคการเมืองของเขามีได้เป็นตัวแทนของชนชั้นใดชั้นหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นตัวแทนของประชาชนชาวจีนทั่วไป⁹⁰

จากข้อความที่ยกมานี้จะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มีความเห็นว่า แม้ซุนจะมีความคิดตรงกับลัทธิคอมมิวนิสต์หลายประการ แต่เขาไม่ใช่คอมมิวนิสต์แบบสมบูรณ์แบบโดยมีเหตุผล 3 ประการ คือ 1.การที่ซุนรับความช่วยเหลือจากรัสเซีย เป็นเหตุผลทางด้านผลประโยชน์มากกว่าอุดมการณ์ 2.ซุนไม่เคยนำลัทธิคอมมิวนิสต์มาสอนสมาชิกพรรคกั๋วหมินต้ง 3.ซุนสนับสนุนการร่วมมือระหว่างชนชั้นมากกว่าการต่อสู้ทางชนชั้นตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุผลเหล่านี้ เจียน ชีระวิทย์ จึงสรุปเรื่องนี้โดยยกคำพูดของ See Shao Chuan Leng and Normon D.Palmer ว่า “นั่นคือเขาเป็นตัวของเขาเอง”⁹¹

โดยสรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มองว่าการทำความเข้าใจในลัทธิซุนยัตเซ็นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในการศึกษาการเมืองการปกครองของจีนภายใต้ระบอบสาธารณรัฐ นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะการตีความในลัทธิดังกล่าวนี้ เจียน ชีระวิทย์ สามารถอธิบายได้ดีและง่ายต่อการทำความเข้าใจ หากแต่การตีความและการอธิบายดังกล่าวมักออกมาในแง่มุมของการชื่นชมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้มองข้ามสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ทำให้ลัทธิไตรราษฎร์นี้ไม่สามารถปฏิบัติจริงได้ นั่นคือ การไม่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นหลักการหนึ่งที่ซุนเคยยึดถือ โดยปรากฏอยู่ในคำสาบานของพรรคปฏิวัติในปี ค.ศ. 1905 ที่ซุนเป็นผู้กล่าวนำว่า “วิญญูณและพันธะแห่งหลักการตามจุดประสงค์ต่าง ๆ ของเรา ก็คือ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความรักต่อทุกคน”⁹² ดังที่นักวิชาการบางคนเคยตั้งข้อสังเกตไว้ เช่น รอเบอร์ต เพน ที่กล่าวไว้ว่า

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 228-229.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 229.

⁹² รอเบอร์ต เพน, *เหมาเจ๋อตุง, แปลโดย อาษา ขจรจิตต์เมตต์* (กรุงเทพมหานคร : คุณพินอักษรกิจ (แผนกออฟเซท, 2524), หน้า 57.

“กงล้อได้หมุนไปเต็มรอบ พวกปฏิวัติผู้สร้างหนึ่งเคยแผ่ความรัก เคยนิยมชมชอบในความเสมอภาคและให้เสรีภาพแก่ประชาชน ได้แปรรูปกลายเป็นผู้ปกครองประเทศที่แข็งแกร่งแล้ว ไม่ต้องการสิ่งใดเสมอเท่าเผด็จการ เสรีภาพของบุคคลไม่มีเนื้อที่อยู่นิ่งสือ *หลักสามประการของราษฎร* ชุนยัตเซ็นเห็นว่าเสรีภาพของบุคคลไม่อยู่ในประเด็น เพราะชาวจีนเป็นคนถือว่าตนเองมีความสำคัญจนเกินไปโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของรัฐบาลทุก *รัฐบาล*”⁹³

(ข) พรรคกัวหมินตั้งและรัฐบาลกัวหมินตั้ง

เขียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า แม้สายการบังคับบัญชาของพรรคกัวหมินตั้งจะถือตามแบบฉบับของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ที่เรียกว่าหลัก “ประชาธิปไตยบังการ”⁹⁴ แต่ในทางปฏิบัติคำว่า “ประชาธิปไตย” มักไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่ากับคำว่า “บังการ”

นอกจากนี้ เขียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความหมายของ “รัฐบาล” โดยยึดความหมายอย่างกว้างว่า หมายถึง ระบอบการปกครองภายใต้การนำของพรรคกัวหมินตั้ง (ค.ศ. 1928-1948) ซึ่งมีสถานที่ตั้งเมืองหลวงอยู่ ณ กรุง นานกิง รวมทั้งรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญ [ค.ศ. 1948-ปัจจุบัน(ช่วงเวลาที่เขียน)] ซึ่งมีสถานที่ตั้ง เมืองหลวงอยู่ที่ ณ กรุง ไถเป่ย์ (ไต้หวัน)⁹⁵ แต่ในงานผลงานของ เขียน ชีระวิทย์ จะเน้น ไปในระบบการปกครองของรัฐบาลในสมัยการปกครองโดยพรรคการเมืองควบกับรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญในสมัยต่อมา

ในด้านหลักการการปกครองโดยพรรคการเมือง เขียน ชีระวิทย์ เห็นว่าหลักการดังกล่าวมีนโยบายการสร้างชาติที่ได้อธิบายได้อย่างละเอียด และนอกจากจะมุ่งหวังที่จะอบรมให้ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังมีมาตรการเกี่ยวกับการปฏิรูปสังคมในทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย แต่แม้ว่านโยบายการสร้างชาติจะดีและอธิบายไว้ละเอียดเพียงใดก็ไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากพรรคมิได้ใส่ใจที่จะปฏิบัติให้ได้เกิดผลอย่างจริงจังและมักยกข้ออ้างเกี่ยวกับการมีสงครามกลางเมืองและสงครามกับญี่ปุ่น ในเรื่องนี้ เขียน ชีระวิทย์ มองว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พรรคไม่สามารถปกครองแผ่นดินใหญ่ต่อไปได้

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁹⁴ อ่านเพิ่มใน เขียน ชีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*, หน้า 255-256.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 260.

ในส่วนของโครงสร้างที่นำโดยพรรคการเมือง เขียน ชีระวิทย์ มองว่ามีลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างจากรัฐบาลทั่วไปที่เคยปรากฏอยู่บนโลก อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่ยากจะเข้าใจยาก เนื่องจากรัฐบาล 5 สาขา ที่ถูกประกาศใช้เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม ค.ศ. 1928 มีลักษณะที่แตกต่างไปจากรัฐบาลระบบรัฐสภาของอังกฤษและรัฐบาลในระบบประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา⁹⁶

ในเรื่องการเมืองการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ “เบญจาธิปไตย” ที่ประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1944 เขียน ชีระวิทย์ มองว่าโครงสร้างรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญดังกล่าวมิได้วางขึ้นตามขั้นของความเจริญในทางการเมืองตามที่ซุนยัตเซ็นจินตนาการไว้ แต่เกิดจากแรงผลักดันของการระส่ำระสายภายใน และเป็นผลจากการตกลงกันระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วมในการสร้างความยุ่งเหยิงนั้น⁹⁷ แม้ว่ารัฐธรรมนูญที่ได้จัดตั้งขึ้น โดยมีเจียงไคเช็คเป็นประธานาธิบดีนี้จะถูกอธิบายไว้อย่างละเอียด แต่เขาต้องถูกรุกหนักจากคอมมิวนิสต์ จนกระทั่งต้องถอยร่นจากนานกิงไปยังเมืองกวางตุ้งและในที่สุดไถเป่ย์ (ไต้หวัน) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1949 และได้จัดตั้งการปกครองที่ยังคงรักษาโครงสร้างรัฐบาลเดิมไว้บนเกาะไต้หวัน

ในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ มองว่า การที่รัฐบาลก๊กมินตั๋งได้รับความสำเร็จในการปกครองบนเกาะไต้หวันอย่างงดงามในการมอบอำนาจปกครองตนเองให้แก่ประชาชน เนื่องจากไต้หวันมีคุณสมบัติในการปกครองตนเองดี ประการแรก คือ ไต้หวันมีมรดกอันได้รับจากญี่ปุ่นเมื่อครั้งที่เคยถูกปกครองโดยญี่ปุ่นเป็นเวลาถึงศตวรรษ อาทิเช่น การตำรวจ การสาธารณสุข การศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ เขียน ชีระวิทย์ มองว่าเป็นตัวจักรเพื่อการก่อตั้งรัฐบาลที่ดีมาก ประการที่สอง คือ จำนวนข้าราชการของพรรคก๊กมินตั๋งที่มีเหลือเฟือ ทำให้นอกจากส่วนหนึ่งที่ถูกใช้ให้เขียนแผนการเพื่อบุกยึดแผ่นดินใหญ่แล้ว ยังมีอีก มากมายที่จะใช้เวลาไปในการฝึกให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเอง เขียน ชีระวิทย์ เชื่อว่าความ มั่งคั่งในการมีข้าราชการอย่างหนาแน่นเช่นนี้ไม่มีโอกาสที่กระทำได้ในผืนแผ่นดินใหญ่ ดังนั้น เขียน ชีระวิทย์ จึงไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า ถ้าเปิดโอกาสให้เจียงไคเช็คปกครองประเทศจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่ต่อไปอย่างสงบ น่าจะได้รับความสำเร็จอย่างเดียวกัน

โดยสรุปแล้ว เขียน ชีระวิทย์ วิเคราะห์ถึงสาเหตุของความล้มเหลวของพรรคก๊กมินตั๋ง โดยให้น้ำหนักที่ความไม่ตั้งใจจริงในการนำนโยบายที่เขียนไว้อย่างละเอียดมาปฏิบัติใช้ให้เกิดผล โดยมักจะยกเรื่องสงครามกลางเมืองและสงครามกับญี่ปุ่นมาเป็นข้ออ้างอยู่เสมอ ในเรื่องนี้ วุฒิชัย

⁹⁶ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 263-283.

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 284.

มุลศิลปี กล่าวถึงสาเหตุของการฟ่ายแพ้ของฝ่ายคณะชาติว่า มาจากสาเหตุหลายประการ คือ การที่ ญี่ปุ่นรุกรานจีนถึง 8 ปี ความอ่อนแอของทหาร ภาวะเงินเฟ้อและเศรษฐกิจล่มจม ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและเชื่อถือ ขาดการปฏิรูปในทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งการคอร์รัปชันในระบอบ กว๋อหมินต้ง⁹⁸ ในขณะที่ บาร์ริงตัน มัวร์ จูเนียร์ เน้นที่ความล้มเหลวของโครงสร้างทางการเมือง โดยกล่าวว่า จีนภายใต้การระบอบกว๋อหมินต้งไม่สามารถแก้ไขจุดอ่อนของโครงสร้างทางการเมืองใน ส่วนของการไร้ประสิทธิภาพในการสร้างความสัมพันธ์โดยตรงกับชาวนาที่เคยปรากฏในยุคก่อนหน้านี้ได้ เนื่องจากทนายทผู้ขึ้นมาแทนชนชั้นผู้ดียังคงเนื้อหาการควบคุมทางการเมืองอยู่รวมทั้งผลประโยชน์ทางการค้าและอุตสาหกรรมก็ไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญไม่ได้มาจากการปิดล้อมของญี่ปุ่น แต่ปัจจัยเด่นคือ การที่เกษตรกรรมของจีนยังคงขัดขวางการก้าวไปสู่ อุตสาหกรรม⁹⁹

สรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มองว่าการเริ่มต้นของการเมืองการปกครองในยุคสมัยใหม่ ซึ่งมีการสูญเสียอำนาจของราชวงศ์แมนจูให้กับลัทธิจักรวรรดินิยมและส่งผลให้การปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์สั่นคลอน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฏจักรการเสียดำนาจของรัฐบาลเท่านั้น และสิ่งสำคัญที่ทำให้ชนชั้นที่ขึ้นมาใหม่มีอำนาจในเวลาต่อมาภายใต้ความสับสนวุ่นวาย ภายในประเทศ คือ การปรับปรุงแก้ไขลัทธิไตรราชภูร์เมื่อปี ค.ศ. 1924 ที่มีการบรรจุคำโฆษณาต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมไว้ในหลักการแรกหรือลัทธิความเป็นเอกราชแห่งชาติ และสาเหตุสำคัญที่ทำให้การปกครองของกว๋อหมินต้งล้มเหลว คือ การไม่จริงจังในการนำนโยบายมาปฏิบัติใช้ให้เกิดผล

ค. การเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน

การเมืองการปกครองในปัจจุบันนี้ หมายถึง การเมืองการปกครองของจีนตั้งแต่เปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อปี ค.ศ. 1949 จนถึงปัจจุบัน โดยหนังสือทางวิชาการ เล่มหลัก ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวของ เจียน ชีระวิทย์ ได้แก่ เรื่องการเมืองและการปกครอง ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องจากนักวิชาการทั่วไปว่า เป็นหนังสือ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเทศจีนที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มีมา และเรื่องจีนผลัดแผ่นดิน นอกจากนี้ยังมี บทความทางวิชาการอีกมากมายที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวอีกด้วย

⁹⁸ วุฒิชัย มุลศิลปี, “การปฏิวัติในจีน,” ใน การปฏิวัติครั้งสำคัญของโลก, หน้า 200.

⁹⁹ สรุปจาก บาร์ริงตัน มัวร์ จูเนียร์, จีน-อินเดีย : รากฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง, หน้า

1. การเมืองการปกครองภายใต้ระบบเหมาเจ๋อตุง

เนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองจีนภายใต้ระบบเหมาเจ๋อตุงนี้จะปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่อง *การเมืองและการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน* เป็นหลัก โดยประเด็นต่าง ๆ ที่เขียน ชีระวิทย์ นำเสนอภายในหนังสือมีด้วยกันหลายประเด็น อาทิเช่น ประเด็นในเรื่องพื้นฐานภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ภายในประเทศ เช่น การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัว¹⁰⁰ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและการเมือง ประเด็นเกี่ยวกับขบวนการก้าวหน้าแบบกระโจนและระบบคอมมูน ประเด็นเกี่ยวกับการปฏิวัติวัฒนธรรม เป็นต้น แต่ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะหยิบยกเฉพาะบางประเด็นที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองมาอธิบายเท่านั้น

(ก) พื้นฐานภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

ในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ พื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์จีนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามได้เนื่องจากลักษณะทั้งสองนี้มีความสำคัญต่อระบบการเมืองการปกครองของจีนเป็นอย่างมาก

ในแง่ของพื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์ เขียน ชีระวิทย์ มองว่า การที่จีนมีปัญหาเรื่องพรมแดนกับโซเวียต อินเดีย มองโกเลีย อัฟกานิสถาน ปากีสถาน พม่าและเนปาล และสามารถตกลงได้เพียง 5 ประเทศหลัง ส่วนสหภาพโซเวียตกับอินเดียยังไม่สามารถตกลงกันได้ ณ เวลาที่เขียนหนังสือนั้น เขียน ชีระวิทย์ อธิบายว่า

“จีนตกลงปัญหากับชาติเล็กได้ง่ายกว่าชาติใหญ่ มีปัญหาว่าจีนยอมอ่อนข้อให้ชาติเล็กมากกว่าชาติใหญ่หรือชาติเล็กยอมอ่อนข้อต่อจีนมากเกินไป ข้อนี้ต้องศึกษาถึงความนิยมเป็นผู้มีใจกว้างต่อผู้น้อยที่ติดตัวมากับเหมาเจ๋อตุง และสังเกตพฤติกรรมของจีนเอง”¹⁰¹

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า แม้เขียน ชีระวิทย์ จะไม่ได้กล่าวอย่างตรงไปตรงมาว่าประเทศเล็กเกรงกลัวเงินเองหรือจีนมีความใจกว้าง เพียงแต่ให้ดูลักษณะของเหมาเจ๋อตุง ซึ่งจากการศึกษา

¹⁰⁰ อ่านเพิ่มได้ใน เขียน ชีระวิทย์, “การเปลี่ยนแปลงสถาบันครอบครัวในจีน,” วารสารสังคมศาสตร์ 12, 13 : 47-55.

¹⁰¹ เขียน ชีระวิทย์, *การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน*, หน้า 19.

พบว่าหลายครั้งที่ เจียน ซีระวิทย์ กล่าวถึงเหมาเจ๋อตุงในลักษณะที่ว่า เหมาเป็นผู้นำที่ใจกว้าง ดังนั้น จากข้อความดังกล่าว อาจตีความได้ว่า เจียน ซีระวิทย์ มองว่าลักษณะและความสำเร็จในการแก้ปัญหาเรื่องพรมแดนของจีน ได้สื่อให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะผู้นำจีนว่าเป็นผู้ที่มั่นใจ

นอกจากนี้ เจียน ซีระวิทย์ ยังกล่าวว่า ลักษณะทางภูมิประเทศยังมีความสัมพันธ์กับการเมืองของจีนเป็นอย่างมาก เช่น ลักษณะของดินฟ้าอากาศของจีนมีความสัมพันธ์กับการจัดสรรที่ดิน ระบบแม่น้ำและภูเขาที่มีความสัมพันธ์ต่อประเพณีจีนในการทำสาธารณะประโยชน์ร่วมกัน¹⁰² และ เจียน ซีระวิทย์ ยังได้พยายามชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของจีนคอมมิวนิสต์ในเรื่องการอาศัยพลังประชาชนในการสร้างเขื่อน ถนน อ่างเก็บน้ำ และอื่น ๆ ก็ไม่ได้แตกต่างหรือออกนอกกลุ่มนอกทางจาก พฤติกรรมของการเมืองจีนในอดีตอันเป็นผลจากสภาพทางภูมิประเทศดังกล่าว โดยกล่าวว่า

“ฉะนั้น พฤติกรรมของจีนคอมมิวนิสต์ปัจจุบันนี้จึง ไม่ได้ออกนอกกลุ่มนอกทางจากกรรมวิธีของบรรพบุรุษเท่าไรนัก การก่อสร้างสาธารณวัตถุต่าง ๆ ต้องอาศัยพลังของประชาชน การสร้างเขื่อน ถนน อ่างเก็บน้ำ ฯลฯ โดยเกณฑ์แรงงานประชาชนเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษของพวกเขาทำมาจนชิน อย่างไรก็ตาม อาจจะเป็นไปได้เหมือนกันว่าในระยะหลังนี้พวกเขาจำใจทำโดยไม่สมัครใจ ด้วยเหตุที่มีอิทธิพลของความคิดตะวันตกเข้ามาเปลี่ยนค่านิยมแบบเก่า แต่จะเป็นไปในทางใดก็ไม่มีใครทราบแน่ เราไม่มีการหยังมดมหาจน ว่าคนที่ถูกเกณฑ์แรงงานดังกล่าวมีความไม่พอใจอย่างไรหรือไม่ แต่ก็น่าคิดว่า แม้ในขณะที่มีความไม่พอใจอยู่ พวกเขาก็สำนึกคิดว่าชาวจีนทำมาเช่นนั้นเป็นประจำ ในขณะเดียวกัน ความหวังที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า อาจจะมีพลังเพียงพอที่จะกดดันความไม่พอใจไว้ภายในอยู่บ้าง”¹⁰³

ส่วนในประเด็นเรื่องพื้นฐานทางประวัติศาสตร์นั้น เจียน ซีระวิทย์ ได้พยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้คอมมิวนิสต์ทำการปฏิวัติ รวมทั้งปัจจัยและกลวิธีทำให้พวกคอมมิวนิสต์ทำการปฏิวัติได้สำเร็จ โดยอธิบายเรื่องเกี่ยวกับขบวนการปฏิวัติในเชิงประวัติศาสตร์ และได้สรุปว่า การยึดอำนาจในจีนนั้นนำโดยผู้นำที่มีความรู้ดีและมีความคิด โอนเอียงไปทางคอมมิวนิสต์ โดยผู้นำเหล่านี้ตระหนักดีว่า จีนล่าหลังจึงต้องการจะปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้แก่ผู้ถูกกดขี่ สรุปก็คือ เจียน ซีระวิทย์ มองว่าผู้นำจีนคอมมิวนิสต์มีความนึกคิดของตนเอง มีจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่ดีของจีนเองและมีอุดมการณ์ของตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ในขณะเดียวกัน ความคิดพวกนี้ก็ได้รับอิทธิพลจากสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของจีนเองด้วย

¹⁰² อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-24..

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

อีกทั้งผู้นำเหล่านี้ก็ไม่ใช่ “ชนชั้นกรรมมาชีพ” หรือ “ชนชั้นปราศจากทรัพย์สิน” แต่เป็นคนที่มีความรู้ดี ในทางเศรษฐกิจและมีความสำนึกทางการเมืองสูง

นอกจากนี้ยังมองว่า เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้นำคอมมิวนิสต์ได้รับความเห็นใจ และสนับสนุนจากประชาชนที่มีสำนึกทางการเมืองสูงก็คือ การรุกรานของญี่ปุ่น ประกอบกับสภาพ ความเสื่อมโทรมทางสังคมและเศรษฐกิจภายในประเทศขณะนั้น ก็ได้ส่งเสริมให้การปฏิวัติ คอมมิวนิสต์สำเร็จได้โดยง่าย

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สาเหตุที่ทำให้คอมมิวนิสต์ทำการปฏิวัติได้สำเร็จ ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยภายใน คือ ความสามารถของผู้นำและความอ่อนแอ ของรัฐบาลสาธารณรัฐจีนในการปกครองประเทศที่ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย (2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรุกรานของญี่ปุ่น ซึ่งทัศนะดังกล่าวของ เจียน ชีระวิทย์ นี้ มีความใกล้เคียงกับความ คิดของ จูลซีฟ ชินวรโรน ที่กล่าวว่า ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ (1) ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ (2) ความอ่อนแอของรัฐบาล เจียง ไคเช็ค (3) การรุกรานของญี่ปุ่น¹⁰⁴

ในส่วนของลักษณะการปฏิวัติของจีนก็เช่น เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า ไม่ซ้ำแบบของโซเวียต หากแต่เหมาะเจาะตรงเป็นผู้คัดแปลงมาจากการทำสงครามกองโจร โดยใช้คำว่า “สงครามประชาชน” หรือ “สงครามปลดแอก” หรือ “สงครามปฏิวัติ”

(ข) พื้นฐานทางอุดมการณ์

ประเด็นสำคัญในการอธิบายเรื่องพื้นฐานทางอุดมการณ์ของจีนคอมมิวนิสต์ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ได้แก่ การหาคำตอบว่า ลัทธิมาร์กซิสต์เป็นแรงคลึงการปฏิวัติของจีนได้อย่างไร ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ ก็ได้กล่าวว่า การหาคำตอบในเรื่องดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย แม้จะมีผู้ที่ได้สรุปออกมา เป็นทฤษฎีแล้วก็ตาม แต่ทฤษฎีเหล่านั้นก็ได้กล่าวถูกต้องทั้งหมด โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้อธิบายว่า

¹⁰⁴ สรุปรจาก จูลซีฟ ชินวรโรน, “การเมืองสาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, ประทุมพร วัชรเสถียร และ ไชยวัฒน์ คำชู, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 15-16.

“บางคนอาจกล่าวว่า ลัทธิมาร์กซ์และลัทธิเลนินไม่ใช่สิ่งที่ผู้นำจีนคอมมิวนิสต์เลื่อมใสเลย แต่เป็นสิ่งที่ผู้กระหายอำนาจอ้างเอาลัทธิการเมืองหนึ่งเพื่ออำนาจของตนเท่านั้น ในทางตรงข้าม บางคนอาจกล่าวว่า การปฏิวัติของจีนเป็นการเดินตามเส้นทางที่มาร์กซ์และเลนินลิขิตไว้ ทั้ง 2 ทฤษฎีคงไม่ถูกต้องเสียทีเดียว คงจะไม่ผิดที่เราจะพูดว่า นอกจากสาเหตุภายในอย่างอื่นที่เกิดขึ้นในจีนแล้ว ลัทธิมาร์กซ์และเลนินมีส่วนอย่างใกล้ชิดในการปลุกชาวจีนให้ตื่นขึ้นทำการปฏิวัติ ลัทธินี้ทำให้ผู้นำมีแนวทางปฏิวัติที่แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น”¹⁰⁵

นอกจากนี้ เขียน ชีระวิทย์ ยังกล่าวว่า การปฏิวัติในจีนนี้มาโดยกลุ่มผู้นำที่มีความรู้สูง คำนึงถึงสิ่งสำคัญนอกจากคำกล่าวข้างต้น คือ ผู้นำจีนได้อาศัยลัทธิมาร์กซิสต์เพียงใด

เขียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า การที่เหมาให้ความสำคัญแก่ชาวนามากกว่ากรรมกรในการมีส่วนในการปฏิวัติ หรือประมาณ 70% ต่อ 30% ทั้งนี้มิได้หมายความว่า เหมาปฏิเสธลัทธิมาร์กซิสต์เกี่ยวกับความสำคัญของชนชั้นกรรมาชีพในการปฏิวัติ แต่จีนไม่มีจำนวนกรรมกรที่เป็นชนชั้นกรรมาชีพเพียงพอที่จะทำการปฏิวัติ ยิ่งไปกว่านั้น ต่อมาในปี ค.ศ. 1928 การกบฏในเมืองหลายแห่งได้ประสบความสำเร็จล้มเหลว ทำให้เหมาคลายความเชื่อถือในสมรรถภาพในการนำของกรรมกรลงมาก นอกจากนั้น การใช้ชนกลุ่มใดเป็นกำลังสำคัญในการปฏิวัติก็เป็นกลวิธีในการปฏิวัติมากกว่าเป็นเป้าหมาย ลัทธิมาร์กซิสต์ไม่ได้ระบุกฎเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีการยึดอำนาจ แต่ลัทธิมาร์กซิสต์ผสมกับลัทธิเลนินแนะนำให้ใช้วิธีการตามเหตุผลให้เหมาะสมกับสถานการณ์ท้องถิ่น การใช้กำลังถึงแม้จะไม่พึงนิยมแต่ก็ไม่ต้องห้ามตามคำสอนของมาร์กซิสต์และเอนเกิลส์ สงครามในทฤษฎีของพวกเขา ก็คือเครื่องมือของการปฏิวัติ และความก้าวหน้า ความรุนแรง คือ “การทำคลอด” (midwife) ในทางสังคม การเลือกวิธีในการปฏิวัติและการเน้นถึงความสำคัญของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงเป็นหน้าที่ของผู้นำในการปฏิวัติโดยเฉพาะ¹⁰⁶

นอกจากนี้ เขียน ชีระวิทย์ ยังให้ความสำคัญกับลัทธิจิตสำนึก (Voluntarism) และลัทธิวิฤตกำหนด (Economic Determinism) เป็นอย่างมาก โดยกล่าวว่า ลัทธิทั้งสองนี้มีความสำคัญในแง่ปรัชญาของการปฏิวัติ เพราะเท่ากับเป็นการประกาศกฎแห่งกรรมของประวัติศาสตร์อันมีลักษณะความคิดของไดอะเลคติก (dialectic) ของการพัฒนามนุษยชาติ

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

ในเรื่องของจิตสำนึก ชาวมาร์กซิสต์และเลนินเชื่อว่า ความสำนึกของคนเป็นแรงผลักดันประวัติศาสตร์ แต่ เขียน ชีระวิทย์ ได้ยกย่องเหมาว่า เขาได้พัฒนาไปจากความคิดดังกล่าวของ มาร์กซ์และเลนิน โดยเหมายังถืออีกว่า ความสำนึกของชนชั้นที่ปราศจากทรัพย์สินเป็นเครื่องตัดสินประวัติศาสตร์ และความคิดเช่นนี้เอง เหมาได้ทำให้การโต้เถียงกันเรื่องความขัดแย้งระหว่างลัทธิ วัตถุประสงค์กับลัทธิจิตสำนึกหมดไป¹⁰⁷ โดย เขียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า เหมาเน้นเรื่องลัทธิจิตสำนึก โดยเห็นได้จากสิ่งที่ปรากฏออกมาในรูปของการปฏิวัติอย่างไม่หยุดยั้ง (uninterrupted revolution) แต่ในทางทฤษฎีสิ่งที่เหมาเน้นและพยายามมิให้เกิดขึ้นในการปฏิวัติ คือ “ลัทธิข้างเท้าหลัง” (tailism) “ลัทธิขบถ” (commandism) “นักผจญภัยนิยม” (adventurism) “ผู้ฉวยโอกาสฝ่ายขวา” โดยจากการวิเคราะห์ของ เขียน ชีระวิทย์ เขาสรุปว่า ทฤษฎีการปฏิวัติของเหมาเจ๋อตงดังกล่าวได้ สอดคล้องกับการปฏิบัติ โดยกล่าวว่า

“สิ่งที่พวกคอมมิวนิสต์จีนได้กระทำไปในการปฏิวัตินั้น ไม่ปรากฏว่าเป็น “การบังคับ” อย่างหยาบ ๆ ดังที่มักปรากฏในวรรณคดีที่เกี่ยวกับจีน พวกเหมาเจ๋อตงอาจจะรับสารภาพ ว่าเป็นการปฏิบัติอย่าง “คลังไคล้” หรือ “ล้างสมอง” คงอยู่ แต่พวกเขาเห็นว่าเป็นการทำให้ คนมีสำนึกในทางการเมือง ทั้งนี้เพื่ออะไร พวกเหมาอาจจะคิดเหมือนเพลโตว่าเหมือนกับ หมอรักษาคนไข้”¹⁰⁸

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ในเรื่องนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่มีความเห็นแตกต่างจาก ความคิดดังกล่าว เช่น อภิญา รัตนมงคลมาศ กล่าวว่า “มวลชนต้องยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง เกือบทุกรูปแบบ การสร้างฐานทางการเมืองอย่างรีบด่วนเช่นนี้ แม้ว่าจะเกิดผลสำเร็จน่าประทับใจ เพียงไรก็ตาม แต่สิ่งที่เป็นผลตามมา คือ เกิดความตึงเครียดขึ้นในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ของมวลชนตาม “แบบจีนๆ” หลายต่อหลายกิจกรรมกระทำไปโดยปราศจากจิตสำนึกและความ รู้สึกอาสาสมัครดังที่ทฤษฎีเรียกร้องให้มี และลักษณะเช่นนี้เองอาจเป็นสาเหตุของการเกิด “ลัทธิ ขอบบงการ” (commandism) และ “ลัทธิชอบเป็นเจ้านาย” (bureaucratism) ขึ้นกับบรรดาพวก สมาชิกผู้ปฏิบัติงานของพรรคผู้ออกคำสั่งแก่มวลชนก็ได้”¹⁰⁹

อีกความคิดหนึ่งที่ เขียน ชีระวิทย์ เห็นว่ามีความสำคัญ เนื่องจากปรากฏเด่นชัดในความคิด และการกระทำของเหมาเจ๋อตง คือ ความคิดเกี่ยวกับ “การทำสงครามกับธรรมชาติ” โดย เขียน

¹⁰⁷ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-51.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

¹⁰⁹ อภิญา รัตนมงคลมาศ, “การปลุกระดมมวลชนในจีน : ประชาธิปไตยรวมศูนย์หรือการเมืองระดับผู้นำ?”, เอเชียปริทัศน์ 4,4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2526) : 66.

ธีระวิทย์ ได้พยายามวิเคราะห์เชื่อมโยงในเรื่อง การทำสงครามกับธรรมชาติ การพยายามแปรสภาพของสังคม และหลักการเรื่อง “การปฏิวัติอย่างไม่หยุดยั้ง” เข้าด้วยกัน อย่างมีระบบ กล่าวคือ เขียนธีระวิทย์ กล่าวว่า การที่เหมาเน้น “การทำสงครามกับธรรมชาติ” เนื่องจากเขาเห็นว่า ประเทศจีนเป็นประเทศที่ยากจน ล้าหลัง ดังนั้นชาวจีนจึงต้องการการเปลี่ยนแปลง และจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อได้ทำชาวจีนให้มองเห็นเป้าหมายซึ่งผู้อยู่ในอำนาจได้กำหนดเอาไว้ ดังนั้นจึงได้เกิดขบวนการที่เรียกว่า “ก้าวหน้าแบบกระโจน” (Great Leap Forward) และเหมาได้ตั้งข้อสังเกตว่า มวลชนในแหล่งล้าหลังได้ตื่นตัวเพื่อตามแหล่งก้าวหน้าให้ทัน นี่เป็นการแสดงให้เห็นว่าจีนกำลังมีการปฏิวัติในทางเศรษฐกิจ ซึ่งการวิเคราะห์สถานการณ์ของสังคมโดยเน้นถึงน้ำใจในการปฏิวัติของประชาชนนี้ ได้ก่อให้เกิดภาวะแก่ผู้นำในการปฏิวัติอย่างหนึ่งคือ จะต้องจับตามองจุดจังหวะการปฏิวัติ หน้าที่ของคอมมิวนิสต์ที่ตีเงินก็คือ ออกไปในท่ามกลางมวลชน ไปคลำคูชีพจรของการปฏิวัติและถ้าหากมีความจำเป็นก็ให้ส่งเสริมสภาพการณ์ที่อำนวยให้มีการปฏิวัติ ซึ่งเหล่านี้ เหมารู้ดีว่าเป็นงานที่หนัก และอาจจะมีพนักงานบางคนหมดความอดทนและกลายเป็นผู้ล้าหลังไป สาเหตุนี้ในทางปฏิบัติได้กลายเป็นแนวทางในการเปลี่ยนผู้นำเสมอ ซึ่งไม่ได้เป็นการ “ต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ” ดังที่นักสังเกตการณ์ที่ไม่สันถวครุณณ์มักจะบรรยายพฤติกรรมดังกล่าว

อภิญญา รัตนมงคลมาส เป็นนักวิชาการไทยคนหนึ่งแม้ว่าจะไม่ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเปลี่ยนตัวผู้นำอยู่เสมอ แต่ก็เคยวิเคราะห์ว่า การปลุกกระดมมวลชนในจีนเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้นำแต่ละกลุ่มในการแสวงหาความชอบธรรมและการยอมรับจากประชาชนเพื่อให้ตนได้เข้ามามีอำนาจทางการเมือง¹¹⁰ ซึ่งข้อสรุปดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า อภิญญา รัตนมงคลมาส ยอมรับว่ามีการแย่งชิงอำนาจระหว่างผู้นำจีนเกิดขึ้นในช่วงหลังปี ค.ศ. 1949

ประเด็นสุดท้ายในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองที่ เขียน ธีระวิทย์ เห็นว่าจำเป็นต้องกล่าวถึงคือ กลุ่มชนที่เป็นผู้นำในการปฏิวัติ เนื่องจากเขากล่าวว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้กำหนดกลุ่มตัวการในการทำการปฏิวัติไว้ นักวิเคราะห์สังคมนิยมจึงมีภาระที่จะระบุว่าชนกลุ่มใดเป็นผู้นำในการปฏิวัติของจีน ซึ่งในเรื่องนี้ เขียน ธีระวิทย์ ไม่เห็นด้วยกับการที่นักสังเกตการณ์การเมืองจีนเป็นอันมากที่ยึดถือเอาตัวเลขที่เป็นเปอร์เซ็นต์ที่เหมาเจ๋อตุงให้แก่กสิกรเป็นสัดส่วนมากกว่ากลุ่มอื่นแล้วเหมาเอาว่าเป็นกำลังที่นำการปฏิวัติ ซึ่ง เขียน ธีระวิทย์ กล่าวว่าเป็นการตีความที่ผิด โดยเขากล่าวว่า

“พวกมารกซ์ทั้งหมดยอมรับความสำคัญของกสิกรในการปฏิวัติ แต่ไม่มีใครที่เชื่อว่ากสิกรจะทำการปฏิวัติได้โดยลำพังตนเอง ในแง่นี้ เหมาเจ๋อตุงก็มีได้แตกต่างไปจากพวกมารกซ์

¹¹⁰ สรุปจาก เรื่องเดียวกัน : 60-78.

คนอื่น ฉะนั้นการที่มีนักสังเกตการณ์การเมืองของจีนเป็นอันมากยึดถือเอาตัวเลขที่เป็นเปอร์เซ็นต์ที่เหมาะสมที่สุดให้แก่กสิกรเป็นส่วนมากกว่ากลุ่มอื่น แล้วเหมาเอาว่า เป็นกำลังที่นำการปฏิวัติ จึงเป็นการตีความที่ผิด ความสำคัญกับการนำนั้นมันคนละเรื่อง ไม่มีที่ใดในข้อเขียนของเหมาเจ๋อตุงที่ระบุตัวเหมาเข้ากับพรรคพวกว่าเป็นกสิกร ในทำนองเดียวกัน เลนินและสตาลินก็ไม่เคยบอกว่าพวกเขาเป็นกสิกร”¹¹¹

เขียน ซีระวิทย์ กล่าวว่า เหมาเจ๋อตุงก็เหมือนกับคอมมิวนิสต์คนอื่นที่ให้ความสำคัญแก่ชนชั้นกรรมาชีพ โดย เขียน ซีระวิทย์ ได้ยกตัวอย่างบทความและข้อความบางตอนของเหมาอ้างความคิดดังกล่าวด้วย เช่น “เหมากล่าวว่า การปฏิวัติจะสำเร็จลงได้ก็แต่โดยการนำของชนชั้นกรรมาชีพ” หรือ “เหมาเจ๋อตุงกำหนดให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานและพรรคคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำของประชาชนที่ประกอบด้วยสัมพันธมิตร 4 กลุ่ม และให้กสิกรเป็นสัมพันธมิตรที่ใกล้ชิดของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน” หรือ “กรรมกรและกสิกรประกอบกันเป็นพลังอันสำคัญในการ โค่นล้มอำนาจของจักรวรรดินิยมและปฏิกริยากักมินตั้ง” และสุดท้าย เขียน ซีระวิทย์ ได้สรุปเรื่องดังกล่าวว่า

“โปรดระลึกว่า ศัพท์คำว่า “ชนชั้นกรรมาชีพ” (proletariat) ตามความหมายดั้งเดิมของมารกซ์และเองเกิ้ลนั้นหมายถึงชาวจีนโดยทั่วไปไม่รู้เรื่อง พวกคอมมิวนิสต์ใช้คำว่า “อู๋อันเจียจี้” แปลตามตัวว่า “ชนชั้นปราศจากทรัพย์สิน” ดูเหมือนเหมาเจ๋อตุงจะหมายความว่าตามตัวอักษรจีนมากกว่า”¹¹²

(ค) ขบวนการ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” และระบบคอมมูน

ผลของการปฏิวัติในจีนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่เป็น ไปทั้งในสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเกษตรกรรม โดยสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมอุตสาหกรรมก็คือ คำขวัญที่เรียกขานกันอย่างแพร่หลายว่า “ก้าวหน้าแบบกระโจน” (Great Leap Forward) และสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกษตรก็คือ “ขบวนการจัดตั้งระบบคอมมูน” (communization) ซึ่งในส่วนจของรายละเอียดของเนื้อหาจะอธิบายในหัวข้อเศรษฐกิจและการค้าต่อไป

¹¹¹ เขียน ซีระวิทย์, การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 58.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

(ง) สถาบัน กระบวนการและขบวนการทางการเมือง

ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ สถาบันการเมืองในระบบอบเหมาของจีนที่สำคัญ คือ พรรคคอมมิวนิสต์ที่มีหน้าที่หลักในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากจีนเป็นสังคมปฏิวัติ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นจะขึ้นอยู่กับเวลาและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่แน่นอน อำนาจและหน้าที่ต่าง ๆ ของสถาบันทางการเมืองก็ไม่แน่นอน ฉะนั้น ความพยายามที่จะโฆษณาให้ประชาชนยอมรับความมั่นคงของสถาบันจึงไม่มี และการพยายามที่จะประกาศให้ประชาชนยอมรับฐานะความมีอำนาจโดยชอบธรรมของสถาบันก็ไม่มี แต่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ผู้นำต้องอาศัยการปฏิวัติ ไม่ใช่อำนาจโดยชอบธรรมที่ยึดถือโดยประเพณีของสถาบันการเมืองแต่ละหน่วยและอำนาจการปฏิวัติถูกอ้างมาจากประชาชน เจียน ชีระวิทย์ ถือว่าพฤติกรรมทางการเมืองเช่นนี้เป็นคุณสมบัติจำเป็นสำหรับระบบการเมืองปฏิวัติ และคำว่า “ปฏิวัติ” ก็มีมันต์ขลังในตัวของมันเองด้วย

สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ ถือว่าโดดเด่นในเรื่องสถาบันทางการเมืองของจีน คือ การปล่อยให้พรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พรรคคอมมิวนิสต์ดำรงอยู่ได้¹¹³ นอกจากนี้ยังมองว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แน่วแน่ มีสายบังคับบัญชาอย่างทั่วถึง และมีสมาชิกอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด

นอกจากพรรคคอมมิวนิสต์แล้ว สิ่งสำคัญในสถาบันทางการเมืองของจีนในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ คือ รัฐบาล ระบบทหารและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์

ในเรื่องรัฐบาล เจียน ชีระวิทย์ ต้องการที่จะอธิบายถึงข้อเท็จจริงหลายประการที่แตกต่างจากหลักการที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้วางไว้¹¹⁴ เช่น ในส่วนของอำนาจของเหมาเจ๋อตุง เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“สรุปแล้ว เหมาเจ๋อตุงเป็นประธานาธิบดีเพียงสมัยเดียว แต่เขายังมีอำนาจสูงสุดภายในรัฐในฐานะเป็นประธานของพรรค อย่างไรก็ตาม เขาควบคุมได้เฉพาะในด้านนโยบายที่สำคัญ ๆ ไม่อาจจะควบคุมการปฏิบัติงานประจำได้ จึงปรากฏภายหลังว่านโยบายของเขาบางทีก็ไม่ได้รับการปฏิบัติตาม บางทีก็ได้รับการปฏิบัติ “อย่างบิดเบือน” ฐานะของเขาจึงคล้ายกับ “ศพที่อยู่ในโลก” ดังที่ตัวเขาเองบ่นในสมัยการปฏิวัติวัฒนธรรม หมายความว่า

¹¹³ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 121-122.

¹¹⁴ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “รัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” วารสารสังคมศาสตร์ 10 (ตุลาคม 2516): 54-65.

เขาทำอะไรไม่ได้ดังที่เขาปรารถนาอย่างขยายให้เกินความเป็นจริงว่าในปีถึงเขา “จะเอาเข็มสักเล่มก็ไม่ได้” แต่ทุก ๆ คนก็ทำเป็นว่าให้ความเคารพสักการะแก่เขา”¹¹⁵

นอกจากนี้การสร้างพฤติกรรมของข้าราชการในจีนก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจเนื่องจากเป็นแบบฉบับที่ไม่ซ้ำแบบใคร โดยอธิบายว่า

“นอกจากการทำลายการปฏิบัติงานอย่างมีแบบแผนที่ตายตัว (routinization) ของหน่วยราชการแล้ว ผู้นำของชาติยังพยายามสร้างมาตรฐานความประพฤติของข้าราชการขึ้นใหม่ซึ่งไม่ซ้ำแบบใคร การเป็นข้าราชการไม่ใช่เพื่อได้เงินเดือน งาน หรือมีเกียรติ หรือเป็นนายคนหรือเป็นอาชีพที่ทำอะไรโดยใช้มันสมอง แต่ต้องเข้าถึงมวลชน (mass line) เพื่อให้มีคุณสมบัติที่ต้องการ พวกเขาต้องเข้ากลุ่มศึกษา (study group) เพื่อหลอมตัวให้เป็นคนของมวลชน โดยการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนร่วมงานและวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (criticism, self-criticism) จะต้อง “ขึ้นเขา” หรือ “สู่ชนบท” ตามมาตรการ “ลงไปสู่เบื้องล่าง” (เชี๋ยฟิง) ทำงานด้วยกำลังกายร่วมกับประชาชนเพื่อเข้าถึงประชาชน”¹¹⁶

นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า แม้จีนจะมีระบบกฎหมายและศาลแต่ก็มีบทบาทจำกัดมาก ทั้งนี้เพราะเวลามีการรณรงค์มวลชนขึ้นมา กลไกศาลต้องหยุดชะงักลง นอกจากนั้นคดีต่าง ๆ อาจตกลงกัน โดยผ่าน “คณะกรรมการไกล่เกลี่ยของประชาชน” ดังนั้น ผู้พิพากษาพนักงานรักษาความมั่นคงไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางกฎหมายมากเท่าไร แต่จะต้องพูดภาษาสามัญกับประชาชนรู้เรื่อง

ในส่วนของระบบทหาร เจียน ชีระวิทย์ เห็นว่าเป็นส่วนสำคัญในขบวนการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งนี้นอกจากทางการจะสามารถคัดเลือกผู้ที่มีสุขภาพดีและระเบียบวินัยดีจริง ๆ จากการเกณฑ์ทุกปี ประมาณปีละ 750,000 คน จาก 7 ล้านคนแล้ว ความเชื่อของผู้นำที่ว่าคนมีความสำคัญเหนืออาวุธ โดยมีการเผยแพร่อุดมการณ์ที่ว่า ผลของสงครามมิได้ตัดสินโดยอาวุธที่ดี แต่โดยคนที่ดี คือมีน้ำใจ ขวัญ ความกล้าหาญ ความแน่วแน่ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า จีนต้องการแพร่ข่าวให้ชาวโลกทราบเพื่อหวังขู่ขวัญศัตรู ป้องกันการรุกรานของศัตรูโซเวียตและสหรัฐอเมริกาที่มีอำนาจเหนือกว่าจีน

การตัดสินใจนโยบายสำคัญของชาตินั้น เจียน ชีระวิทย์ มองว่า อยู่ที่ผู้นำกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีได้มีการตัดสินใจอย่างเป็นทางการดังที่วางหลักการไว้ อีกทั้งกล่าวว่าศูนย์กลางของกระบวนการ

¹¹⁵ เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีนอ้างแล้ว, หน้า 140.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

กำหนดนโยบายของชาติอยู่ที่ตัวเหมาเจ๋อตุง ทั้งนี้เนื่องจากมีคุณสมบัติที่เหมาะสมของเหมาเองเป็นสำคัญ โดย เขียน ชีระวิทย์ กล่าวในเรื่องนี้ว่า

“คุณสมบัติที่ทำให้เหมาเจ๋อตุงมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจนโยบายได้แก่ ความเพียร อ่อนใจ ความเชื่อมั่นในตัวเอง และมวลชนชาวจีน และการทำงานโดยอาศัยกลวิธี ในฐานะที่เป็นผู้นำของพรรค เหมาเจ๋อตุงก็มีอำนาจมากอยู่แล้วในการที่จะอาศัยกลไกของพรรคและของรัฐบาลจัดการเปลี่ยนเงินไปตามความปรารถนาของตน ในฐานะที่เป็นต้นตอของอำนาจโดยชอบธรรม และเป็นผู้ริเริ่มอุดมการณ์อันถูกต้องของจีน ยิ่งทำให้เหมาเจ๋อตุงมีอำนาจเหนือคนอื่น ๆ ในบรรดาผู้นำ เขาได้รับสิทธิที่จะเล่นการเมืองนอกบทได้ ถ้าเขาเลือกที่จะทำ อย่างไรก็ตามเหมาเจ๋อตุงมิได้ผูกขาดการตัดสินใจนโยบายของชาติแต่ผู้เดียว แต่แบ่งภาระให้แก่เพื่อนร่วมงานและเจ้าพนักงานที่เป็นหน่วยปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ”¹¹⁷

ในเรื่องพฤติกรรมทางการเมืองของจีน เขียน ชีระวิทย์ ได้สรุปไว้ว่า พฤติกรรมในการเล่นการเมืองของจีนมีลักษณะที่น่าสนใจ คือ

- (1) การเมืองของจีนได้รับอิทธิพลมาจากมรดกของชาติและประสบการณ์ของผู้นำ (เช่น นิยมยกย่องผู้นำเหมือนพ่อ)
- (2) อุดมการณ์มีอิทธิพลครอบงำกระบวนการทางการเมืองในทุกระดับ
- (3) การเลื่อนฐานะจากข้าราชการผู้น้อยไปเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นไปได้ยาก (ตำแหน่งสูง ๆ เปลี่ยนได้ยากตำแหน่งต่ำ ๆ เปลี่ยนได้ง่าย) พฤติกรรมในทางการเมืองดังกล่าวจะไม่ใช่เป็นเจตนาของผู้นำที่จะโยนความผิดไปให้คนอื่น ดังมีคนไม่น้อยตั้งข้อสังเกต แต่คงจะเป็นเรื่องที่มีผู้นำมีความเข้มงวดเป็นพิเศษมากกว่า ทั้งนี้เพราะ...ระบบข้าราชการของจีนนั้นได้รับการคาดหมายให้รับใช้มวลชนและเหมาเจ๋อตุงเองก็เคลงใจและคอยจับผิดระบบราชการอยู่เสมอ การตอบโต้การขยายตัวของระบบนี้จึงมักจะรุนแรงเป็นพิเศษ...สอง ผู้นำจีนเป็นทาสของอุดมการณ์ การกระทำถูกบงการโดยอุดมการณ์ ผู้นำพยายามที่จะสร้างระบบการเมืองที่เป็นของประชาชน คือให้ประชาชนมีส่วนร่วมและควบคุมร่วมกัน ความปรารถนาเช่นนี้ทำให้ผู้นำชั้นสูงสุดอดมีโอกาสบังคับผู้อยู่ได้บังคับบัญชาให้ยอมรับการวิพากษ์วิจารณ์จากสามัญชน
- (4) เมื่อพนักงานผู้น้อยที่มีหน้าที่รับผิดชอบมาก ชัดแย้งกับแนวทางของพรรค แนวทางของพรรคย่อมชนะ
- (5) ความเชื่อทฤษฎีใดอะเล็กติกก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติหลายประการ หนึ่งในนโยบายของพรรคที่กำหนดขึ้นทุกอย่างถูกต้องหมด สอง หลักนี้มีอำนาจคัดค้านกฎหมายใด ๆ ก็ได้
- (6) พวกเหมานิยมใช้วิธีเอิกเกริก

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

(7) พรรคของพวกเขาสนใจที่จะเปลี่ยนทั้งในด้านวัตถุและในด้านวัฒนธรรมการเมืองในขณะเดียวกัน

(8) พวกเขาจะมุ่งพยายามที่จะเปลี่ยนแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้นำกับมวลชน ยกเลิกความคิดที่ว่าข้าราชการเป็นนายเหนือหัว

(9) พวกเขาเรียกร้องให้พวกพนักงานเร้าใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นการเมือง

(10) ผู้นำคอมมิวนิสต์พยายามที่จะสร้างสังคมที่มีค่านิยมร่วมกัน

(11) พวกเขาต้องการทำลายแบบแผนความประพฤติของข้าราชการอาชีพที่ชอบทำงานผ่านไปวัน ๆ

(12) การกวาดล้างผู้ไม่พึงปรารถนาของสังคมไม่จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ตายตัว

(13) ในการรณรงค์มวลชนนั้น บางทีขบวนการหนึ่งคาบเกี่ยวกับอีกขบวนการหนึ่งอย่างไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าขบวนการใหม่เริ่มเมื่อไหร่และสิ้นสุดเมื่อไร”¹¹⁸

โดยสรุป เจียน ชีระวิทย์ มีทัศนะในเรื่องของสถาบันทางการเมืองของจีนในยุคเหมาว่าประกอบไปด้วย 4 ส่วนที่สำคัญ คือ พรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาล ทหาร และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมองว่าทั้ง 4 ส่วน ต่างก็มีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับสังคมปฏิวัติจีน อีกทั้งมีพฤติกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่ซ้ำแบบใคร

(จ) วัฒนธรรมและการปฏิวัติวัฒนธรรม

ในเรื่องวัฒนธรรม เจียน ชีระวิทย์ ได้ยกย่องเหมาเจ๋อตุงว่า เป็นบุคคลแรกที่พยายามเปลี่ยนสิ่งที่เป็นไปได้ยากในสังคมจีน โดยการปฏิวัติของเหมาผิดกับการปฏิวัติของผู้นำจีนในอดีตเกือบทั้งหมดที่เปลี่ยนจีนแต่เฉพาะในด้านการยึดอำนาจสูงสุดหรือเปลี่ยนราชวงศ์เท่านั้น การปฏิวัติของเหมาเป็นการปฏิวัติทางการเมืองและสังคมแบบถอนรากถอนโคน เนื่องจากเชื่อว่าพัฒนาการทางวัตถุแยกออกจากพัฒนาการทางด้านจิตใจไม่ได้ ต้องพัฒนาทั้งสองด้านควบคู่กันไปและทั้งสองอยู่ภายใต้อำนาจของมนุษย์ที่จะบงการได้ นั่นก็คือการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านวัตถุและในด้านจิตใจ ซึ่งอาจทำได้โดยคำตัดสินของผู้นำทางการเมือง

โดยในเรื่องนี้ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า การที่เหมาะสมที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงสังคมแบบถอนรากถอนโคน เนื่องจากจีนมีวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นหลายประการอันก่อให้เกิดปัญหาในการปกครอง

¹¹⁸ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-184.

และการพัฒนาประเทศ เช่น การถือครอบครัวเป็นใหญ่มากกว่าการถือชาติเป็นใหญ่ ประชาชนกับข้าราชการในอำเภอจึงห่างเหินกัน ช่องว่างระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบทกว้างมาก รวมทั้งการที่ประชาชนจีนเก็บความรู้สึกได้ดีทำให้เกิดความตึงเครียดภายใน

และในส่วนของมูลเหตุของการปฏิวัติวัฒนธรรม เจียน ชีระวิทย์ มองว่า อาจมาจากปัญหา 2 ประเด็นหลัก คือ ความขัดแย้งของผู้นำและปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง

ในเรื่องความขัดแย้งของผู้นำ แม้มีผู้เชี่ยวชาญให้ไว้หลายความคิดด้วยกัน บ้างว่าเป็นความขัดแย้งในส่วนบรรดาผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการระบุว่า เป็นเหตุผลของการแย่งชิงอำนาจระหว่างเหมาเจ๋อตงกับหลิวเซ่าฉี แต่อย่างไรก็ตาม เจียน ชีระวิทย์ ก็ไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว โดยกล่าวว่า ไม่มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือว่าเหมาเจ๋อตงกับหลิวเซ่าฉีไม่ชอบกันเป็นส่วนตัว แต่ในเรื่องนี้เป็นเรื่องของความแตกต่างกันในเรื่องวิถีทางการปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นการ “แย่งชิงอำนาจ” ตามความหมายปกติดังที่คนเป็นจำนวนมากเข้าใจ สื่อมวลชนในจีนมักไม่ระบุถึงขอบเขตของความขัดแย้งหรือความไม่เห็นพ้องกันอย่างเจาะจง รวมทั้งไม่ได้ระบุตัวผู้ฝ่าฝืนคำสั่งของพรรคและประธานเหมาเจ๋อตงด้วย ฉะนั้น จึงเปิดโอกาสให้ผู้สังเกตการณ์คาดคะเนกันอย่างกว้างขวาง นักสังเกตการณ์ส่วนมากขาดคุณสมบัติที่จะเข้าใจคำพูดแบบกว้าง ๆ ของสื่อมวลชนจีน จึงให้ความสำคัญแก่คำกล่าวหาพวกหลิวเซ่าฉี เช่นคำว่า “แย่งชิงอำนาจ” กันมากเกินไป¹¹⁹ และนอกจาก เจียน ชีระวิทย์ จะมองว่าน่าจะเป็นความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ของผู้นำมากกว่า และยังมองว่าการปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นความพยายามของพวกเขาเหมาเจ๋อตงที่จะรักษาชีวิตของการปฏิบัติของตนเองไว้ กล่าวคือ ตัวเหมาเจ๋อตงนั้นต้องตายไม่เร็วกี่ช้า แต่มีปัญหาที่ว่าทำอย่างไรจะให้เหมาเจ๋อตงอยู่ได้ในรูปของสถาบันตลอดไปในสังคมจีน นี้ไม่ใช่เป็นการขัดแย้งกันในเรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นความตายของแนวทางปฏิบัติของเหมา¹²⁰

ในส่วนของปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง เจียน ชีระวิทย์ มองว่า เป็นความต้องการที่จะเปลี่ยนค่านิยมและทัศนคติของประชาชนของเหมาเจ๋อตง โดยเหมาไม่ต้องการสร้างพฤติกรรมทางการเมืองแบบให้ผู้นำสร้างผู้ตาม แต่ให้ผู้ตามสร้างผู้นำ คือ ให้มวลชนทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาททางการเมือง เหมาต้องการทำลายประเพณีเดิมในการปิดบังความขัดแย้งกัน โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 192.

“ความคิดของเหมาเจ๋อตงค่อนข้างประหลาด สงครามด้านอุดมการณ์ (ต่อสู้กับสิ่งที่ไม่มีตัวตน) นั้น ไม่ใช่การเมืองที่อยู่ติดกันด้วยการเห็นพ้อง (politics of consensus) แต่เป็นการเมืองแบบประจัญหน้ากัน (politics of confrontation)”¹²¹

นอกจากประเด็นด้านความขัดแย้งของผู้นำและปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมืองแล้ว ในเรื่องการปฏิวัติวัฒนธรรมนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังได้เสนอถึงปัญหาที่น่าคบคิดอีกหลายประการ เช่น ผู้นำคอมมิวนิสต์ทราบหรือไม่ว่าจะมีความวุ่นวายเกิดขึ้น การกระทำของขบวนการมวลชนนำโดยยามแดงนั้น เป็นสิ่งที่พวกเหมาเจ๋อตงเลือกใช้เองหรือเกิดขึ้นเนื่องจากพวกเหมาควบคุมสถานการณ์ไม่อยู่ ทำไมเหมาเจ๋อตงจึงเลือกใช้ยามแดงเป็นตัวการในการแสดงถ้ามีพวกไม่ดีปะปนอยู่ และสุดท้ายเหมาเจ๋อตงกับพรรคพวกต้องการสร้างแบบฉบับให้เกิดขบวนการสากลหรือไม่ ซึ่งโดยสรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มองว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมด ไม่ว่าจะมีความวุ่นวายต่าง ๆ หรือการขยายการปฏิวัติประชาชนไปประเทศอื่น เป็นความจงใจของผู้นำคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น¹²²

การวิเคราะห์ในประเด็น “การปฏิวัติวัฒนธรรม” นี้ พบว่า เจียน ชีระวิทย์ มีลักษณะการวิเคราะห์แตกต่างจากนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มักเน้นในเรื่องของความขัดแย้งของผู้นำและความคิดพลาดที่ไม่ได้คาดคิดของเหมาเจ๋อตง เช่น อภิญา รัตนมงคลมาส กล่าวว่า การปฏิวัติวัฒนธรรมกำเนิดจากการโต้แย้งทางอุดมการณ์ระหว่างผู้นำพรรคและข้าราชการชั้นนำถึงวิธีการที่ดีที่สุดตามแนวทางมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ ที่ควรนำมาใช้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจตามนโยบายของเหมา การโต้แย้งนี้สุดท้ายแล้วนำไปสู่ความขัดแย้งกันอย่างเปิดเผย เมื่อเหมาเสนอให้มีการวิจารณ์และเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ แต่ต่อมาในระยะหลัง ๆ ของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของมวลชนก็มักจะเป็นเรื่องที่ไกลจากหลักการให้คำแนะนำซึ่งกันและกันระหว่างมวลชนกับพรรค ทางพรรครู้สึกว่าการวิจารณ์และการโต้แย้งทางการเมืองระหว่างประชาชนนั้นจะทำให้เกิดอันตรายมากกว่า ในระยะของการเกิดเหตุการณ์ “ร้อยบุปผาด่างสำนักบานสะพรั่ง” ทางพรรคก็ตัดสินใจที่จะเลิกอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์รุนแรงที่มาจากภายนอกพรรคอีกต่อไป”¹²³

นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นอื่น ๆ เช่น “สาเหตุของการปฏิวัติวัฒนธรรมเพราะเห็นว่าการพัฒนาประเทศอยู่ห่างจากระบบสังคมนิยมมากขึ้น ในขณะที่เริ่มเข้าสู่แนวทางแบบทุนนิยมขึ้นทุก

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 194.

¹²² อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 211-214.

¹²³ อภิญา รัตนมงคลมาส, “การปลุกระดมมวลชนในจีน : ประชาธิปไตยรวมศูนย์หรือการเมืองระดับผู้นำ?”, เอเชียปริทัศน์ 4,4 : 66-69.

ที่”¹²⁴ หรือ “ท่าน (เหมาเจ๋อตุง) กระทำความผิดพลาดอย่างร้ายแรงใน “การปฏิวัติใหญ่ทางวัฒนธรรม” ทั้งนี้เพราะประชาชนเหมาขาดความสุ่มรอบคอบในขั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน สัมผัสกับความเป็นจริง สัมผัสกับมวลชนน้อยลงไปมาก ท่วงทำนองประชาธิปไตยก็ย่อห้อยลงไป”¹²⁵ ร็อบเบิร์ต เพน อธิบายว่า การปฏิวัติวัฒนธรรม เริ่มแรกเกิดจากการที่ เจียงซิง ภรรยาคนที่ 3 ของเหมาเจ๋อตุง ผู้ซึ่งเคยเป็นอดีตนักแสดง พบว่าหนังและละครส่วนใหญ่ ซึ่งสร้างขึ้นมาจากคุณสมบัติที่เหมาเคยให้ไว้ เจียงซิง จึงประกาศว่า ถึงเวลาแล้วที่จะตรวจสอบ ซึ่งเหมาเจ๋อตุงเห็นด้วย เนื่องจากเห็นว่าเป็นเพียงปฏิกริยาหนึ่งและเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพียงเล็กน้อย และคิดว่าเป็น โอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหากดดันอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือความรู้สึกของเด็กหนุ่มจีนที่รู้สึกว่าคุณไม่มีอำนาจไม่มีประโยชน์ ดังนั้น เหมาจึงมอบหมายให้นักศึกษาเหล่านี้ปฏิบัติการ “การปฏิวัติวัฒนธรรม” ภายใต้ชื่อ “เรดการ์ด” แต่ต่อมาการปฏิวัติวัฒนธรรมที่มีจุดเริ่มต้นในการพยายามเปลี่ยนศิลปะและอักษรศาสตร์ ก็ได้ขยายครอบคลุมการปฏิวัติที่ผูกพันกับทุกชีวิตในประเทศจีน นอกเหนือจากความต้องการหันเหทิศทางการดำเนินชีวิตของจีนให้ไปในแนวทางเดียวกับที่พรรคคอมมิวนิสต์วางไว้อย่างเข้มงวดแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งคือ การต้องการกำจัดหลิวเฉาจี¹²⁶

จะพบว่าในเรื่องของการปฏิวัติวัฒนธรรมนี้ เจียน ชีระวิทย์ มีทิศทางในการวิเคราะห์ที่ค่อนข้างแตกต่างจากนักวิชาการและคนส่วนใหญ่ โดยพยายามจะเสนอภาพว่า การปฏิวัติวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถอันโดดเด่นของเหมาเจ๋อตุงว่า เป็นผู้ที่มีความเจิดจ้ากว้างไกลในอันที่จะเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมจีนที่มีลักษณะหลายประการขัดแย้งต่อระบบสังคมนิยมของเขา และในส่วนของความวุ่นวายที่เกิดขึ้นก็เป็นเรื่องที่อยู่ในความต้องการของผู้นำเอง มิใช่เป็นความผิดพลาดแต่ประการใด

โดยสรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มองการเมืองการปกครองของจีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุงว่า มีลักษณะหรือพฤติกรรมหลายประการที่มีความต่อเนื่องจากในอดีต โดยเฉพาะพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นผลจากลักษณะทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ และในส่วนของอุดมการณ์ แม้จะได้

¹²⁴ Mark Kesselman, Joel Krieger and William A. Joseph, eds., *Comparative politics at the Crossroads*, p.387.

¹²⁵ สรุปจาก “มติเกี่ยวกับปัญหาทางประวัติศาสตร์บางประการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นับตั้งแต่สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นต้นมา” และ หวอเค่อเจิง, “ปัญหาเกี่ยวกับการประเมินค่าประชาชนเหมาและท่าทีต่อความคิดเหมาเจ๋อตุง” ใน ประเมินค่าประชาชนเหมา : ฐานะทางประวัติศาสตร์ของเหมาเจ๋อตุง (กรุงเทพมหานคร : เกลียวลีน, 2525)

¹²⁶ ร็อบเบิร์ต เพน, เหมาเจ๋อตุง, หน้า 657-683.

รับอิทธิพลจากมาร์กซิสต์และเลนินที่ทำให้ผู้นำจีนมีแนวทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในการทำปฏิวัติ แต่ก็มีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่น อันได้รับอิทธิพลจากบุคลิกลักษณะของเหมาเจ๋อตุงและลักษณะเฉพาะตัวทางกายภาพของจีน และแม้ว่าจำนวนผู้ทำการปฏิวัติจะกสิกรเป็นส่วนใหญ่ แต่ชนชั้นกรรมาชีพถือเป็นกลุ่มผู้นำในการปฏิวัติที่สำคัญ นอกจากนี้สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะโดดเด่นของการปฏิวัติของเหมาเจ๋อตุง คือ การพยายามเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมืองและสังคมแบบถอนรากถอนโคน และภายใต้ความพยายามดังกล่าวได้มีการก่อตัวของปัญหาความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างผู้นำและปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง อันนำมาสู่เหตุการณ์การปฏิวัติวัฒนธรรม นอกจากนี้แม้ว่าการปฏิวัติในยุคเหมาทั้งหลายจะก่อให้เกิดความวุ่นวายระส่ำระสายขึ้นภายในประเทศ แต่สิ่งเหล่านี้ เจียน ธีระวิทย์ มองว่าเป็นความตั้งใจของผู้นำทั้งสิ้น

2. การเมืองการปกครองภายหลังระบบเหมาเจ๋อตุง

เจียน ธีระวิทย์ มองว่าการเปลี่ยนแปลงในจีนภายหลังยุคของเหมาเจ๋อตุงนี้มีความสำคัญมากทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ โดยข้อมูลดังกล่าวที่เคยเป็นจริงในยุคของเหมาเจ๋อตุงเป็นผู้นำจีนไม่เป็นจริงเสียแล้วในสมัยเติ้งเสี่ยวผิงเรื่องอำนาจ อีกทั้งยังมองว่าแบบแผนในการพัฒนาจีนของเหมาและของเติ้งมีข้อน่าสนใจในลักษณะตรงข้าม กล่าวคือ การทดลองของเหมานั้นมีคุณค่าในการศึกษาในแง่ที่เขาสร้างสังคมนิยมแบบก้าวหน้าที่สุด¹²⁷ อย่างไร แต่การทดลองของเติ้งนั้นมีคุณค่าในการศึกษาในแง่ที่เขาจะรักษาระบบสังคมนิยมไว้อย่างไร¹²⁷

จากความสำคัญดังกล่าวจึงพบว่าเนื้อหาและทัศนะต่าง ๆ ของ เจียน ธีระวิทย์ ในเรื่องการปกครองจีนในยุคหลังเหมาจะปรากฏอยู่ทั่วไปตามผลงานชิ้นต่าง ๆ ของท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือเรื่อง *จีนผลัดแผ่นดิน* ซึ่งถูกตีพิมพ์ออกเผยแพร่ หลังจากการไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นครั้งที่ 4 คือ ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม – 3 พฤษภาคม ค.ศ.1983 โดยประเด็นหลักคือการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงหลังเหมาเจ๋อตุงถึงแก่นสังคมนิยม และเปรียบเทียบนโยบายและแบบแผนของการพัฒนาในสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมกับยุค “สี่ทันสมัย” ซึ่งเป็นช่วงที่เติ้งเสี่ยวผิงเรื่องอำนาจ โดยในหนังสือเล่มดังกล่าว พบว่า ลักษณะการเขียนหรือการให้หัวข้อ จะอยู่ในรูปของการนำเสนอปัญหาต่าง ๆ¹²⁸ ที่เกิดขึ้นในยุคหลังเหมา ซึ่งแตกต่างกับการอธิบายการเมืองการปกครองในยุคประวัติศาสตร์และในยุคเหมา โดยในเรื่องนี้ เจียน ธีระวิทย์ ให้สัมภาษณ์ว่า

¹²⁷ เจียน ธีระวิทย์, *จีนผลัดแผ่นดิน*, หน้าคำนำ.

¹²⁸ อ่านเพิ่มใน เจียน ธีระวิทย์, “ปัญหาและทิศทางของการศึกษาในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน,” *วารสารรามคำแหงฉบับพิเศษ* 6 (2 พฤษภาคม 2522): 160-178, “วิกฤตการณ์ในจีน ปัญหาและอนาคต,” *เอเชีย*

“ในทางประวัติศาสตร์มีเรื่องราวมากมายซึ่งหากจะอธิบายในเชิงการวิเคราะห์จะดูยาวเกินไป ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ไม่หมด ดังนั้นจึง พยายามเลือกสรรประเด็นที่ผมชอบใน ระยะเวลาที่ยาวนาน ซึ่งในความจริงแล้ว มันมีอีกเยอะแยะที่คนอื่นชอบผมไม่ชอบในเชิง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเมือง แต่เมื่อมาถึงในยุคปัจจุบัน ประเด็นที่จะพูดถึงมันน้อย หน่อย สามารถอธิบายในเชิงวิเคราะห์ประกอบกับความคิดเห็นส่วนตัวได้มาก อีกทั้งตอนที่เขียนเรื่องจีนแผ่นดินผืนดิน ผมมีความเสียดายว่าระบบเหมาไม่เกิดขึ้นในแผ่นดินจีน แล้วก็ ไม่มีโอกาสเกิด เนื่องจากหากไม่สามารถเกิดขึ้นในจีน สังคมนิยมเกิดทั่วโลกก็จะไม่เกิด ในความเชื่อพื้นฐานของผม เชื่อว่าหากการปรับปรุงสังคมที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นแล้ว คุณภาพ ของชีวิตของคนก็จะดีขึ้น เปรียบเทียบระหว่างทุนนิยมและสังคมนิยมมันก็มีข้อบกพร่อง ด้วยกันทั้งคู่ มันมีจุดอ่อนจุดแข็ง แต่ผมคิดว่าปรับปรุงจุดอ่อนในสังคมนิยม ได้ง่ายกว่า ทุนนิยม เพราะฉะนั้นลัทธิเหมาถูกปฏิเสธไปในจีน ในทัศนะของผมสังคมนิยมในจีนพัง แล้ว เดียวนี้มีพรรคคอมมิวนิสต์อะไรต่าง ๆ มันก็เหมือนกับพรรคการเมืองอื่น ๆ แต่เพียง แต่มันผูกขาดอำนาจในประเทศเสรีนิยม นอกจากนี้ อีกเหตุผลหนึ่งคือ ในระยะหลัง ๆ ผมเขียนหนังสือโดยแฝงความคิดและเชิงวิเคราะห์มากขึ้นทุกที ถ้ามันจะถูกบังคับให้เขียน เฉพาะสรุปที่คนอื่นว่าไว้ ผมจะค่อนข้างอึดอัด เนื่องจากผมสนใจที่จะแสดงความคิดเห็น แฝงไป ซึ่งมันเป็นไปตามวัยและประสบการณ์ส่วนตัวที่อยากจะเผยแพร่”¹²⁹

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ลักษณะการนำเสนอข้อมูลในยุค เด็งเสี่ยวผิงมักจะนำเสนอในเรื่องปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม คือ เขียน ชีระวิทย์ มีความเสียดาย ว่า ระบบเหมาไม่สามารถดำรงต่อไปได้ ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เขียน ชีระวิทย์ มีความศรัทธา ในระบอบการปกครองที่เหมาพยายามสร้างขึ้นในจีน หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สังคมในอุดมคติของ เขียน ชีระวิทย์ คือ สังคมนิยมตามแบบระบอบเหมาเจ้าตุง

ประเด็นสำคัญในการเมืองการปกครองของจีนยุคหลังเหมาในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ อาจแบ่งได้เป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้ ปัญหาเสถียรภาพของพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาลและสังคมจีน ปัญหาด้านอุดมการณ์ และนโยบายการพัฒนาประเทศ ปัญหาสังคมเศรษฐกิจ และความมั่นคงของ ประเทศ

ปรีทัศน์ 9,3 (ตุลาคม – ธันวาคม 2531), หน้า 9-21. , “จีนในภาคใหม่จะราบรื่นเพียงใด,” มติชนรายวัน (19 กันยายน 2523): 7. , เขียน ชีระวิทย์, “การเดินทางของนักศึกษาจีน,” มติชนรายวัน (16 มกราคม 2530): 7.

¹²⁹ สัมภาษณ์, เขียน ชีระวิทย์, ศาสตราจารย์กิตติคุณ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 15 ตุลาคม 2545.

(ก) ปัญหาเสถียรภาพของพรรคคอมมิวนิสต์

ในประเด็นนี้ เจียน ชีระวิทย์ มักจะกล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งของผู้นำ เนื่องจากการเปลี่ยนตัวผู้นำในจีนเป็นกระบวนการที่ไม่มีหลักเกณฑ์แน่ชัด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่ค้างค้ำอยู่กับระบบการเมืองของจีนนั่นคือ ผู้นำรุ่นเก่าไม่ยอมลงจากเวทีการเมือง โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“การเปลี่ยนตัวผู้นำในจีนเป็นกระบวนการที่ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัด การเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ ในสายการบังคับบัญชาของพรรคก๊กมินตั๋ง หรือของรัฐบาลก็ดูนั้นเป็นเพียงพิธีการ การจัดสรรตำแหน่ง อำนาจ และหน้าที่นั้นทำกัน ในสายการบังคับบัญชาของพรรคตามหลัก “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” ในที่สุด ผู้ใช้อำนาจรวมศูนย์ก็คือบุคคล (ซึ่งมีอุดมการณ์ โลก โกรธ หลง ๆ ขนาดที่แตกต่างกัน) ในหน่วยต่าง ๆ ของระดับต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้นจะมีผู้นำที่มีคุณลักษณะและอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่พวกเขาจะมีคุณสมบัติร่วมกัน คือ จะต้องแสดงว่าตนเลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ และต้องพูดในแนวเดียวกันว่า ผู้นำที่อยู่ในอำนาจดี ถ้าผู้นำที่อยู่ในอำนาจว่าอะไรไม่ดีก็ต้องว่าตามกัน (อย่างดีก็ยิ่งเฉยเสีย) พฤติกรรมในทางการเมืองเช่นนี้ทำให้การศึกษาเรื่องแนวโน้มของนโยบายของผู้นำเป็นไปได้ยากมากและการที่จะรู้ว่าผู้นำที่มีอุดมการณ์เช่นไรจะก้าวขึ้นมามีตำแหน่งสูงสุดในทางการเมืองก็ยากมาก”¹³⁰

เจียน ชีระวิทย์ อธิบายว่า ความขัดแย้งระหว่างผู้นำฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวานั้นมีมาตั้งแต่สมัยเหมาแล้ว แต่เหมาเป็นคนที่มีอำนาจและบารมีทำให้สามารถผ่อนคลายความตึงเครียดในเรื่องดังกล่าวได้ ส่วนเติ้งเสี่ยวผิง แม้ว่าจะมีอำนาจแต่ขาดบารมี จึงทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่าพรรคผู้นำจีนจะสามารถรักษาภาพความสามัคคีไว้ได้นานเพียงไร

ในเรื่องของการประเมินอำนาจและบารมีของเหมาเจ๋อตุงและเติ้งเสี่ยวผิงนั้น วิชาศ มณีวัต ได้แสดงความคิดเห็นแตกต่างจาก เจียน ชีระวิทย์ โดยเขากล่าวว่า “ช่วงสิบหกปีที่เติ้งเสี่ยวผิง! ได้แสดงความสามารถในด้านการทหารอย่างเด่นชัดนั้น เขาก็คล่องแคล่วในด้านการเมืองด้วย เช่นเดียวกับเหมาเจ๋อตุง ซึ่งแสดงบทบาททั้งสองด้านพร้อม ๆ กันอย่างเหมาะสม บทบาททางการเมืองจะไป

¹³⁰ เจียน ชีระวิทย์, จีนผลัดแผ่นดิน, หน้า 19.

เสริมบารมีทางการเมือง และบทบาททางการเมืองก็ช่วยเสริมบารมีด้านทหาร บุคคลที่จะเป็นเลิศทั้งฝ่ายบู๊และฝ่ายบุ๋นแบบนี้มีอยู่เพียงไม่กี่คน เช่น เหม่าเจ๋อตุง จูเอินไหล เต็งเสี่ยวผิง และหลิวเฉาจี¹³¹

ในส่วนของพรรคคอมมิวนิสต์ จีนเหียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า ภายหลังจากปี ค.ศ.1976 พรรคคอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งในด้านอุดมการณ์ ด้านโครงสร้างของพรรค บทบาทและอำนาจ ทั้งนี้สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งมาจากการปฏิวัติวัฒนธรรม โดยจีนเหียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์และเสนอว่า

“ผลกระทบจากควาแรงรุนแรงในสมัยการปฏิวัติวัฒนธรรมอาจมีส่วนทำให้ผู้นำกลุ่มตรงข้ามตอบโต้สุดเหวี่ยงไปในทางตรงกันข้าม จากจีนที่มีระบบปฎิวัติที่สุดเป็นแบบปฎิกิริยาการปฏิวัติ เป็นการปรับปรุงปกป้องสภาพที่คงที่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทิศทางอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา แนะนำให้เห็นว่า ผู้นำสองกลุ่มนี้โดยพื้นฐานแล้วเป็นปฏิปักษ์กันแบบศัตรูมากกว่าเป็นความขัดแย้งกันระหว่างประชาชน ความจริงจีนภายใต้การนำของเหม่าและจีนภายใต้การนำของเต็งนั้นเป็นคนละจีน การปฏิวัติวัฒนธรรมนั้นเป็นการปฏิวัติในความหมายที่แท้จริง แต่พวกต่อต้านการปฏิวัติวัฒนธรรมก็เป็นพวกปฏิวัติซ้อนเหมือนกัน พวกเราส่งเสริมหลักการคนละอย่าง ซึ่งจะมีผลบังคับกาลให้ชีวิตหนึ่งในสี่ของโลกเป็นคนละแบบอย่างแน่นอน ในขั้นนี้เราคาดหมายพิพม์ที่จะตัดสินใจว่า แนวทางของใครจะบังคับกาลความสุขให้ประชาชนได้ดีกว่า แต่เราคงสรุปได้ว่า ความแตกต่างระหว่างสองระบบนี้เห็นได้ชัดเจน”¹³²

โดยสรุปแล้ว จีนเหียน ชีระวิทย์ มองว่าพรรคคอมมิวนิสต์ภายใต้การปกครองของเต็งเสี่ยวผิง มีปัญหาด้านเสถียรภาพอันเกิดจากความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำ อีกทั้งการที่โครงสร้างของพรรคและอุดมการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการปฏิวัติวัฒนธรรม

(ข) ปัญหาด้านอุดมการณ์และนโยบายการพัฒนาประเทศ

จีนเหียน ชีระวิทย์ เคยกล่าวว่า

“นักสังคมนิยมเมืองจีนพากันขนานนามแบบแผนการพัฒนาประเทศของเหม่าว่า “ลัทธิเหม่า” (Maoism) และคาดการณ์ว่าแบบแผนของเหม่าอาจไม่ตายตามตัวเจ้าดำรับ แต่ต่อมาไม่

¹³¹ วิลาศ มณีวัต, ชีวิตพิศดารของเต็งเสี่ยวผิง (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2538), หน้า 53.

¹³² จีนเหียน ชีระวิทย์, จีนผลัดแผ่นดิน, หน้า 32.

นานภายหลังเหมาเจ๋อตุงถึงแก่กรรม ผู้นำจีนเองภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงเริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านความคิดของเหมาและแบบแผนในการพัฒนาประเทศของเหมา อย่างไรก็ตาม 7 ปี ภายหลังเหมาถึงแก่กรรม เติ้งเสี่ยวผิงเองยังไม่สามารถเสนอแนวความคิดและ โครงสร้างการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพขึ้นในจีน ลัทธิเหมาถูกทำลาย แต่ลัทธิใหม่ยังไม่เกิด จีนกำลังประสบวิกฤตการณ์ว่าสังคมนิยมจะอยู่รอดหรือไม่เพียงใด”¹³³

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ที่มองว่าขณะนี้จีนกำลังประสบปัญหาด้านอุดมการณ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเติ้งไม่สามารถสร้างลัทธิใหม่ให้เกิดขึ้นได้ ทั้ง ๆ ที่อุดมการณ์มีความสำคัญต่อการปกครองของจีนตลอดมา เนื่องจากอุดมการณ์เป็นปัจจัยที่ทำให้คนรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในโลก อีกทั้งอุดมการณ์ยังทำให้อำนาจมีความชอบธรรมด้วย เหตุนี้เติ้งเสี่ยวผิงจึงจำเป็นต้องคงไว้ซึ่งความเคารพต่อเหมา ดังที่ เจียน ชีระวิทย์ อธิบายไว้ว่า

“การที่ศพของเหมา ยังไม่ได้ถูกรื้อถอนออกจากสุสานดังศาลินั้น มิใช่เติ้งเสี่ยวผิง มิใช่ครุสชอฟ แต่เป็นเพราะว่าในจีนไม่มีผู้นำทางใจอื่นใดดังที่สหภาพโซเวียตมีเลนิน พรรคคอมมิวนิสต์จีนอาจล้มได้หากไม่มีความคิดของเหมาสำหรับพาดพิง”¹³⁴

การที่เติ้งเสี่ยวผิงไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นผู้นำในด้านความคิด ก่อให้เกิดปัญหาระหว่างกลุ่มผู้นำฝ่ายเติ้งที่ปฏิเสธความคิดของเหมาเจ๋อตุง กับบรรดาคณิน โดยทั่วไป (นอกจากปัญญาชน) ที่ยังมีความผูกพันต่อเหมาและแบบแผนในการพัฒนาประเทศของเหมา ซึ่งการที่เติ้งไม่สามารถเป็นผู้นำทางความคิดได้ดี ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต และอาจนำไปสู่ปัญหาความวุ่นวายอื่น ๆ ได้ เนื่องจากจีน ไม่นักที่จะปกครองโดยขาดผู้นำทางใจ¹³⁵ อีกทั้งในประวัติศาสตร์จีน การปกครองโดยหย่อนยานต่อหลักการและปล่อยให้คนครอบงำโดยผลประโยชน์ทางวัตถุดังที่เป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน นับว่าออกนอกกลุ่มนอกทางของประเพณีของจีน¹³⁶

ในส่วนของการพัฒนาประเทศ ในยุคนี้ที่เรียกว่านโยบาย “สี่ทันสมัย” นั้น มีแนวทางในการพัฒนาประเทศที่แตกต่างจากยุคของเหมาเป็นอย่างมาก โดยพิจารณาจากคำพูดของเติ้งที่ว่า “แมวจะสีอะไรไม่สำคัญ ขอให้มันจับหนูได้ก็แล้วกัน” ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ มองว่า ทัศนะแนวนี้นี้ไม่สอดคล้อง

¹³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

กับแนวคิดของมาร์กซิสต์ แต่สอดคล้องกับแนวคิดแบบเสรีนิยมมากกว่า แต่หากจะกล่าวว่าเป็นพวกทุนนิยมก็ยังไม่ถูกต้อง เพราะนายทุนยังไม่เกิดในจีน และพรรคคอมมิวนิสต์ก็ไม่ยอมให้เกิด นอกจากทุนนิยมขนาดย่อยหรือนอกจากทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) ดังนั้น จีนในยุคสี่ทันสมัย ถ้าจะเรียกสังคมนิยมก็ต้องเป็น “สังคมนิยมครึ่งใบ” ซึ่งส่วนที่เป็นสังคมนิยมคือของเก่าที่ตกทอดมาแต่สมัยเหมา แต่ส่วนผสมใหม่เป็นของลัทธิปัจเจกชนนิยม ในทางทฤษฎี สังคมนิยมกับปัจเจกชนนิยมเป็นปรปักษ์ต่อกัน ฉะนั้น ลูกพันทางที่ผสมออกมาจึงมีหน้าตาประหลาด¹³⁷

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังไม่ค่อยเห็นชอบกับการปฏิบัติใช้นโยบายสี่ทันสมัยของเติ้งเสี่ยวผิงนัก เนื่องจากพบว่า แม้ตัวเลขทางเศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นแต่ก็นำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมและปัญหาความมั่นคง โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้แบ่งประเด็นในเรื่องผลกระทบของการใช้นโยบายการพัฒนาประเทศในยุค “สี่ทันสมัย” ไว้เป็น 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ 1. การเกษตร 2. อุตสาหกรรม การค้าและการบริการ 3. การศึกษา 4. ความมั่นคง

(1) ด้านการเกษตร

เจียน ชีระวิทย์ เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องการเกษตรในการวิเคราะห์เรื่องจีนเป็นอย่างมาก เนื่องจากพบว่าผู้นำจีนในทุกยุคทุกสมัยมักให้ความสำคัญแก่เกษตรกรรม เพราะเป็นที่มาของอาหารหลักที่จะเลี้ยงประชากรทั่วประเทศ แต่นโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ที่มีต่อการพัฒนาการเกษตรนั้นแตกต่างกันตามยุคสมัย ในส่วนนโยบายการเกษตรในยุคเติ้งที่ต้องการพัฒนาให้เกษตรกรรมทันสมัยขึ้นนั้น เจียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์โดยเน้นในเรื่องของปัญหาที่เกิดขึ้นมากกว่าข้อดีของการพัฒนาตามที่นักสังเกตการณ์อื่น ๆ วิเคราะห์กันตามตัวเลขที่ได้ โดยเสนอว่า แม้เกษตรกรจะมีอิสรภาพมากขึ้น และบางคนมีความสุขมากขึ้น แต่บางคนก็มีความทุกข์เพิ่มขึ้น และโอกาสที่จะประสบความสำเร็จและความทุกข์ก็มีความหลากหลายมากขึ้นตามแบบฉบับของระบบเสรีนิยม นอกจากนี้ในส่วนที่จะประเมินว่าจีนในยุคสี่ทันสมัยทำให้เกษตรกรรมทันสมัยมากขึ้นจริงหรือไม่ เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“หากเราจะวัดความทันสมัยอยู่ที่เครื่องทุ่นแรงในการผลิต จีนภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิง ล้าหลังกว่าจีนในยุคก่อนหน้านั้น ดังได้กล่าวแล้วว่ารถไฟถูกนำมาใช้ได้นาน้อยลง แรงงานกล้านเนื้อกลับถูกนำมาใช้มากขึ้น การชลประทานคงที่ แต่ที่เห็นด้วยคือการจ่ายน้ำเข้ามารวมถูกละทิ้งไปพร้อม ๆ กับที่นารวมถูกละทิ้ง ส่วนมากระบบการชลประทานยังคงอยู่แต่

¹³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

ระบบการบริหารมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้นว่า เาระบบเก็บค่าน้ำเป็นหน่วยมาใช้ คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น หรือคนไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น การจัดเก็บค่าน้ำก็ต้องเป็นไปตามระบบความรับผิดชอบ”¹³⁸

นอกจากนี้ยังกล่าวว่ ระบบการตลาดได้เปลี่ยนไปมาก โดยตลาดเสรีได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว วิทยุณของลัทธิทุนนิยมได้ผลุดขึ้นมาจากแผ่นดินจีน อีกทั้งคุณภาพและราคาของสินค้าส่วนซัดต่อคุณธรรมของลัทธิสังคมนิยม¹³⁹

(2) อุตสาหกรรม การค้า และบริการ

ในยุคสี่ท้นสมัยนี้แม้ว่าจะให้ประโยชน์ต่อเอกชนมากมาย เช่น การเปิดเสรีให้ธุรกิจเอกชน ซึ่งทำให้ผู้บริโภคมีทางเลือกมากขึ้นและได้รับความสะดวกดีขึ้น แต่ผลกระทบในแง่ร้ายก็มี เช่น การโกง การเอารัคเอาเปรียบและการฉวยโอกาสซึ่งเป็นสิ่งที่ เจียน ธีระวิทย์ เห็นว่าเป็นความชั่วที่ติดอยู่ในระบบทุนนิยม ก็ปรากฏตัวในระบบการค้าเสรีในสังคมนิยมจีนด้วย นอกจากนี้ ในยุคนี้ทำให้การค้าระหว่างประเทศได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้โครงสร้างระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของจีนต้องสั่นคลอน และในส่วนของงานสาธารณะก็ถูกสั่นคลอนเช่นเดียวกัน เนื่องจากในขณะที่ประชาชนมีเสรีภาพมากขึ้นและเรียกร้องมากขึ้น แต่บริการสาธารณะไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนที่ปะทุขึ้นมาได้ จึงทำให้สังคมนิยมสับสนอลเวง เป็นต้นว่า หน่วยงานเอารถหลวงมาวิ่งบนถนนมากขึ้น ทำให้ถนนแออัดเพิ่มขึ้น แต่ผู้ใช้จักรยานและคนเดินถนนก็ยังรักเสรีภาพในการจองถนนตามเคย บางคนยังสนใจที่จะมาก่อไฟในท้องถนนที่มีรถติดแออัด ยานขนส่งและแหล่งการค้าและบริการมิได้ขยายตัวให้ไค้สัดส่วนกับกิจกรรมประจำวันของบุคคลที่เพิ่มขึ้น ทำให้บุคคลขาดความสะดวกสบาย ระบบสังคมนิยมยังไม่ตายเพียงแต่สลบ แต่ระบบทุนนิยมเพียงแต่ผลุด โพล้ง ไม่เกิด ชาวจีนผู้ดำรงชีพอยู่ในระบบสังคมนิยมแต่ประพฤดิแบบคนในลัทธิทุนนิยมจึงต้องใช้ความอดทนเป็นพิเศษ¹⁴⁰

(3) ปัญหาการศึกษา

แม้ว่าในยุคสี่ท้นสมัยนี้ รัฐบาลจะให้ความสำคัญกับการศึกษา และยกย่องพวกปัญญาชนเป็นอย่างมาก แต่ เจียน ธีระวิทย์ ก็ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาของจีนในยุค

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

ดังกล่าวว่า การเรียนระดับมัธยมและอุดมศึกษาในอัตราส่วนที่สูงนี้สร้างปัญหาขึ้นในจีน ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะระบบเศรษฐกิจมิได้ขยายตัวเร็วพอที่จะดึงดูดแรงงานที่ใช้มันสมองเข้าไปได้ อีกทั้งการฝึกอบรมแรงงานฝีมือไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร ผลก็คือรัฐบาลเสียทรัพยากรในด้านพัฒนา มันสมองของคนมาก แต่ได้ผลในการพัฒนาประเทศน้อย ยิ่งกว่านั้นคนที่เรียนรู้อุดมแล้วมักไม่ยอมทำงานด้วยแรงกาย กลายเป็นเศษสวะของสังคมไป¹⁴¹

(4) ความมั่นคง

เขียน ธีระวิทย์ มองว่าการเปลี่ยนจุดยืนด้านนโยบายความมั่นคงของประเทศ เช่น การทำสงครามแบบไม่ใช้อาวุธในสมัยเหมา มาเป็นการพัฒนาอาวุธ การเน้นความสำคัญในการพึ่งตนเอง เพื่อป้องกันประเทศในสมัยเหมา มาเป็นการใช้นโยบายป้องกันประเทศโดยอาศัยอำนาจทางการเมืองในสมัยเติ้ง การใช้นโยบายการต่างประเทศแบบล้อมตัวในสมัยเหมา มาเป็นการใช้นโยบายแบบผู้มีอำนาจในสมัยเติ้ง เป็นต้น แม้จะทำให้จีนได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาอำนาจ แต่ในขณะเดียวกันจีนก็ต้องเผชิญกับความไม่ไว้วางใจจากประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศในเอเชียในฐานะภัยคุกคาม อีกทั้งยังต้องเสียบประมาณเพิ่มขึ้นในด้านความมั่นคง

ผลสรุปใน 4 ประเด็นข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เขียน ธีระวิทย์ มองการดำเนินนโยบายในยุคสี่ทันสมัยของเติ้งเสี่ยวผิงนี้ว่า นำมาสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย แต่พบว่าในขณะที่ เขียน ธีระวิทย์ ไม่ผู้เห็นด้วยกับการดำเนินนโยบายในยุคเติ้งเสี่ยวผิง แต่*นิตยสารเอเชียวิก (Asia Week)* ฉบับครบรอบ 20 ปี แห่งการก่อตั้ง ได้ยกย่องให้เติ้งเสี่ยวผิงเป็นนักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่ของเอเชียในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา¹⁴² นอกจากนี้ใน*วารสาร “ไทม์” (Times)* ฉบับ “บุคคลแห่งปี” ก็ได้ให้ข้อสรุปแก่การดำเนินนโยบายของเติ้งเสี่ยวผิงไว้ว่า “เติ้งเสี่ยวผิง ได้ดำเนินการปฏิรูปทางเศรษฐกิจอย่างทั่วด้าน ซึ่งการปฏิรูปเช่นนี้ เป็นการท้าทายต่อทฤษฎีดั้งเดิมของมาร์กซิสต์ ปลดปล่อยพลังการผลิตของประชาชน 1,000 ล้านคน...การปฏิวัติครั้งที่ 2 ของเติ้งเป็นความพยายามในปริมณฑลที่แบ่งยุคแบ่งสมัย ที่จะผสมผสานปัจจัยที่เข้ากันไม่ได้ให้รวมตัวกัน เช่นระบบกรรมสิทธิ์ของรัฐและทรัพย์สินบุคคล เอกชน โครงการส่วนกลางกับตลาดที่มีการแข่งขัน การเผด็จการทางการเมืองกับเสรีภาพในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีขอบเขตจำกัด ซึ่งเป็นที่น่าสงสัยทั้งสำหรับตะวันตกและโลกมาร์กซิสต์ ความพยายามที่จะผสมผสานลัทธิคอมมิวนิสต์กับลัทธิทุนนิยมเข้าด้วยกัน...การปรับปรุงครั้งนี้

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

¹⁴² วิลาศ มณีวัต, *ชีวิตพิศดารของเติ้งเสี่ยวผิง*, หน้า คำนำผู้เขียน.

เป็นเกมส์พนันอันใหญ่หลวง และต้องเผชิญกับฝ่ายตรงข้ามภายในประเทศที่มากพอสมควร แต่ถ้าสำเร็จ โลกก็จะไม่เหมือนเดิม”¹⁴³

โดยสรุปแล้ว ในประเด็นเรื่องการเมืองการปกครองในสมัยเต็งเสี่ยวผิง เขียน ชีระวิทย์ จะให้ความสนใจในการวิเคราะห์ผลกระทบที่จีนได้รับจากการเปลี่ยนแปลงผู้นำที่ขาดบารมีและคุณสมบัติที่เหมาะสม รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาประเทศต่าง ๆ โดยชี้ให้เห็นว่านโยบายเหล่านี้ไม่เหมาะกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมจีน

สรุปในเรื่องการเมืองการปกครองจีนในยุคปัจจุบันจากที่กล่าวมาจะพบว่า ในทัศนะของเขียน ชีระวิทย์ สามารถแบ่งการเมืองการปกครองในยุคดังกล่าว ออกเป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือ ในช่วงเวลาภายใต้การปกครองของเหมาเจ๋อตุงและภายใต้การปกครองของเต็งเสี่ยวผิง โดยให้ความสำคัญกับการวางรากฐานทางการเมืองการปกครองของเหมาว่า เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับสังคมจีนเป็นอย่างมาก อันส่งผลให้จีนเป็นประเทศที่มีลักษณะเฉพาะอันดั่งงามภายใต้ผู้นำที่มีทั้งอำนาจและบารมีและความชาญฉลาด แต่สภาพเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปภายหลังการเรืองอำนาจของเต็งเสี่ยวผิงซึ่งเป็นผู้นำที่ยังขาดทั้งบารมีและมีแนวทางการพัฒนาประเทศที่ไม่เหมาะสม ซึ่งหากจะสรุปถึงความคิดและมุมมองที่แตกต่างของ เขียน ชีระวิทย์ ในเรื่องการเมืองการปกครองของจีนระหว่างช่วงเหมาเจ๋อตุงและช่วงเต็งเสี่ยวผิง อาจสรุปได้ดังนี้

(1) ในเรื่องอุดมการณ์ เขียน ชีระวิทย์ มองว่าการปกครองในยุคเหมาเจ๋อตุงมีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ซึ่งอุดมการณ์นี้มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครองของจีนและเป็นสิ่งที่ทำให้จีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาโดยตลอด แต่ในยุคของเต็งเสี่ยวผิงที่มีการพยายามต่อต้านความคิดของเหมาในขณะที่ยังไม่สามารถสร้างลัทธิใหม่ให้เกิดขึ้นได้ ซึ่ง เขียน ชีระวิทย์ มองว่ากำลังเป็นปัญหาสำคัญของการปกครองของจีนเป็นอย่างมาก และมองว่าสิ่งนี้ทำให้เกิดความสงสัยว่าสังคมนิยมจะอยู่รอดหรือไม่

(2) ในส่วนสถาบันการเมือง เขียน ชีระวิทย์ มองว่า สถาบันการเมืองในยุคเหมา มีลักษณะที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนสถาบันการเมืองในประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ อีกทั้งระบบการเมืองของจีนที่ไม่มีความมั่นคงแน่นอนในยุคเหมานั้น เป็นสิ่งที่หมาดตั้งใจให้เกิดขึ้น และเป็นคุณสมบัติจำเป็นสำหรับระบบการเมืองปฏิวัติ ซึ่งเหมาถือว่าเป็นสิ่งที่มีมนต์ขลังอีกด้วย แต่ในทางกลับกัน เขียน ชีระวิทย์ มองว่า ความไร้เสถียรภาพในสถาบันการเมืองยุคเต็ง เกิดขึ้นเนื่องจากการไม่มีกระบวนการที่ชัดเจนและการไม่มีบารมีของเต็งแม้ว่าเขาจะมีอำนาจในขณะนั้นก็ตาม

¹⁴³ บุญศักดิ์ แสงระวี, ชีวิตการต่อสู้ของเต็ง เสี่ยวผิง (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2529), หน้า 340.

(3) เรื่อง นโยบายการพัฒนาประเทศ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า นโยบายของเหมาที่เน้นการพึ่งตนเองและพัฒนาคนเป็นหลัก เป็นนโยบายที่ทำให้จีนมีอิสระและเป็นที่น่าเกรงขามของประเทศต่าง ๆ อีกทั้งภายในประเทศจีนเองยังสามารถลดปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้เนื่องจากการใช้นโยบายที่เน้นความเท่าเทียมกันของสังคม ซึ่งแตกต่างจากนโยบายสีทันสมัยในยุคแดง ซึ่งแม้ผลของการพัฒนาจะทำให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้น แต่จริง ๆ แล้วยังคงปรากฏช่องว่างทางชนชั้นเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายที่มักับระบบทุนนิยม นอกจากนี้จีนยังไม่มีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเนื่องจากการนำประเทศไปผูกติดกับระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ง. ผู้นำจีน

เจียน ชีระวิทย์ ได้สอดแทรกทัศนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้นำจีนไว้มากมายในผลงานต่าง ๆ ซึ่งโดยรวมแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มองว่าผู้นำจีนเป็นปัจจัยหรือตัวจักรที่ส่งเสริมให้ประเทศจีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ น่าเกรงขามและมีประวัติศาสตร์ที่มีการพัฒนาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง โดยตัวอย่างข้อความบางข้อความของ เจียน ชีระวิทย์ ที่สื่อให้เห็นความคิดเหล่านี้ เช่น

“มีข้อที่น่าสังเกตก็คือ ดินแดนผืนนี้ได้ป็นมนุษย์ที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อพวกเดียวกัน ข้อนี้ทำให้การปฏิวัติในอดีตที่นำโดยสามัญชนกระทำได้เป็นผลสำเร็จจนก่อตั้งราชวงศ์ก็หลายครั้ง”¹⁴⁴

“ผู้นำจีนจะต้องมีความฉลาดกว่าผู้นำใด ๆ ในโลกจึงสามารถทำหน้าที่สารถิ์ซับซ้อน “รอดจีน” ต่อไปได้ เพราะเครื่องจักรกลที่พวกเขาได้สร้างไว้ นั้น สลับซับซ้อนกว่าธรรมดา คนที่ไม่มีความชำนาญ เครื่องเสียดตรงไหนก็หาจุดไม่พบ”¹⁴⁵

“จีนเป็นประเทศใหญ่ มีประวัติเก่าแก่ ผู้นำใจกว้างเหมือนขนาดของประเทศและนิยมมองปัญหาของชาติและปัญหาของโลกด้วยสายตายาวเหมือนประวัติศาสตร์จีน”¹⁴⁶

“อย่างน้อยผู้นำจีนก็มีส่วนผสมของคุณธรรมมากกว่าความโลภ”¹⁴⁷

¹⁴⁴ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์, หน้า 201.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

¹⁴⁶ เจียน ชีระวิทย์, “สัมพันธภาพไทย-จีน ปัญหาและลู่ทางในอนาคต,” วารสารเศรษฐกิจธนาคารกรุงเทพ 10, 10 : 637.

¹⁴⁷ เจียน ชีระวิทย์, “เศรษฐกิจจีนกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย,” วารสารสังคมศาสตร์ 31, 1 : 14.

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มองว่าผู้นำจีนเป็นผู้นำที่มีเอกลักษณ์และความโดดเด่น รวมทั้งมีลักษณะพิเศษต่าง ๆ ที่แตกต่างจากผู้นำทั่วไป เช่น ความมีน้ำใจ ใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีคุณธรรม มองการณ์ไกล มีความฉลาด ความขยัน ฯลฯ โดยคุณสมบัตินี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะที่คิดว่าผู้นำจีนมาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์และยังคงเป็นเช่นนี้เรื่อยมา ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลให้จีนมีการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่กระทั่งปัจจุบัน

นอกจากที่ เจียน ชีระวิทย์ จะกล่าวถึงผู้นำจีนโดยรวมเช่นที่กล่าวไปแล้วนั้น เจียน ชีระวิทย์ ยังให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับผู้นำจีน 2 ท่าน คือ เหมาเจ๋อตุงและเติ้งเสี่ยวผิง เนื่องจากการศึกษาจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มักจะหยิบยกกล่าวอ้างถึงผู้นำจีนทั้ง 2 ท่านนี้อยู่เสมอในผลงานของท่าน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีลักษณะโดดเด่นและสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับประเทศจีนเป็นอย่างมาก

1. เหมาเจ๋อตุง

เจียน ชีระวิทย์ มองว่าผู้นำที่มีความสำคัญมากในการเมืองการปกครองจีนและมีลักษณะที่โดดเด่นกว่าผู้นำชาติอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งผู้นำอื่น ๆ ของจีนเอง คือ เหมาเจ๋อตุง โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“ผู้นำจีนคอมมิวนิสต์ในการทำการปฏิวัตินั้นมีหลายคน แต่คนที่ประสบความสำเร็จในการตั้งตัวเป็นสัญลักษณ์ของชาติตลอดมา คือ เหมาเจ๋อตุง”¹⁴⁸

ความเห็นดังกล่าวนี้ตรงกับความเห็นของ หวงเค่อเจิง ที่ว่า “ประธานเหมาเป็นประมุขของพรรคและของประเทศชาติของเรา เป็นสัญลักษณ์แห่งการปฏิวัติจีน”¹⁴⁹ ด้วยเหตุนี้ เจียน ชีระวิทย์ จึงให้ความสำคัญในการศึกษาบทบาทและลักษณะนิสัยของเหมาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเขากล่าวว่า

¹⁴⁸ เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 48.

¹⁴⁹ หวงเค่อเจิง, “ปัญหาเกี่ยวกับการประเมินค่าประธานเหมาและทำที่ต่อความคิดเหมาเจ๋อตุง,” ใน ประเมินค่าประธานเหมา : ฐานะทางประวัติศาสตร์ของเหมาเจ๋อตุง, หน้า 211.

“การศึกษาถึงบทบาทของเหมาเจ๋อตุงในขบวนการคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทำความเข้าใจในฐานะของเหมาเจ๋อตุงในส่วนที่เกี่ยวกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์”¹⁵⁰

ทั้งนี้ เจียน ชีระวิทย์ ได้มองว่าเหมาเจ๋อตุงมีความสำคัญใน 3 ในฐานะ คือ เหมาในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองของจีน เหมาในฐานะนักการเมือง และเหมาในฐานะนักปราชญ์

(ก) เหมาในฐานะสถาบันทางการเมือง

“เราอาจจะเห็น ได้จากระดับมวลชนและมาตรการการทำงานของพรรคว่า องค์กรทางสังคมและเอกชนที่ทำงานอยู่ในองค์กรเป็นสิ่งที่ผู้นำกำหนดความมุ่งหมายเอาไว้โดยไม่ได้ปล่อยให้ไปเอง พวกเขาโดยให้สามัญชนเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ความพยายามเหล่านี้ไม่บรรลุผลสมบูรณ์ แต่ก็เห็นชัดว่าผู้นำพยายามทำอะไร สิ่งเหล่านี้พวกเขาจะพยายามจะทำต่อไปอีก ถึงแม้เขาจะตุงจะต้องตายไม่วันใดก็วันหนึ่ง แต่เขาจะตุงในฐานะเป็นสถาบันคงจะมีชีวิตอีกนาน”¹⁵¹

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ชัดว่าฐานะหนึ่งของเหมาที่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญคือ เหมาในฐานะสถาบันทางการเมือง และบ่อยครั้งที่เห็นคำว่า “ระบบเหมา” ในผลงานของ เจียน ชีระวิทย์ ซึ่งก็หมายถึงสถาบันเช่นกัน โดยสถาบันนี้มีความหมายว่า ลักษณะทางการเมืองการปกครองในช่วงที่เหมาเป็นผู้นำ

ข้อความหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงสาเหตุที่เหมาได้รับการยกย่องให้เป็นสถาบันทางการเมืองสถาบันหนึ่ง คือ

“บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเขา คือ การเป็นต้นตอของอำนาจโดยชอบธรรม เขาเป็นศูนย์รวมของความสามัคคีของประชาชนทั้งประเทศ นโยบายที่ถือว่าถูกต้องเป็นนโยบายที่จะต้องสอดคล้องกับความคิดของเหมา

คุณสมบัติที่ทำให้เหมาเจ๋อตุงมีบทบาทที่สำคัญในการตัดสินใจนโยบาย ได้แก่ ความเพียรอำนาจจิต ความเชื่อมั่นในตัวเองและมวลชนจีน และการทำงานโดยอาศัยกลวิธี ในฐานะที่เป็น

¹⁵⁰ เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 55.

¹⁵¹ เจียน ชีระวิทย์, “สาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน การเมืองการปกครองของเอเชียโดยเปรียบเทียบ, หน้า 73.

ผู้นำพรรค เหมาก็มีอำนาจมากอยู่แล้วในการที่จะอาศัยกลไกของพรรคและของรัฐบาลจัดการเปลี่ยนเงินไปตามความปรารถนาของตน ในฐานะที่เป็นต้นตอของอำนาจโดยชอบธรรมและเป็นผู้ริเริ่มอุดมการณ์อันถูกต้องของจีน ยิ่งทำให้เหมาเจ๋อตงมีอำนาจเหนือคนอื่น ๆ ในพรรค ผู้นำ เขาได้รับสิทธิที่จะเล่นการเมืองนอกบทได้ ถ้าเขาเลือกที่จะทำ อย่่างไรก็ตาม เหมาเจ๋อตงมิได้ผูกขาดการตัดสินใจนโยบายของชาติแต่ผู้เดียว แต่แบ่งภาระให้แก่เพื่อนร่วมงานและเจ้าพนักงานที่เป็นหน่วยปฏิบัติการในระดับต่าง ๆ”¹⁵²

คุณสมบัติส่วนตัวของเหมาเป็นลักษณะสำคัญและโดดเด่นเป็นอย่างมากที่ทำให้เขาสามารถเป็นสถาบันและเป็นเอกลักษณ์ของจีน ลักษณะของเหมาที่สำคัญที่ เจียน ชีระวิทย์ มักจะกล่าวอ้างเสมอ คือ การที่เขาเป็นผู้ที่มีใจกว้าง มีอำนาจเข้มแข็ง มีความเชื่อมั่นในตนเองและมวลชน และมีมนุษยธรรม นอกจากนี้เขายังเป็นนักการเมืองที่มีนโยบายที่พิสดาร อีกทั้งยังเป็นนักปราชญ์ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะกล่าวต่อไป

(ข) เหมาในฐานะนักการเมือง

การที่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับเหมา สิ่งหนึ่งมาจากลักษณะการปฏิวัติของเหมาที่แตกต่างจากที่เคยเป็นมาในอดีต โดยเขากล่าวว่า

“ผู้นำปฏิวัติของจีนในอดีตเกือบทั้งหมดเปลี่ยนเงินแต่เฉพาะในด้านการยึดอำนาจสูงสุดหรือเปลี่ยนราชวงศ์เท่านั้น ข้อนี้ผิดกับการปฏิวัติของเหมาเจ๋อตงซึ่งเป็นการปฏิวัติทางการเมืองและการปฏิวัติทางสังคมแบบถอนรากถอนโคนซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์”¹⁵³

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เจียน ชีระวิทย์ มองว่าการปฏิวัติของเหมาเป็นลักษณะที่โดดเด่นและไม่เคยปรากฏมาก่อน ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับความสำเร็จของเหมาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ อีกทั้งยังกล่าวว่า

“การศึกษาถึงบทบาทของเหมาเจ๋อตงในขบวนการคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทำความเข้าใจในฐานะของเหมาเจ๋อตงในส่วนที่เกี่ยวกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์”¹⁵⁴

¹⁵² เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 40.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, 40.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ความสำเร็จของเหมาในการทำให้จีนเป็นคอมมิวนิสต์นั้นมาจาก ลักษณะเฉพาะตัวของเหมาเองและการดำเนินยุทธศาสตร์ที่ดี ประกอบกับพื้นฐานที่สำคัญ คือ พลังมวลชนและพลังอาวุธ โดยข้อความบางข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดังกล่าวของ เจียน ชีระวิทย์ เช่น

“ความสำเร็จของเขาในการทำให้จีนเป็นคอมมิวนิสต์ก็ขึ้นอยู่กับพลังทั้ง 2 แหล่งนี้เป็นพื้นฐาน คือ พลังของมวลชนและพลังแห่งอาวุธ”¹⁵⁵

“วิธีการของมาเซตุงก็คือ ให้การอบรมในด้านการเมืองเพื่อที่จะเปลี่ยนคุณภาพของพวกเขา ในที่สุดเขาประสบผลสำเร็จ เหตุผลที่สำคัญอยู่ที่อำนาจจิตอันเข้มแข็งของเขา และความเชื่อมั่นในผลของการปฏิวัติ”¹⁵⁶

“การยุทธแบบทำสงครามกองโจรเป็นความคิดของมาที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ว่าอำนาจจิตและความสำนึกในทางการเมืองมีความสำคัญเหนือกว่าระบบอาวุธในการชี้ชะตากรรมของสงคราม การฝึกจึงเน้นไปในทางการเมืองและอุดมการณ์เพื่อเตรียมทำสงครามยืดเยื้อ ในยามที่จีนถูกศัตรูที่เหนือกว่าเข้าย่ำยี”¹⁵⁷

นอกจากนี้จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุง เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะว่า พฤติกรรมของจีนมีความสัมพันธ์กับลักษณะนิสัยส่วนตัวของเหมาเป็นอย่างมาก โดยเขากล่าวว่า

“พฤติกรรมของจีนภายใต้การนำของมาเซตุง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับนิสัยส่วนตัวของมาเซตุง เขาเป็นคนแอนตี้อำนาจ เขานิยมเรียกอำนาจที่ยอมรับกันแล้วภายในครอบครัว ในโรงเรียนและในสังคมจีนว่าเป็น “อำนาจทรราชย์” การแอนตี้ “อำนาจทรราชย์” ของต่างประเทศจึงเป็นเพียงการขยายเอาค่านิยมที่ใช้กันในส่วนย่อยของสังคมจีนไปใช้กับสังคมโลก”¹⁵⁸

“สไตล์ในการเล่นการเมืองแบบนี้ได้ขยายไปใช้ในเวทีการเมืองของโลกด้วย ฉะนั้นไม่เป็นการแปลกอะไรที่จีนของมาเซตุงจะประกาศว่าจีนไม่เป็นจอมมหาอำนาจเพราะมหาอำนาจมีความ

¹⁵⁵ เจียน ชีระวิทย์, “นโยบายอาวุธนิวเคลียร์ของจีน,” ใน จีนในสังคมโลก, หน้า 49.

¹⁵⁶ เจียน ชีระวิทย์, “การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน (1921-1949), วารสารสังคมศาสตร์ 9, 4 : 46.

¹⁵⁷ เจียน ชีระวิทย์, “สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจอมมหาอำนาจเพียงใด,” ใน จีนในสังคมโลก, หน้า 13.

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

หมายเหตุในทางชั่วในทัศนะของผู้นำเงิน ของเมาเซตงต้องสู้กับมหาอำนาจแทนชาติเล็ก ๆ แต่แม้เงินจะบริสุทธิ์ใจเพียงใดก็ตาม ย่อมหาคนที่เข้าใจวิธีการเล่นการเมืองของเมาเซตงได้ยาก”¹⁵⁹

ในส่วนของลักษณะนิสัยส่วนตัวของเหมา เจียน ชีระวิทย์ มองว่าเหมาเป็นผู้นำที่โดดเด่นมาก ๆ เช่นลักษณะของความขยันหมั่นเพียร¹⁶⁰ มีน้ำใจกว้างขวาง¹⁶¹ มีความรู้ดี¹⁶² และอื่น ๆ เช่น มีคุณธรรม มีความเด็ดเดี่ยว เป็นต้น

(ค) เหมาในฐานะนักปราชญ์

ข้อความสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับเหมาในฐานะนักปราชญ์ คือ

“เหมาเจ๋อตงเป็นนักการเมืองและนักปราชญ์ คุณสมบัติส่วนหลังช่วยต่อชีวิตของท่านให้ยืนนานกว่าความคงอยู่ของชีวิต ท่านไม่วางตัวประจันหน้ากับขงจื้อ แต่คำสอนของเหมาก็เป็นผลิตผลของสังคมจีนในยุคของท่าน คำว่า “อำนาจทางการเมืองงอกออกมาจากปากกระบอกปืน” ครั้งนั้นมีความหมาย พวกเคลื่อนไหวทางการเมืองชาวตะวันตกไม่น้อยที่เอาไปเป็นป้ายคำขวัญเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม แม้ว่าขบวนการปฏิวัติจะซบเซาลงภายหลังจีนยึดอำนาจการปกครองได้ 30 ปี แต่คำสอนของเหมาในหลายประเด็นยังมีคุณค่าแก่การศึกษา จากจุดยืนของสามัญชนผู้ยากไร้ ซึ่งตรงกันข้ามกับคำสอนของขงจื้อซึ่งพูดถึงจุดยืนของชนชั้นปกครอง”¹⁶³

เหมาในฐานะนักปราชญ์ดังกล่าว หมายถึง ผู้ที่มีคำสอนที่เป็นที่ยอมรับและมีคุณค่าแก่การศึกษา ซึ่งถึงแม้เหมาจะเสียชีวิตไปแล้ว แต่คำสอนของเหมาก็ยังมีส่วนทำให้ความสนใจศึกษาอย่างมากมาย ข้อความเปรียบที่ เจียน ชีระวิทย์ ได้เคยเขียนไว้โดยเปรียบเทียบคล้ายกับหัวหน้าหมอสอนศาสนา น่าจะเป็นสิ่งที่เห็น ได้ชัดในการอธิบายทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ในเรื่องดังกล่าว

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

¹⁶⁰ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์, หน้า 36.

¹⁶¹ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 200-201.

¹⁶² อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “การสถาปนาระบอบสาธารณรัฐประชาชนจีน (1921-1949), วารสาร สังคมศาสตร์ 9, 4 : 57.

¹⁶³ เจียน ชีระวิทย์, “ปฐมบท,” ใน จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21, หน้า 4.

“เมาเซดุงอ้างตัวเป็นวีระบุรุษผู้จะช่วยชาวนาฝ่ายข้างมากอย่างฉันทลามโดยวิธีการใช้กำลัง เขาไม่เฉพาะแต่มีเจตนาจะช่วยชาวจีนเท่านั้น แต่ยังต้องการช่วย “คนที่ถูกกดขี่” ทั่วโลกด้วย เขาประมาณคนที่ “ได้รับแล้ว” หรือผู้นำคอมมิวนิสต์ที่อยู่ในฐานะปกครองอยู่เฉย ๆ และประกาศตัวอย่างแข็งขันว่าพวกเขาต้องการสนับสนุน “สงครามปลดแอก” ในแง่นี้เมาเซดุงก็คล้ายกับหัวหน้าหมอสอนศาสนาคนหนึ่งที่ต้องการปลดทุกข์ให้แก่คนอื่น บางทีเจ้าตัวเองหารู้ไม่ว่าเขามีทุกข์หรือไม่ แต่พวกนี้แปลก เป็นคนเจ็บเนื้อร้อนใจแทนคนอื่นและสอนให้คนอื่นคิดว่าพวกเขามีทุกข์ เมาเซดุงจะผิดไปจากหมอสอนศาสนาส่วนมากก็เห็นจะอยู่ที่ขนาดของการใช้กำลังหรือความรุนแรงนั้นแตกต่างกัน ความจริงศาสนาบางศาสนาในอดีตก็หาใช่ว่าทำสงครามปราบจลาจลประชาชนแต่อย่างเดียวไม่ บางศาสนาที่ใช้กำลังทางกายภาพด้วย”¹⁶⁴

โดยสรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มีทัศนคติต่อเหมาเจ๋อตุงว่าเป็นผู้นำประเทศจีนที่มีลักษณะโดดเด่นกว่าผู้นำอื่น ๆ ทั้งใน โลกและของจีนเอง เนื่องจากเหมาให้ความสำคัญถึง 3 ฐานะด้วยกัน คือ สถาปนิกทางการเมือง นักการเมืองและนักปราชญ์ ซึ่งทั้ง 3 ฐานะนี้ ส่งผลต่อความยิ่งใหญ่ของประเทศจีนอย่างที่ไม่มียาติใดเสมอเหมือน

ในหนังสือเรื่อง *เหมาเจ๋อตุง* ซึ่งเป็นหนังสือที่อธิบายเกี่ยวกับชีวประวัติของเหมา ได้อธิบายลักษณะของเหมาได้ใกล้เคียงกับการอธิบายของ เจียน ชีระวิทย์ โดยกล่าวว่า เหมาเจ๋อตุง เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร ใฝ่หาความรู้และรักการอ่านหนังสือเป็นชีวิตจิตใจ มีความอดทนและมุ่งมั่น มีวินัย สุภาพและปกครองคนด้วยคุณธรรม มีความทะเยอทะยานและมีความสำคัญทางการเมืองสูง¹⁶⁵ นอกจากนี้ ยังพบว่า ชีวประวัติของเหมาเจ๋อตุงนี้มีหลายช่วงมีลักษณะคล้ายคลึงกับ เจียน ชีระวิทย์ เช่น การมีความใกล้ชิดกับชาวไร่ชาวนา การมีประสบการณ์และได้เคยพบเห็นกับความยากจน การเคยมีประสบการณ์การชกต่อยกับคนที่มั่งมีกว่า การถูกอบรมสั่งสอนมาด้วยวัฒนธรรมจีน การเป็นคนขยันหมั่นเพียรและรักการเรียนหนังสือ การใฝ่ฝันและรักการเป็นครู การรักความถูกต้องชอบธรรม เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ มีความศรัทธาในตัว of เหมาเจ๋อตุงเป็นอย่างมาก รวมทั้ง มีสังคมในอุดมคติแบบสังคมนิยมในยุคของเหมาเจ๋อตุง

2. เติงเสี่ยวผิง

ในความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ เติงเสี่ยวผิงมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากเหมาเจ๋อตุงเป็นอย่างมาก เจียน ชีระวิทย์ มองเติงเสี่ยวผิงในฐานะผู้นำประเทศที่ไม่ได้มีความสำคัญที่โดดเด่นดังเช่น

¹⁶⁴ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์, หน้า 126.

¹⁶⁵ สรุปจาก รอเบิร์ต เพน, เหมาเจ๋อตุง.

เหมาเจ๋อตุง และบ่อยครั้ง เจียน ชีระวิทย์ มักจะกล่าวอ้างถึงเต็งในลักษณะที่ค่อนข้างตรงข้ามกับเหมาอาทิเช่น ลักษณะความเป็นนักชาตินิยมที่อยากให้จีนเป็นประเทศมหาอำนาจในขณะที่กล่าวว่า เหมาไม่ชอบการเป็นมหาอำนาจ หรือความล้มเหลวของเต็งในการสร้างความเชื่อในระบบเต็งให้แก่ประชาชน ในขณะที่เหมาประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก สังคมความเป็นอยู่ที่ไม่ปลอดภัยเมื่อเทียบกับสมัยเหมา เป็นต้น

ในส่วน of ลักษณะเฉพาะตัวของเต็ง เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะไว้ดังนี้

“นักสังคมนิยมต้องเข้าใจว่า ภัยพื้นฐานแล้วเต็งเสี่ยวผิงมิได้ผูกพันอยู่กับลัทธิการเมือง แต่เป็นนักชาตินิยมที่อยากเห็นจีนที่เป็นมหาอำนาจ พฤติกรรมทางการเมืองของเขาก็มีแบบแผนคล้าย ๆ นักการเมืองในประเทศเสรีนิยมตะวันตกผสมกับอำนาจนิยมแบบนักเผด็จการชาวเอเชีย คล้าย ๆ กับ “นิคสัน” หรือ “ลัทธิฟูกูเดะ” ที่เป็นคำขวัญประจำตัวของนักการเมืองของสหรัฐฯ และญี่ปุ่นตามลำดับ นโยบาย “สี่ทันสมัย” เป็นคำขวัญของเต็งเสี่ยวผิงในจีน ใคร ๆ ก็ต้องการความทันสมัย ไม่ว่าในสังคมใด จะมีผู้ที่สนใจตั้งคำถามในรายละเอียดก็คงไม่กี่ปerson พวกนี้คงไม่ใช่ นักการเมืองที่ดี เหมาะที่จะเป็นนักวิชาการมากกว่า”¹⁶⁶

“ผู้นำจีนชุดนี้มาโดยเต็ง เสี่ยว ผิง (ประธานคณะกรรมการทหาร) กับพรรคพวกตัวเด่น ๆ เช่น หยาง ชั่ง กุ๊น ประธานาธิบดี และรองประธานคณะกรรมการพรรค (จากนายทหารที่คุมกองทัพ) หวาง เจิ้น รองประธานาธิบดี และรองประธานคณะกรรมการทหาร นายหลี่ เฝิง นายกรัฐมนตรีและกรรมการประจำของคณะกรรมการการเมืองของพรรค ล้วนเป็นคนแข็งกร้าวและหยาบคาย มองดูการชุมนุมประท้วงของนักศึกษาและประชาชนว่าเป็นศัตรูทำลายอำนาจของพรรค ไม่ใช่ความขัดแย้งระหว่างประชาชน การปรองดองจะเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ศัตรูเหิมเกริมขึ้น หนทางที่เหมาะสมสำหรับจัดการกับพวกนี้คือ ต่อสู้ให้รู้แพ้รู้ชนะ ด้วยเหตุนี้เมื่อทหารทำการปราบปรามนักศึกษาและประชาชนล้มตายและบาดเจ็บเป็นอันมาก ในท่ามกลางเสียงต่อต้านอย่างแพร่หลายจากชาวจีนและประชาชนทั่วโลก แทนที่เต็ง เสี่ยว ผิง กับคณะจะรู้สึกสำนึกเสียใจในความหายนะอันใหญ่หลวงที่เกิดขึ้นกับจีน แต่โทรทัศน์ของจีน รายงานข่าวและภาพ (วันที่ 9 มิถุนายน) ของเต็ง เสี่ยว ผิง กำลังสรรเสริญนายทหารที่ทำหน้าที่ได้ดีและแสดงความยินดีในผลสำเร็จ”¹⁶⁷

¹⁶⁶ เจียน ชีระวิทย์, *จีนผลัดแผ่นดิน*, หน้า 11.

¹⁶⁷ เจียน ชีระวิทย์, “วิกฤตการณ์ในจีน ปัญหาและอนาคตของระบบสังคมนิยม,” *เอเชียปริทัศน์* 9, 3 : 13.

ทั้ง 2 ข้อความข้างต้นได้แสดงให้เห็นความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ ที่มีต่อเต็งว่า เต็งมีความเป็นชาตินิยมสูงที่ต้องการให้จีนเป็นประเทศมหาอำนาจ อีกทั้งในเรื่องวิธีการจัดการกับเหตุการณ์เทียนอันเหมิน ทำให้ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า เต็งรวมทั้งคณะผู้นำจีนชุดเต็งมีลักษณะนิสัยแข็งกร้าวและเหี้ยมหาญ โดยไม่รู้สึกละอายใจกับความหายนะที่ใหญ่หลวง แต่ในเรื่องนี้พบว่า มีผู้ที่มีความคิดเห็นและให้ข้อมูลที่แตกต่างจาก เจียน ชีระวิทย์ นั่นคือ วิลาส มณีวัต ซึ่งกล่าวว่า “ในตอนแรกของคำปราศรัย เต็งเสี่ยวผิงได้กล่าวยกย่องทหารแห่งกองทัพตำรวจของประชาชน และตำรวจรักษาความปลอดภัย ซึ่งได้เสียสละชีวิตไปในเหตุการณ์ขัดแย้งที่เกิดขึ้น และขอส่งความห่วงใยไปยังผู้ได้รับบาดเจ็บด้วย ต่อจากนั้นเต็งเสี่ยวผิงได้ขอให้ทุกคนในห้องประชุมยืนไว้อาลัยอย่างสงบหนึ่งนาที เพื่อแสดงความเคารพต่อบรรดาวีรชนผู้เสียชีวิต แต่ทว่าเขามิได้เอ่ยถึงผู้ออกคำสั่งเลยแม้แต่คำเดียว ต่อหน้านั้นหลายคนนอกประเทศจีนมิได้เฉลียวใจว่า เต็งมิได้เอ่ยถึงเบื้องบนผู้ออกคำสั่ง ก็เลยมองข้ามความนัยสำคัญไป... นั่นคือ เต็งเสี่ยวผิง โกรธมากที่ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงได้ออกคำสั่งบ้า ๆ เช่นนั้นออกไป คนอย่างเขาย่อมจะมีความรอบคอบและมองการณ์ไกลเสมอ เขาตระหนักดีว่า ทั่วโลกกำลังจับตามองเหตุการณ์อยู่ทุกระยะ ทุกชั้นตอน รวมทั้งตอนที่เกิดเลือดตกยางออก อันเป็นช่วงที่ขาดความเมตตา ตั้งท่าจะบดขยี้พวกที่อยากจะลงดี ออกมาขวางทหาร หลายคนจึงได้ถูกฆ่าตายไปอย่างไร้ความปราณี”¹⁶⁸

จากข้อมูลของ วิลาส มณีวัต จะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ ไม่ได้พูดถึงในส่วนที่มีการไว้อาลัยให้แก่ผู้เสียชีวิต รวมทั้งสาเหตุที่แท้จริงของเหตุการณ์ดังกล่าวเลย

นอกจากนี้ กล่าวว่ เต็งมักทำในสิ่งที่ไม่ตรงกับคำพูดของตน ดังที่กล่าวว่า

“เต็งเป็นคนที่ไม่มีอคติอคุมการณ์ สิ่งทีพูดกับสิ่งที่ทำไม่จำเป็นต้องตรงกัน ข้อแก้ตัวคือ “ต้องดูสภาพความเป็นจริง”¹⁶⁹

เจียน ชีระวิทย์ ยังกล่าวอีกว่า

“เต็ง เสี่ยว ผิง ประสบความสำเร็จเหลือในการทำลายความเชื่อของประชาชนที่มีต่อเหมา เต็งเสี่ยว ผิง จัดเจนในด้านกลเม็ดทางการเมืองเพื่อช่วงชิงอำนาจ”¹⁷⁰

¹⁶⁸ วิลาส มณีวัต, ชีวิตพิสดารของ เต็งเสี่ยวผิง, หน้า 245-246.

¹⁶⁹ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 109.

¹⁷⁰ เจียน ชีระวิทย์, “วิกฤตการณ์ในจีน ปัญหาและอนาคตของระบบสังคมนิยม,” เอเชียปริทัศน์ 9, 3 : 18.

ในส่วนที่เกี่ยวกับความสำคัญของเต็งเสี่ยวผิงต่อการเมืองการปกครองของจีนหรือต่อสังคมโลก เจียน ชีระวิทย์ มองว่า การอยู่หรือการตายของเต็งไม่ใช่ปัญหา เจียน ชีระวิทย์ เห็นว่า แม่เต็งจะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์จีนคนหนึ่ง แต่ประวัติศาสตร์ก็ได้สร้างเขาเหมือนกัน ดังนั้นหากไม่มีเต็งประวัติศาสตร์ก็จะผลักดันคนอื่นให้ขึ้นมาเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของจีนเช่นกัน นอกจากนี้แล้วส่วนตัวของเต็งเอง เขามีได้มีตำแหน่งทางการเมืองอะไรในพรรคคอมมิวนิสต์ อีกทั้งยังมีผู้นำอื่น ๆ ที่เป็นที่ยอมรับพอสมควร ดังนั้นหากเขาจะใช้อิทธิพลส่วนตัวก็คงเป็นไปได้ไม่ยากนัก ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า เต็งไม่มีความสำคัญอะไรเลย การตายของเต็งอาจจะทำให้หุ่นขึ้นหรือตกได้ แต่ไม่นานความวุ่นวายก็จะหมดไป¹⁷¹

โดยสรุปแล้วจะพบว่า ในเรื่องของการมองผู้นำจีนนี้ เจียน ชีระวิทย์ เชื่อมโยงสิ่ง 3 สิ่งเข้าด้วยกัน คือ ประวัติศาสตร์สร้างผู้นำ และลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำส่งผลต่อพฤติกรรมของประเทศ ดังนั้น เจียน ชีระวิทย์ จึงให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ตัวผู้นำจีนเป็นอย่างมาก โดยจีนภายใต้การนำของเหมาและจีนภายใต้การนำของเต็งจะมีลักษณะที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน อาทิเช่น เหมาต่อต้านอำนาจ แต่เต็งต้องการอำนาจ เหมาเป็นผู้ที่มีอำนาจจิตเข้มแข็งและเชื่อในเรื่องพลังมวลชน แต่เต็งไม่ใช่ เหมาเป็นผู้มีน้ำใจ ใจกว้าง แต่เต็งเป็นคนแข็งกร้าว เหมาประสบความสำเร็จ การสร้างความเชื่อให้แก่ประชาชน แต่เต็งไม่ประสบความสำเร็จในการทำลายความเชื่อที่ประชาชนมีต่อเหมา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เจียน ชีระวิทย์ มองว่า ผู้นำจีนส่วนใหญ่แล้วจะมีคุณธรรม และมักจะกล่าวว่า “ในฝันแผ่นดินจีนยังไม่สิ้นคนดี”

ประเด็นด้านการเมืองการปกครองของจีนในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ นี้ สรุปได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ วัฒนธรรมอันดีงามและการมีพื้นฐานความเชื่อทางปรัชญาการเมือง โดยเฉพาะปรัชญาขงจื้อ เนื่องจากเป็นสิ่งที่บ่มเพาะให้ผู้นำจีนทุกคนจะต้องปกครองจีนอย่างมีคุณธรรมและพยายามพัฒนาประเทศจีนอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของจีนมีความเป็นมาที่ยาวนานและมีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง โดยปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ เป็นลักษณะเด่นของการปกครองจีน

¹⁷¹ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “เต็ง เสี่ยว ผิง หลอนโลก,” มติชนรายวัน : 32.

4.3.2 การต่างประเทศ

เจียน ชีระวิทย์ ได้เขียนหนังสือที่เกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของจีนไว้โดยตรงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1966 ได้แก่เรื่อง *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์* ซึ่งได้ถูกตีพิมพ์ครั้งที่ 2 และ 3 ในปี ค.ศ. 1968 และ ค.ศ. 1972 ตามลำดับ และต่อมาในปี ค.ศ. 1998 ผลงานวิจัยเรื่อง *นโยบายต่างประเทศจีน* ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยชุดเอเชีย โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ก็ได้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งผลงานเล่มดังกล่าวนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศจีนที่สมบูรณ์กว่าเล่มแรก โดยพิจารณาจากเนื้อหาภายในและการวิจารณ์ของ เจียน ชีระวิทย์ เอง ซึ่งสรุปได้ว่า หนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์* แม้ว่าจะเป็นงานที่มีคุณภาพดีมาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็ยังมีใครเขียนเรื่องนโยบายต่างประเทศของจีนที่แท้่ออกมาเผยแพร่ ทั้ง ๆ ที่ไทย – จีน มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ดังนั้นเพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องนโยบายต่างประเทศของจีนและสนองปณิธานของ เจียน ชีระวิทย์ แล้ว จึงได้มีการจัดทำหนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศจีน* ในปี ค.ศ. 1998 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายต่างประเทศของจีนที่มีความสมบูรณ์มากกว่าเดิม¹⁷²

ดังนั้นในการวิเคราะห์เรื่องนโยบายต่างประเทศจีนในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ ผู้เขียนจึงจะยึดถือตามเนื้อหาในหนังสือเรื่อง *นโยบายต่างประเทศจีน* เป็นหลัก โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้ยึดขอบเขตตามหลักวิชาการที่ว่าด้วยนโยบายต่างประเทศซึ่งไม่มีพันธะที่จะต้องล้วงลึกไปถึงเบื้องหลังของการกำหนดนโยบายหรือการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า สิ่งที่ทำกันหลังจากและกระบวนการตั้งแตริเริ่มจนถึงออกมาเป็นนโยบายนั้นเป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตของวิชาการกระบวนการกำหนดนโยบาย¹⁷³ และจากการศึกษาพบว่างานวิจัยดังกล่าวสามารถแบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ 1. ที่มาของนโยบายต่างประเทศของจีน 2. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศ

ก. ที่มาของนโยบายต่างประเทศของจีน

เจียน ชีระวิทย์ มองว่าการหาคำตอบในประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับรากฐานนโยบายต่างประเทศของจีน เช่น จีนตามประเพณีมีอะไรที่เป็นหลักการ ความเชื่อ มาตรฐาน ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในด้านนโยบายต่างประเทศของจีน อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่มีแหล่งกำเนิดมาจากภายในและภายนอกของประเทศมีอะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของจีน เป็นต้น

¹⁷² สรุปจาก เจียน ชีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 2.

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

จะเป็นประโยชน์พื้นฐานสำหรับทำความเข้าใจตรรกะในการเลือกนโยบายต่างประเทศทั้งในส่วนประเด็นระดับโลก ระดับภูมิภาคและระดับทวิภาคีในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน¹⁷⁴ นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังให้ความสำคัญกับสิ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ เรียกว่า ชุมชนนโยบายต่างประเทศของจีนด้วย โดยกล่าวว่า นโยบายต่างประเทศของจีนเป็นผลผลิตที่เกิดจากการกระทำของบุคคล คณะบุคคลหรือสถาบันการเมืองที่เกี่ยวข้องมากน้อยต่างกันแล้วแต่ประเด็น สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในแต่ละขณะ นอกจากนั้นยังมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และปัจจัยอื่น ๆ ไม่มีผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการต่างประเทศคนใดหรือกลุ่มใดเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ในการตัดสินใจโดยมิได้คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว คุณภาพของนโยบายต่างประเทศที่ออกมาจะดีหรือเลวอยู่ที่คุณสมบัติ (ความรู้ความสามารถ) ของ “ผู้กำหนดนโยบาย” (policy maker) และข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจ¹⁷⁵

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่าในส่วนของที่มาของนโยบายต่างประเทศของจีนในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ สามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ รากฐานนโยบายต่างประเทศของจีน และชุมชนนโยบายต่างประเทศของจีน

1. รากฐานนโยบายต่างประเทศของจีน

รากฐานนโยบายต่างประเทศของจีนที่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญ ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรม อุดมการณ์และหลักการในนโยบายต่างประเทศ ผลประโยชน์แห่งชาติและยุทธวิธีแนวร่วม สิทธิมนุษยชน ชาวจีนโพ้นทะเลและความต่อเนื่องของนโยบายต่างประเทศ

เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า จีนเป็นชาติอารยะมาแต่โบราณ มีมรดกทางวัฒนธรรมหลายอย่างที่กำหนดพฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศของจีน และมีไม่น้อยที่เป็นปัจจัยเอื้อให้ผู้นำจีนใช้เป็นเครื่องมือส่งเสริมนโยบายต่างประเทศและการทูต โดยอิทธิพลทางวัฒนธรรมของจีนที่สำคัญในความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ ได้แก่ การที่จีนเป็นดินแดนที่สะสมประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งมหัศจรรย์ไว้มาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวโลกชื่นชมได้ ดังนั้นแนวโน้มในการพึ่งทะลายน “ม่านไม้ไผ่” ก็คือการติดต่อกันทางวัฒนธรรมหรือการทูต “ประชาชนต่อประชาชน” และในประเด็นเรื่อง “ชาวจีนโพ้นทะเล” ซึ่งมีจำนวนมาก ก็เป็นอีกประเด็นที่สำคัญเนื่องจากอาจส่งผลทางบวกหรือทางลบต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนและประเทศนั้น ๆ ได้ ประการสุดท้ายคือ วัฒนธรรมในด้าน

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

¹⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ความเชื่อและค่านิยมของคนจีน ซึ่งได้แก่ ความเชื่อที่ว่าตนเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ ความนิยมยกย่องให้เกียรติแก่กษัตริย์ที่ขยายอำนาจ ความนิยมรักษาหน้าตาและศักดิ์ศรีความยิ่งใหญ่ของตน และความเชื่อที่ว่านโยบายต่างประเทศในอดีตเป็นมรดกของชนรุ่นปัจจุบัน ทำให้นโยบายต่างประเทศของจีนส่วนหนึ่งมีพื้นฐานเป็นไปตามประเพณีนิยมและเน้นประสบการณ์ของจีนตามความนึกคิดของชาวจีนเกี่ยวกับโลกภายนอก¹⁷⁶

ในส่วนของอุดมการณ์และหลักการในนโยบายต่างประเทศ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับจีนในยุคเหมาเจ๋อตงเป็นผู้นำ โดยกล่าวว่า นโยบายต่างประเทศ “ลัทธิเหมา” เน้นเรื่องอุดมการณ์ (ideology) ลัทธิสากลนิยม (internationalism) อำนาจ (power) ผลประโยชน์ (interest) และเงื่อนไขระหว่างประเทศควบคู่กันไป แต่จะมีจุดเน้นอยู่ที่อุดมการณ์ โดยเฉพาะในสิบปีแรกของการสถาปนาระบบคอมมิวนิสต์ จีนเน้นอุดมการณ์ในการปฏิวัติทั้งระดับโลกและปฏิวัติสังคมในแต่ละประเทศ ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์ในเรื่องนี้ว่า

“การสนับสนุนขบวนการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ของจีนมีมากน้อยเพียงใดในทางปฏิบัติยังเป็นประเด็นที่ได้เถียงกันและยังไม่มีข้อยุติ บ้างก็ว่าจีนคอมมิวนิสต์เข้าไปแทรกแซงทั่วโลก แต่บ้างว่าจีนคอมมิวนิสต์ได้แต่พูดมาก แต่ไม่ค่อยทำอะไรจริง ๆ จีนคอมมิวนิสต์ทำอะไรมากน้อยเพียงใดประเด็นสำคัญอยู่ที่มีความแตกต่างกันในการให้คำนิยามของ “การให้ความช่วยเหลือ” ซึ่งมีทั้งส่วนที่ชัดเจนและไม่ชัดเจน”¹⁷⁷

ด้านผลประโยชน์แห่งชาติ ยุทธวิธีที่แนวร่วมกับนโยบายต่างประเทศ เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่าความรักชาติ (patriotism) ชาตินิยม (nationalism) และนานาชาตินิยม (internationalism) เป็นหลักการสำคัญในการปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาตลอด แต่จุดเน้นอาจจะต่างกันตามกาลเวลา และเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก จีนในสมัยเหมาดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยเน้นอุดมการณ์และหลักการที่เป็นนานาชาตินิยม กล่าวคือ ผลประโยชน์ของชาวจีนกับผลประโยชน์ของมนุษยชาติแยกกันไม่ค่อยออก แต่ในยุคหลังเหมา การดำเนินนโยบายต่างประเทศให้ความสำคัญในเรื่องศักดิ์ศรีและผลประโยชน์ของชาติมากขึ้น และคิดถึงความมั่นคงของเศรษฐกิจและความมั่นคงทางทหารมากขึ้น¹⁷⁸ นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังมองว่ายุทธวิธีแนวร่วม (united front) ก็เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่จีนใช้ในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ โดยแนวคิดนี้ตั้งอยู่บนหลักการที่สำคัญคือ แสวงหาผล

¹⁷⁶ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ประโยชน์ร่วมกัน ในขณะที่ยินยอมให้สมาชิกแนวร่วมรักษาความแตกต่างเอาไว้ (แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง) และสามัคคีร่วมมือกันต่อสู้กับศัตรูร่วม¹⁷⁹

ในส่วนปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชน เจียน ชีระวิทย์ มองว่าคงจะเป็นประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศของจีน ไปอีกนาน แต่ก็ได้สรุปเรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

“อย่างไรก็ตาม พลังบีบคั้นเงินจากโลกภายนอกเกี่ยวกับปัญหาสิทธิมนุษยชนมาแรง พวกเขาผูกขาดข่าวสารในระดับโลก จีนจำเป็นต้องปรับตัวอยู่ร่วมโลกกับพวกเขา โลกในอนาคต เป็นโลกที่รัฐบาลจะมีอำนาจต่อน้อยลง และประชาชนมีอำนาจมากขึ้น (ประชาชนส่วนใหญ่ในแผ่นดิน ในความหมายที่ต่างกับลัทธิมาร์กซ์ที่ว่าชนชั้นกรรมาชีพจะครองโลก) ในกระบวนการการเปลี่ยนแปลงนี้ ถ้าจะให้มนุษยธรรม ต่างชาติก็ต้องพบกับจีน ครึ่งทางเหมือนกัน ต้องปรองดองโดยเรียนรู้ว่า อะไรเป็นผลประโยชน์ของชาวจีนโดยส่วนรวมที่แท้จริง อะไรรัฐบาลจีนยอมผ่อนปรนได้ อะไรต้องอดทนรอ และอะไรที่ขึ้นคังคัง บีบคั้นเงิน ก็มีแค่จะเกิดผลร้ายต่อชาวจีนและชาวโลกโดยส่วนรวม”¹⁸⁰

จากข้อความดังกล่าวจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มองหลักสิทธิมนุษยชนของชาวจีนว่าเป็นหลักการที่มีความแตกต่างจากหลักการสากล แต่การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโลกทำให้จีนต้องมีการปรับตัว แต่ประเทศต่าง ๆ ก็ต้องเข้าใจความมีเอกลักษณ์ของจีนด้วย กล่าวคือ เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า ทั้งจีนและประเทศอื่น ๆ ต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน เนื่องจากบางประเด็นแม้ต่างชาติจะมองว่าเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชน แต่ผู้นำจีนมองว่าเป็นเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งหากความขัดแย้งเกิดขึ้น จีนต้องเลือกผลประโยชน์แห่งชาติของตนมาก่อน ซึ่งอาจเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงตามมาหากต่างชาติไม่ยอมผ่อนปรน

ชาวจีน โฟ้นทะเลเป็นประเด็นที่สำคัญมากในการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศของจีนในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ เนื่องจากชาวจีน โฟ้นทะเลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ และอาจเป็นปัจจัยบวกหรือปัจจัยลบให้แก่จีนได้ ฉะนั้นการศึกษานโยบายต่างประเทศของจีน เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า สิ่งที่ควรทราบคือ จุดยืนและท่าทีของจีนในการรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์ของชาวจีน โฟ้นทะเล การใช้ชาวจีน โฟ้นทะเลรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์ของรัฐบาล ปัญหาและแนวโน้มในอนาคต¹⁸¹

¹⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

¹⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

¹⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ประการสุดท้ายที่เป็นรากฐานของนโยบายที่สำคัญได้แก่ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องของนโยบาย ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ มองว่า นโยบายต่างประเทศของจีนนั้นแม้ว่าจะมีบางส่วนที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงต่างสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่การที่คนจีนนิยมเน้นความต่อเนื่องของนโยบายต่างประเทศและด้วยเหตุที่จีนเป็นประเทศใหญ่ ทำให้ปัจจัยในการส่งเสริมให้จีนมีนโยบายที่เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลงของภาวะแวดล้อมมีมาก ฉะนั้นในบางแง่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับบุคลิกประจำชาติของจีนตามประเพณีจีนยังคงมีความต่อเนื่องไม่มากนัก

กล่าวโดยสรุป เจียน ชีระวิทย์ มองว่ารากฐานของนโยบายต่างประเทศของจีนอันได้แก่ วัฒนธรรม อุดมการณ์ ผลประโยชน์แห่งชาติ สิทธิมนุษยชน ชาวจีน โฟ้นทะเล และความต่อเนื่องของนโยบาย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจในเรื่องนโยบายต่างประเทศของจีนเป็นอย่างมาก เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางที่กำหนดนโยบายของจีนที่อาจจะแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ในสังคมโลก ดังนั้นสิ่งเหล่านี้ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของประเทศจีน เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามได้

2. ชุมชนนโยบายต่างประเทศของจีน

“นโยบายต่างประเทศของจีนเป็นผลผลิตที่เกิดจากการกระทำของบุคคล คณะบุคคลหรือสถาบันการเมืองที่เกี่ยวข้องมากน้อยต่างกันแล้วแต่ประเด็น สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในแต่ละขณะ นอกจากนั้นยังมีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และปัจจัยอื่น ๆ ไม่มีผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการต่างประเทศคนใดหรือกลุ่มใดเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ในการตัดสินใจโดยมิได้คำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว คุณภาพของนโยบายต่างประเทศที่ออกมาจะดีหรือเลวอยู่ที่คุณสมบัติ (ความรู้ความสามารถ) ของ “ผู้กำหนดนโยบาย” (policy maker) และข้อมูลที่ใช้ในการ ตัดสินใจ”¹⁸²

จากข้อความข้างต้นจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ ได้ชี้ให้เห็นว่า นโยบายต่างประเทศของจีนนอกจากจะเกี่ยวพันโดยตรงกับผู้มีส่วนอำนาจในการกำหนดนโยบายซึ่งมีมากมายแล้ว ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกยังมีส่วนสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางของนโยบายต่างประเทศของจีนอีกด้วย ซึ่งเหล่านี้เอง ที่ เจียน ชีระวิทย์ เรียกว่า “ชุมชนนโยบายต่างประเทศของจีน”

¹⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ในส่วนของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและดำเนินนโยบายต่างประเทศ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับกลไก 2 ส่วนด้วยกัน คือ กลไกของพรรคคอมมิวนิสต์และกลไกของรัฐบาล โดยมองว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นผู้กำหนดนโยบายและรัฐบาลเป็นผู้บริหารตามนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติแล้วพรรคกับรัฐบาลแยกกันลำบาก¹⁸³ ซึ่งในส่วนของทางปฏิบัติของรัฐบาล เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับวิธีการที่เรียกว่า “การทูตประชาชนต่อประชาชน” หรือ “การทูตวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นผลงานของสมาคมมิตรภาพวิเทศสัมพันธ์อันเป็นส่วนขยายของกระทรวงการต่างประเทศ โดยกล่าวว่า

การทูตประชาชนต่อประชาชนหรือการทูตวัฒนธรรม เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีน ส่วนนี้จีนทำได้ผลดีเพราะจีนมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เก่าแก่ มีโบราณสถานและสิ่งมหัสจรรย์มากมายให้ชาวโลกชื่นชมกันอย่างทั่วถึง ที่สำคัญคือชาวจีนเป็นเจ้าของภาพที่ดี¹⁸⁴

สำหรับปัจจัยภายในที่ เจียน ชีระวิทย์ มองว่าสามารถส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของจีน ได้แก่ การเปลี่ยนผู้นำ กลุ่มผลประโยชน์และองค์กรมวลชน และสุดท้ายปัญญาชนและสื่อมวลชน แต่ปัจจัยเหล่านี้สามารถส่งผลกระทบในระดับที่มากน้อยต่างกันไป ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของจีนได้มาก คือ การเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ โดยกล่าวว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำเกิดขึ้น นโยบายต่างประเทศก็จะเปลี่ยนแปลงตามไป แต่ทั้งนี้เราไม่อาจสรุปได้เสมอไปว่า การเปลี่ยนแปลงนโยบายมาจากการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ เนื่องจากบางครั้งนโยบายเปลี่ยนในขณะที่ตัวผู้นำไม่เปลี่ยน นั่นอาจเป็นเพราะปัจจัยภายนอกส่งผลกระทบมากกว่าปัจจัยด้านผู้นำ นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังชี้ให้เห็นว่า ในการศึกษา นโยบายต่างประเทศของจีนนั้น ควรสังเกตความหลากหลาย (pluralism) ของนโยบายทั้งส่วนที่เป็นบุคคลผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและในส่วนที่เป็นสถาบันต่าง ๆ ซึ่งแข่งขันกัน “ขายสินค้านโยบายต่างประเทศ” ด้วย¹⁸⁵ นอกจากนี้ยังให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการศึกษา นโยบายต่างประเทศของจีนในยุคศตวรรษที่ 21 ไว้ดังนี้

“ในหนังสือเรื่อง การกำหนดนโยบายต่างประเทศของจีน (The Making of Foreign Policy in China) ของ A. Doak Barnett มีจุดเน้นอยู่ที่สถาบันการเมืองส่วนบนของระบบ วิธีนี้อาจจะเหมาะกับการเมืองจีนในยุค 1980 แต่สำหรับจีนในยุคศตวรรษที่ 21 เราจะต้องเสริมสถาบันส่วนล่างของระบบมากขึ้น โดยเน้นควบคู่กันไปกับการศึกษาส่วนที่เป็นกลไก

¹⁸³ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-50.

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

เชื่อมโยงนโยบายส่วนล่างกับส่วนบนด้วย และต้องรู้ว่าจินตนาการและระบบความเชื่อของผู้มีระดับต่าง ๆ เป็นอย่างไร ผู้นำรุ่นใหม่มองอะไรกว้างขึ้น ได้รับอิทธิพลของตะวันตกมากขึ้น ข้อเขียนทางวิชาการของนักวิชาการรุ่นใหม่ของจีนมีมุมมองกว้างขึ้นที่สะท้อนต่อต้านตะวันตกน้อยลง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะสะท้อนออกมากลางระบบความคิดของผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่างประเทศมากขึ้น”¹⁸⁶

ในส่วนกลุ่มผลประโยชน์ องค์กรมวลชน ปัญญาชนและสื่อมวลชนในจีน เขียน ธีระวิทย์ มองว่ามีบทบาทและส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศมากขึ้นในจีนยุคหลังเหมา โดยเฉพาะนักศึกษาจีน โฟ้นทะเล ที่ เขียน ธีระวิทย์ มองว่า ได้กลายเป็นคาบสองคมสำหรับนโยบายต่างประเทศของจีน โดยกล่าวว่า

“นักศึกษาจีน โฟ้นทะเลกลายเป็นคาบสองคมสำหรับนโยบายต่างประเทศของจีน คมหนึ่งได้บาดมือที่หิบบิ้นเสรีภาพให้อย่างอาบเลือดภายหลังเสรีภาพในการศึกษาในจีนเปิดได้ไม่นาน วิกฤตการณ์เทียนอันเหมินเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงการเปิดประเทศอย่างเผชิญปัญหาค้าเขาควายของผู้นำจีน นอกจากอุดมการณ์ประชาธิปไตยจะเผยแพร่เข้าไปรณรงค์ต่อต้านระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของจีน จนดับสนอลหม่ายแล้ว นักศึกษาจีนในต่างแดนไม่น้อย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐฯ และออสเตรเลีย) ได้แปรพักตร์ตั้งตัวเป็นปรปักษ์ต่อกรุงปักกิ่งและเลือกที่จะกลายเป็นชาวจีนพลัดถิ่นอยู่ในต่างแดน พวกนี้กลายเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในชุมชนประเทศเจ้าภาพ ภาพลักษณ์ของจีนในสายตาของชุมชนประเทศเจ้าภาพที่ดูผ่านนักศึกษาพลัดบ้านพลัดถิ่นจีนเลวร้ายกว่าอะไรที่เกิดขึ้นในประเทศจีนเสียอีก ในแง่นี้ นโยบายต่างประเทศของจีนถูกระทบในทางลบอย่างรุนแรงจากนโยบายเปิดพรมแดนในด้านวิชาการของจีน”¹⁸⁷

สำหรับด้านปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่สำคัญในมุมมองของ เขียน ธีระวิทย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของจีน ได้แก่ การเมืองและความมั่นคง เศรษฐกิจและเทคโนโลยี

¹⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

ในเรื่องการเมืองและความมั่นคง เจียน ชีระวิทย์ ได้นำมาอธิบายเรื่องการใช้กำลังกับประเทศเพื่อนบ้านในการแก้ไขปัญหาพรมแดนของจีน ซึ่งถูกมองว่าเป็นการละเมิดนโยบาย “หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติห้าประการ” หรือ “หลักปรัชญาสี่” ของจีนเอง โดย เจียน ชีระวิทย์ อธิบายว่า

“เรื่องการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนเป็นผลประโยชน์สำคัญอันดับแรก ๆ ของจีนเกือบทัดเทียมกับปัญหาเอกราชของชาติ เรื่องนี้จีนไม่ยอมรับว่าได้เคยละเมิดสิทธิในการใช้กำลัง ฉะนั้นการใช้กำลังแก้ไขปัญหาจีนไม่เคยยอมรับว่าได้ละเมิดคำมั่นที่เคยให้ไว้ แต่คนภายนอกมักจะมองไม่เหมือนกับจีน ฉะนั้นทุกครั้งที่จีนใช้กำลังแก้ไขปัญหาพรมแดนความน่าเชื่อถือในนโยบาย “หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี” ก็จะลดน้อยถอยลง อย่างไรก็ตาม จังหวะที่จะใช้กำลังหรือไม่สิ่งแวดล่อมระหว่างประเทศคงจะมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อย”¹⁸⁸

ส่วนในด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี เจียน ชีระวิทย์ ใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของจีนในยุคหลังเหมา โดยกล่าวว่า

“เป็นไปได้เหมือนกันว่า เศรษฐกิจของจีนได้พัฒนามาถึงระดับหนึ่ง ณ ที่นั้นไม่ว่าใครจะขึ้นมาเป็นผู้นำในจีน เมื่อมีสิ่งแวดล่อมระหว่างประเทศบีบคั้น การข่าวสารตามกระแสโลกาภิวัตน์กระตุ้น พฤติกรรมของมนุษย์ในการขยายตัวในทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี คึงคูดให้จีนเปลี่ยนนโยบายจากพึ่งตนเอง (self-reliance) มาเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (interdependence)”¹⁸⁹

อีกประเด็นหนึ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญไม่น้อย ว่ามีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของจีน คือ วิกฤตการณ์เทียนอันเหมิน กล่าวคือ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้จีนให้ความสนใจมากขึ้นเกี่ยวกับอิทธิพลทางการเมืองจากภายนอก การแทรกแซงการเมืองภายในของจีนจากมหาอำนาจในคราวของสิทธิมนุษยชน การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อจีนส่งเสริมพลังต่อต้านรัฐบาลจีน การใช้ฮ่องกงเป็นฐานปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลจีนของสัมพันธมิตรตะวันตกชาวฮ่องกงและชาวไต้หวัน ทำให้เห็นนโยบายต่างประเทศของจีนในด้านความมั่นคงหันเหความสนใจมาจัดการกับเรื่องดังกล่าวมากขึ้น¹⁹⁰

¹⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

¹⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

นอกจากนี้กลไกทางทหารและเศรษฐกิจยังถูกมองว่าเป็นประเด็นสำคัญที่มีความเกี่ยวพันกัน นโยบายต่างประเทศของจีน กล่าวคือ เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะว่า กลไกทหารเป็นแนวหน้าในการรักษาความมั่นคง และเป็นพลังอำนาจสำรองที่สำคัญที่สุดในด้านนโยบายต่างประเทศที่เกี่ยวกับความมั่นคง ส่วนเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีนในยุคหลังสงครามเย็น และเนื่องจากจีนมีฐานเศรษฐกิจที่ใหญ่ ตัวเลขการค้าต่างประเทศโตและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้มีอำนาจสำรองทางเศรษฐกิจและการเมืองสูง¹⁹¹

ในส่วนของปัญหาสำคัญที่จีนยังคงเผชิญอยู่คือ ปัญหาบูรณภาพแห่งดินแดน ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า เป็นปัญหาที่จีนให้ความสำคัญอันดับสูง รองจากความเป็นเอกราชของชาติ จึงได้แก่ ปัญหาไต้หวัน ทิเบต ฮองกงและมาเก๊า

สรุปในเรื่องที่มาของนโยบายต่างประเทศของจีนนี้ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกประเทศ โดยมองว่า ในสมัยเหมาปัจจัยภายในประเทศมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศมากกว่าปัจจัยภายนอก ทั้งนี้เนื่องจากอุดมการณ์ที่เน้นการพึ่งตนเอง รวมทั้งปัจจัยข้อได้เปรียบของจีนที่ทำให้จีนเป็นอิสระจากประเทศอื่น ๆ ซึ่งตรงข้ามกับจีนในยุคตั้ง ซึ่งปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม โลกและนโยบายเปิดประเทศโดยการนำเอาประเทศไปผูกติดกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศของตั้งเสียผิง

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งองค์การระหว่างประเทศ

ในส่วนนี้ เจียน ชีระวิทย์ ได้อธิบายและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ที่ประเทศจีนมีต่อประเทศต่าง ๆ มากมายรวมทั้งความสัมพันธ์ที่มีต่อองค์การสหประชาชาติ และแม้ว่า เจียน ชีระวิทย์ จะมองว่าจีนจัดอันดับความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคต่างกัน แบบแผนของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันก็อาจจะต่างกัน นโยบายและการทูตของจีนที่ใช้กันแต่ละประเทศก็ไม่เหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ เจียน ชีระวิทย์ จึงได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ โดยแยกออกจากกัน แต่จากการศึกษาจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มีกรอบในการวิเคราะห์และประเด็นสำคัญ ๆ ที่ต้องการชี้ให้เห็นมีความคล้ายคลึงกัน คือ จะวิเคราะห์ในกรอบของความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง การเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งมุมมองและผลประโยชน์ของจีนเป็นหลัก

¹⁹¹ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 577-578.

และแม้ว่า เจียน ชีระวิทย์ จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ แยกออกจากกัน แต่เราอาจแบ่งประเด็นความสัมพันธ์ออกได้เป็น 4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ (1) ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจ (2) ความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (3) ความสัมพันธ์กับประเทศโลกที่สาม (4) ความสัมพันธ์กับองค์การสหประชาชาติ และอื่น ๆ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับมหาอำนาจ¹⁹²

มหาอำนาจที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา รัสเซีย และสหภาพยุโรป ซึ่งโดยรวมแล้วลักษณะความสัมพันธ์ของจีนกับประเทศต่าง ๆ จะตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก

(ก) จีนกับสหรัฐอเมริกา

เจียน ชีระวิทย์ มองว่า จีนและสหรัฐอเมริกาคือประเทศมหาอำนาจชั้นนำของโลกซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกันหลายประการ โดยเฉพาะการส่งเสริมหรือรักษาสันติภาพของโลก แต่ประวัติความเป็นมาของประชาชนทั้งสองประเทศ ค่านิยมของคนและโครงสร้างอำนาจรัฐยังมีอิทธิพลไม่น้อยในการทำให้คนสองประเทศนี้อยู่ร่วมกันฉันมิตรได้ยาก¹⁹³

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่าค่อนข้างสับสน แม้ว่าทั้ง 2 ฝ่ายจะเห็นความสำคัญของกันและกัน แต่ก็ยังมีความขัดแย้งต่อกันเป็นครั้งคราว ซึ่งส่วนเสริมที่ทำให้เกิดความตึงเครียดเป็นครั้งคราว เจียน ชีระวิทย์ มองว่าอาจมีรากฐานมาจากความแตกต่างกันในด้าน โครงสร้าง ส่วนในทางการเมือง นโยบายของจีนต่อสหรัฐอเมริกา คือ ต้องการการยอมรับจากสหรัฐอเมริกาในฐานะเท่าเทียมกัน การมีจีนเดียว (บูรณาภาพแห่งดินแดน) และความถูกต้องของจีนในประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยรุกรานชาติอื่นในประวัติศาสตร์ปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จีนพยายามเจรจากับสหรัฐอเมริกา ด้วยความยากลำบาก ซึ่งปัญหาของจีนก็คือ ยังเข้าไม่ถึงมวลชนสหรัฐอเมริกา และสุดท้ายคือประเด็นทางเศรษฐกิจ ซึ่งมักถูกมองจากนักวิเคราะห์ทั่วไปว่ามีความขัดแย้งระหว่างประเทศทั้งสองบ่อยครั้ง แต่ เจียน ชีระวิทย์ ได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับการ

¹⁹² มหาอำนาจ หมายถึง ประเทศหรือกลุ่มประเทศที่มีอำนาจและอิทธิพลต่อประเทศอื่นเป็นอย่างมาก อีกทั้งมีความสามารถในการเคลื่อนย้ายอำนาจ ในที่นี้หมายถึงมหาอำนาจทางทหารและเศรษฐกิจ

¹⁹³ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 477-478.

วิเคราะห์เช่นนี้ โดยกล่าวว่า ประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นความสัมพันธ์ที่ดีที่ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกา มีให้แกกัน โดยกล่าวว่า

“ภาพรวมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับสหรัฐฯ ส่งเสริมผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ ส่วนที่เป็นปัญหาขัดแย้งกันจะเป็นเรื่องการค้าหรือเรื่องการลงทุนก็ดี คงจะไม่เกินร้อยละสิบของการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจทั้งหมด ฉะนั้นข่าวแพร่หลายในสื่อมวลชนที่สะท้อนให้เห็นปัญหาความขัดแย้งกันเสียเป็นส่วนใหญ่อาจจะเป็นภาพที่ถูกบิดเบือนจากความจริง”¹⁹⁴

(ข) จีนกับรัสเซีย

“จีนและรัสเซียเป็นประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกันทางบกระยะยาวที่สุดในโลก (ประมาณ 4,330 กิโลเมตร) จีนเป็นประเทศที่มีผลเมืองมากที่สุดในโลก ในขณะที่รัสเซียเป็นประเทศที่มีดินแดนกว้างใหญ่ที่สุดในโลก ทั้งสองประเทศมีผลประโยชน์สำคัญ ๆ มากมายในความสัมพันธ์ต่อกัน”¹⁹⁵

ข้อความข้างต้นเป็นคำกล่าวของ เจียน ธีระวิทย์ ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและรัสเซีย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของการสถาปนาคอมมิวนิสต์ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากแรงกดดันจากการปฏิวัติในโซเวียตก่อนหน้านี้

เจียน ธีระวิทย์ มองว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่าง 2 ประเทศยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องพรมแดน ซึ่งแนวนโยบายของจีนในเรื่องนี้มีความชัดเจน โดยจีนถือว่าเป็นเรื่องมรดกที่ตกทอดมาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจีนกับเพื่อนบ้านจะต้องเจรจาแก้ไขกันโดยสันติวิธี โดยเจียน ธีระวิทย์ กล่าวว่า จีนมีนโยบายแน่วแน่ที่จะแก้ปัญหาบูรณภาพแห่งดินแดน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็ยึดหลักความอดทน¹⁹⁶

ในปัญหาเรื่องพรมแดนนี้ แม้ว่านักวิชาการหลายท่านจะมีความเห็นเดียวกันว่า เป็นประเด็นความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดระหว่าง จีน-รัสเซีย แต่มุมมองเกี่ยวกับจีนในปัญหาดังกล่าวอาจแตกต่างกัน เช่น เจียน ธีระวิทย์ ไม่มีความวิตกกังวลในเรื่องดังกล่าว เนื่องจากมองว่า แม้จีนจะมีนโยบาย

¹⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 521.

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 455.

¹⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 475.

แนวโน้มในการแก้ปัญหาบูรณาการทางดินแดน แต่จีนก็ยังยึดหลักความอดทน ในขณะที่ ชาตรี ฤทธารมย์ วิดุกังวลในเรื่องดังกล่าวนี้พอสมควร โดยกล่าวว่า “ไม่มีสิ่งใดประกันได้เลยว่าบรรดา รัฐบาลใหม่ของจีนในอนาคตจะไม่รื้อฟื้นข้อเรียกร้องในเรื่องดินแดนบริเวณตะวันออกขึ้นมาใหม่อีก ครั้ง ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม รวมทั้งข้อเรียกร้องให้รัสเซียชำระหนี้ค้างอยู่ด้วย ดังนั้นจึง เป็นที่แน่นอนเหลือเกินว่า หากมีข้อเรียกร้องในทำนองเช่นว่านี้เกิดขึ้นจากฝ่ายจีนแล้ว ซึ่งอาจจะมี สาเหตุมาจากการที่ชาวจีนมีความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมมากขึ้น และมีความทะเยอทะยานที่จะแสดง ออกซึ่งความยิ่งใหญ่ของชาติจีนภายหลังการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในสหภาพ โซเวียต หรือต้องการใช้ปัญหาการขัดกันในเรื่องดินแดนกับรัสเซีย เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจของประชากร จีนจากปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายในประเทศ นอกจากนั้นแล้วปัญหาพรมแดนระหว่างประเทศ ทั้งสองอาจเกิดขึ้นติดตามมาอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่เลวร้ายลงดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วใน ทศวรรษที่ 1960 และที่น่าจะเป็นไปได้อีกทางหนึ่งก็คือการขยายตัวของจีนเข้าไปยังดินแดนทางตอน เหนือ เพราะสหพันธรัฐรัสเซียที่เกิดการแตกแยกออกเป็นภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแตก ตัวเป็นรัฐอิสระของภูมิภาคทางด้านตะวันออกซึ่งถ้าเหตุการณ์ในทำนองนี้เกิดขึ้น ก็ย่อมหมายความว่า รัสเซียจะสูญเสียดินแดนที่เคยเป็นของจีนมาแต่โบราณกาลไปให้แก่จีนในท้ายที่สุด”¹⁹⁷

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังมองว่า มิตรภาพระหว่างจีนกับรัสเซียอาจจะมีรากฐานลึกกว่า ปฏิกริยาร่วมกันที่มีต่อพฤติกรรมของอภิมหาอำนาจของโลก แต่การกระทำของสหรัฐอเมริกาที่จะ กระทบถึงผลประโยชน์ของจีนหรือรัสเซียจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางของความ สัมพันธ์จีนกับรัสเซีย นอกจากนี้ความสำเร็จของรัสเซียในด้านการพัฒนาประเทศ เจียน ชีระวิทย์ ยัง มองว่า มีส่วนกำหนดทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นอีกด้วย กล่าวคือ หากรัสเซียประสบความสำเร็จทั้งในด้านการพัฒนาการเมือง และการพัฒนาเศรษฐกิจ จีนจะได้ พึ่งพาหรืออ่อนข้อให้สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นน้อยลง”¹⁹⁸

(ค) จีนกับสหภาพยุโรป

เจียน ชีระวิทย์ มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพยุโรปภายหลังการสลายตัวของ ยุคสงครามเย็น ประเด็นเรื่องความมั่นคงนั้น ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากความห่างไกลกัน ในทางภูมิศาสตร์ แต่การที่จีนยังคงให้ความสำคัญอันดับสูงในการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีกับ สหภาพยุโรป เนื่องจากจีนคงจะมองการณ์ในระยะยาว ซึ่งมีปัจจัยความไม่แน่นอนเกี่ยวข้อง

¹⁹⁷ ชาตรี ฤทธารมย์, “จีนกับรัสเซีย,” ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, หน้า 218-219.

¹⁹⁸ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 476.

จึงพยายามสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีเอาไว้ในวงการทหาร โดยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนการเยือนผู้นำทหารเสมอๆ แต่ความสำเร็จของจีนที่เป็นรูปธรรมพอสมควรคือ เรื่องความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ ในด้านการค้าการลงทุน

สรุปแล้วจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มองว่า ความสำเร็จในด้านการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหภาพยุโรป คือ ประเด็นด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าการที่จีนพยายามสร้างสายสัมพันธ์ทางการทหารไว้ด้วย ก็เนื่องจากเพื่อให้ได้มาซึ่งความช่วยเหลือในกรณีเกิดความไม่แน่นอนในสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ ในขณะที่ ประทุมพร วัชรเสถียร ให้ความสำคัญกับประเด็นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยกล่าวว่า “ในกรณีที่จีนอาจต้องเผชิญกับความสัมพันธ์ที่ราวฉันทกันสหรัฐอเมริกาเรื่องการค้าหรือสิทธิมนุษยชน หรือกรณีที่รัสเซียและยุโรป ตะวันออกไม่ให้ประโยชน์ด้านการเป็นตลาดและเทคโนโลยีแก่จีนตามต้องการ ยุโรปตะวันตกจะเป็นดินแดนแห่งความอุ่นใจให้แก่จีนในการที่สามารถเป็นตลาดรองรับสินค้าจากจีนได้ในจำนวนมาก และเป็นแหล่งเทคโนโลยีให้แก่จีนอย่างที่ทำให้ความพอใจแก่จีนได้ในระดับหนึ่งทีเดียว”¹⁹⁹

2. ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในประเด็นนี้ นอกจาก เจียน ชีระวิทย์ จะได้ทำการวิเคราะห์ผลประโยชน์และเป้าประสงค์ของจีนที่มีต่อทั้งภูมิภาคนี้โดยรวมแล้ว ยังได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ โดยแยกออกจากกันด้วย แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแต่เฉพาะความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับเอเชียอาคเนย์โดยรวมเท่านั้น

ในประเด็นเรื่องความมั่นคง เจียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์ไว้โดยสรุปว่า จีนมองว่าไม่มีประเทศใดในภูมิภาคนี้ที่เป็นภัยคุกคามความมั่นคงของจีน หากแต่สหรัฐอเมริกาได้ใช้ภูมิภาคดังกล่าวเพื่อคุกคามจีน ดังนั้น จีนจึงทำทุกวิถีทางเพื่อป้องกันตัวเอง²⁰⁰ นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังให้ทัศนะในเรื่องที่มีผู้สงสัยว่า จีนให้การสนับสนุนคอมมิวนิสต์ในเอเชียมากเพียงใดหรือมากจนเป็นภัยคุกคามหรือไม่ โดย เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า จีนไม่มีนโยบายแข็งกร้าวเช่นนั้น การสนับสนุน

¹⁹⁹ ประทุมพร วัชรเสถียร, “จีนกับยุโรปตะวันตก,” ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, หน้า 183.

²⁰⁰ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 262-263.

คอมมิวนิสต์ของจีนเป็นเพียงการสนับสนุนทางใจมากกว่า²⁰¹ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อสงสัยที่ว่า จีนต้องการครอบงำหรือใช้อำนาจรองความเป็นเจ้าเหนือชาติอื่นในเอเชียอาคเนย์หรือไม่เพียงใด ว่าจีนไม่มีพฤติกรรมดังกล่าว อีกทั้งไม่มีนโยบายเช่นนั้นด้วย เนื่องจากจีนไม่จำเป็นต้องทำอะไร ไม่ต้องครอบงำชาติอื่น ก็มีอิทธิพลเหนือชาติเล็ก ๆ รอบด้าน โดยอัตโนมัติ อิทธิพลนี้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งถ้าเอาอำนาจจากภายนอกมาถ่วงดุล ก็คงไม่ได้ผลในระยะยาว²⁰²

ในเรื่องบทบาททางด้านการเมือง เจียน ชีระวิทย์ มองว่าเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า จีนมีบทบาทต่อการกำหนดชะตากรรมของเอเชียอาคเนย์เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะจีนจะมีที่นั่งในสหประชาชาติหรือไม่ก็ตาม อีกทั้งจีนยังประสบความสำเร็จในการสร้างภาพพจน์ของประเทศที่ไฝ่หาสันติภาพ และคงมีผลกระทบไม่มากนักต่อการชะงักงันของสันธิสัญญาาร่วมป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถเพิ่มจำนวนสมาชิกให้มากขึ้น²⁰³

ในส่วนของประเด็นในเรื่องเศรษฐกิจ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า เป็นประเด็นความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญมากระหว่างจีนและประเทศในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะในช่วงประมาณทศวรรษที่ 1990 โดยกล่าวว่า

“ถึงกลางทศวรรษ 1990 จีนมองโลกในแง่ดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศในเอเชียอาคเนย์ ไม่มีช่วงใดในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่จีนได้รับการยอมรับช่วงนี้ การขยายตัวในด้านการค้ากับภูมิภาคทำให้จีนและเอเชียอาคเนย์ต่างสามารถกระจายตลาดมากขึ้น ความกลัวว่าจีนจะแย่งตลาดการค้า เพราะจีนสามารถผลิตสินค้าได้ราคาถูกกว่าในประเทศเอเชียอาคเนย์นั้นก็ยังมีอยู่บ้าง แต่นักธุรกิจสมัยปัจจุบันส่วนมากนั้นการแข่งขันกันอย่างเสรีมากกว่าการกีดกัน เช่นเดียวกับเรื่องการลงทุน ความกังวลของชาวเอเชียอาคเนย์ที่ว่าจีนจะแย่งดึงเงินทุนไปหมดเพราะจีนมีแรงจูงใจในการลงทุนดีกว่าก็มี แต่นักธุรกิจส่วนใหญ่ในยุคโลกาภิวัตน์ให้ความสำคัญในเรื่องพรมแดนน้อยลง แม้ในประเทศของตนรัฐบาลยังส่งเสริมให้คนไปลงทุนในต่างประเทศ แทนที่จะส่งเสริมการลงทุนและสร้างงานภายในประเทศของตนเท่านั้น”²⁰⁴

²⁰¹ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “จีนคอมมิวนิสต์ สหรัฐอเมริกากับเอเชียอาคเนย์,” ใน *จีนกับสังคมโลก*, หน้า 127. “นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์กับเอเชียอาคเนย์,” ใน *จีนกับสังคมโลก*, หน้า 169-170. จีนกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย,” *สังคมศาสตร์* 11, 4 18.

²⁰² เจียน ชีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 264.

²⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 265.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 269.

นอกจากนี้ประเด็นที่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จีนกับเอเชียอาคเนย์คือ ปัญหาหมู่เกาะในทะเลจีนใต้ โดยมีเหตุผลว่า จีนเป็นประเทศใหญ่ที่สุดในบรรดาคู่พิพาท (จีน ไต้หวัน เวียดนาม ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และบรูไน) อีกทั้งจีนเป็นหนึ่งในสองประเทศที่ใช้กำลังเข้ายึดเกาะที่มีชาติอื่นยึดครองอยู่ก่อน โดยการสังหาร จับไล่ หรือจับตัวไปด้วยการใช้กำลัง ดังนั้นจีนจึงตกเป็นเป้าของความหวาดระแวงของประเทศคู่พิพาทมากกว่าประเทศอื่น ๆ สื่อมวลชนต่าง ๆ ก็มุ่งเป้าจับตาดูการเคลื่อนไหวของจีนมากกว่าคู่อื่น ๆ²⁰⁵

โดยในเรื่องนี้ เจียน ชีระวิทย์ มองว่าจีน (ทั้งสอง) มีข้อได้เปรียบกว่าประเทศอื่น ๆ ในการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะที่มีข้อพิพาท เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อ้างอธิปไตยเหนือบริเวณหมู่เกาะทั้ง 4 ค่อนข้างต่อเนื่อง แม้จะไม่ได้ใช้อำนาจครอบครองตามความเป็นจริงก็ตาม การยอมรับจากต่างชาติว่าจีนมีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนที่กล่าวถึงแม้จะไม่สมบูรณ์แต่ก็เก่าแก่ที่สุดในบรรดาคู่แข่งทั้งหมด ในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศ ต้องถือว่าจีนมีคุณสมบัติที่ดีกว่าชาติอื่น²⁰⁶ แต่จุดอ่อนก็คือ อารมณ์ของผู้สังเกตการณ์ทั้งหลายที่รับไม่ได้กับอาณาบริเวณทะเลจีนใต้ที่กว้างใหญ่ไพศาลทำไมจึงตกเป็นของจีนไปหมด

ในการแก้ปัญหาเรื่องดังกล่าวของจีนนั้น เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะว่า แม้ว่าผู้นำจีนจะต้องการแก้ปัญหาพิพาทกับต่างชาติด้วยสันติวิธี แต่ในอนาคตอาจมีการใช้กำลัง ทั้งนี้อาจมาจากการที่ผู้นำจีนสรุปเอาว่า คู่พิพาทจงใจถ่วงเวลาลูกค้าน์อธิปไตยของจีนอย่างไม่จบสิ้น หรือยิ่งประเทศเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น พลังชาตินิยมอาจจะผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายแข็งกร้าวขึ้นเกี่ยวกับปัญหาบูรณภาพแห่งดินแดน ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนเชื่อเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันว่า หมู่เกาะในทะเลจีนใต้เป็นของจีน²⁰⁷

ในขณะที่ เจียน ชีระวิทย์ มองว่าปัญหาบูรณภาพทางดินแดนจะปลุกพลังชาตินิยมและผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายที่แข็งกร้าวแล้ว ชีระ นุชเปี่ยม ยังได้ให้ความคิดเพิ่มเติมว่า พลังต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันอยู่ภายในประเทศจากการก้าวขึ้นมาเป็นยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะ เป็นความแตกต่างเหลื่อมล้ำภายในที่เพิ่มมากขึ้น หรือระบบการเมืองที่ยังล้าหลังก้าวไม่ทันการเจริญเติบโตทาง

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 382.

²⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 399.

²⁰⁷ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 386-404.

เศรษฐกิจ เป็นต้น อาจเป็นตัวผลักดันให้พลังชาตินิยมหันเหไปในทิศทางที่ไม่พึงปรารถนา และอาจจะกระทบกระเทือนต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรวมด้วย²⁰⁸

3. ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศโลกที่สาม

คำว่า “ประเทศโลกที่สาม” หรือ “โลกที่สาม” (The Third World) เขียน ซีระวิทช์ ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

“ประเทศโลกที่สาม” หรือ “โลกที่สาม” (The Third World) หมายถึง กลุ่มประเทศในแอฟริกา ละตินอเมริกา และเอเชีย ซึ่งค่อยพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม ตามคำนิยามนี้ รวมถึงประเทศที่ร่ำรวยจากน้ำมันเป็นส่วนมากด้วย และประเทศยากจน แต่ไม่กำลังพัฒนาด้วย ฉะนั้น คำว่า “ประเทศโลกที่สาม” น่าจะเหมาะสมกว่าศัพท์คำอื่น ๆ ที่นิยมใช้กัน เช่น “ประเทศยากจน” “ประเทศกำลังพัฒนา” หรือ “ประเทศขี้วุ่น”²⁰⁹

ในทัศนะของ เขียน ซีระวิทช์ นั้น ประเทศโลกที่สามแม้จะมีน้ำหนักน้อยในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแต่ก็มีจำนวนมาก ดังนั้นการที่จีนพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเหล่านี้และพยายามอ้างตัวว่าตนสังกัดโลกที่สามมาตลอด ก็เนื่องจากบางครั้งมติของประเทศในโลกที่สามก็มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ของจีน กล่าวคือ จีนต้องการความยอมรับของกลุ่มประเทศเหล่านี้ โดยการแสดงความเป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต อีกทั้งต้องการสร้างภาพลักษณ์ต่อชาวโลกว่า ตนให้เกียรติแก่ประเทศเล็กที่มหาอำนาจส่วนมากไม่ให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ติดมากับอุดมการณ์ปฏิวัติของจีนที่พยายามให้เกียรติแก่ชนชั้นกรรมาชีพ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับองค์การสหประชาชาติ

เขียน ซีระวิทช์ กล่าวว่า จีนคอมมิวนิสต์เป็นประเทศเดียวในโลกที่เคยทำสงครามกับ “สหประชาชาติ” โดยรู้ล่วงหน้า แต่ขณะเดียวกันจีนก็ให้ความสำคัญต่อการเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ ทั้งนี้ เขียน ซีระวิทช์ ได้วิเคราะห์เหตุผลที่จีนต้องการเป็นสมาชิกสหประชาชาติได้ ดังนี้

²⁰⁸ ซีระ นูชเปียม, “จีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้,” ใน จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง, หน้า 306.

²⁰⁹ ในเชิงอรรถ เขียน ซีระวิทช์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 545.

“เหตุผลนั้นเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป จึงหาคำชี้แจงจากทางการจีนได้ยาก แต่ผลประโยชน์ของจีนในระยะต่อไปนี้น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้นำจีนใช้พิจารณาประกอบในการตัดสินใจ (1) สหประชาชาติเป็นขุมชนุมชนที่มีสมาชิกจำนวนมาก ในการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติครั้งแรกที่กรุงลอนดอน (10 มกราคม – 14 กุมภาพันธ์ 1946) สหประชาชาติมีสมาชิก 51 ประเทศ เมื่อจีนเข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 1971 สหประชาชาติมีสมาชิก 130 ประเทศและในปี 1997 สหประชาชาติมีสมาชิก 185 ประเทศ พลโลกเกือบ 100% สังกัดประเทศที่เป็นสมาชิกสหประชาชาติ (2) เป็นเกียรติ และเป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับของนานาชาติในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนเป็นหนึ่งในห้ามหาอำนาจ และ (3) เป็นเวทีที่จีนจะมีฐานะเท่าเทียมกับมหาอำนาจอื่นในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมของรัฐบาลโลก หรือการต่อสู้ในทางการเมืองกับประเทศอื่นโดยไม่ถูกกีดกัน”²¹⁰

และภายหลังจากที่จีนประสบความสำเร็จในการเข้าเป็นสมาชิกของสหประชาชาติแล้ว เจียน ชีระวิทย์ ก็กล่าวว่า จีนได้พิสูจน์ให้เห็นว่าจีนแสดงบทบาทในเชิงสร้างสรรค์ไม่ด้อยกว่ามหาอำนาจประเทศอื่น ดังนี้

“จีนมีนโยบายที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสหประชาชาติและปัญหาระหว่างประเทศเสมอมา และได้ใช้เวลา 21 ปีในการต่อสู้เพื่อเข้าเป็นสมาชิกสหประชาชาติ เมื่อเข้าไปแล้ว จีนก็ได้พิสูจน์ให้ชาวโลกเห็นว่าจีนแสดงบทบาทในเชิงสร้างสรรค์ไม่ด้อยกว่ามหาอำนาจอื่นในการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเทศนั้น จีนเน้นการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี ซึ่งบางครั้งก็สามารถานหรือถ่วงอำนาจอภิมหาอำนาจสหรัฐฯ ได้ในระดับหนึ่ง สำหรับบทบาทของจีนในสหประชาชาติ ในช่วงแรก จีนพยายามจะปฏิบัติหรือปฏิรูปกฎหรือระเบียบของรัฐบาลโลก โดยชูประเด็นตามประเทศในโลกที่สามเรียกร้องให้มี “ระเบียบสากลใหม่” (new international order) แต่การเคลื่อนไหวของโลกที่สามก็ซึมเข้าไปพร้อม ๆ กับการเสื่อมโทรมของลัทธิคอมมิวนิสต์ทั่วโลกรวมทั้งจีนด้วย หลังจากนั้น จีนปรับตัวโดยการให้ความร่วมมือกับระเบียบของสังคมโลกที่วางกรอบไว้โดยมหาอำนาจตะวันตก จีนพยายามให้ความร่วมมือในกิจกรรมส่วนรวมของโลกในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมของโลก”²¹¹

จากข้อความข้างต้นจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ ให้การชื่นชมบทบาทของจีนภายหลังจากการเข้าเป็นสมาชิกของสหประชาชาติเป็นอย่างมากว่า จีนได้แสดงบทบาทที่สร้างสรรค์มาโดยตลอด ซึ่ง

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 564-565.

²¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 583.

ความของ เจียน ชีระวิทย์ นี้ มีความสอดคล้องกับทัศนะของ ธวัช ทันโตภาส ที่กล่าวว่า จีนได้ให้การสนับสนุนจุดมุ่งหมายและหลักการของกฎบัตรสหประชาชาติมาโดยตลอด รวมทั้งได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสหประชาชาติ โดยเฉพาะในเรื่องการลดกำลังอาวุธ นอกจากนี้ ยังมีส่วนร่วมในงานด้านสังคมอีกด้วย²¹²

เรื่องการต่างประเทศของจีนนี้ เจียน ชีระวิทย์ ได้สรุปได้ว่า

“สรุปผลผลิตนโยบายต่างประเทศของจีน ในปี 1997 จีนมีความปลอดภัยจากภัยคุกคามภายนอก มีศักดิ์ศรีทางการเมืองระหว่างประเทศ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงสุดตั้งแต่เกิด สงครามฝิ่นกับอังกฤษในปี 1839-1840 เป็นต้นมา ความสำเร็จในด้านนี้คงจะมีส่วนส่งเสริมให้จีนมีเสถียรภาพยิ่งขึ้น และนั่นจะเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้จีนในศตวรรษที่ 21 เข้าร่วมชะตากรรมกับชาวโลกอย่างรับผิดชอบยิ่งขึ้น”²¹³

โดยสรุปแล้วประเด็นเรื่องการต่างประเทศของจีนแม้ เจียน ชีระวิทย์ จะมองการต่างประเทศของจีนว่ามีความต่อเนื่องกันตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน แต่เราก็อาจกล่าวได้ว่า ทัศนะหรือการมองเรื่องการต่างประเทศในยุคเหมาเจ๋อตุงและยุคเติ้งเสี่ยวผิงของ เจียน ชีระวิทย์ มีความแตกต่างกันอยู่หลายประเด็น เช่น ในเรื่องที่มาของนโยบายต่างประเทศ ในยุคเหมาเจ๋อตุง เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคลิกลักษณะเฉพาะตัวของเหมา แต่ในยุคเติ้งเสี่ยวผิง เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกว่า เป็นที่มาสำคัญของนโยบายต่างประเทศของจีน และอีกประเด็นหนึ่งคือ เรื่องเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศของจีน ในยุคเหมา เจียน ชีระวิทย์ มองว่า แม้อุดมการณ์และผลประโยชน์แห่งชาติจะเป็นเหตุผลสำคัญในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีน แต่ในยุคเหมานั้น อุดมการณ์มีความสำคัญมากกว่า เจียน ชีระวิทย์ จึงมักให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ว่า เหมาสันับสนุนคอมมิวนิสต์ของประเทศอื่น ๆ มากเพียงใด แต่ในยุคเติ้งซึ่งผลประโยชน์แห่งชาตินำอุดมการณ์นั้น เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสำเร็จและปัญหาของจีนที่ได้รับจากการเปิดประเทศของจีน แต่ไม่ว่าการมอง เจียน ชีระวิทย์ จะแตกต่างกันระหว่างจีนทั้ง 2 แต่สิ่งที่เหมือนกันในความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ คือ จีนยังคงความเป็นใหญ่ไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด แต่ทั้งนี้จีนไม่เคยใช้ความเป็นใหญ่นี้คุกคามชาติใด ๆ อย่างเช่นประเทศจักรวรรดินิยม

²¹² ธวัช ทันโตภาส, การเมืองการปกครองจีน (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2540), หน้า 383-388.

²¹³ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 584.

4.3.3 เศรษฐกิจและการค้า

จากการศึกษาพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มิได้เขียนหนังสือเชิงวิชาการที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจและการค้าของจีนไว้โดยเฉพาะ ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้ ได้รวบรวมมาจากงานเขียนเชิงวิชาการต่างๆ ที่มีการสอดแทรกประเด็นทางด้านเศรษฐกิจของจีนไว้ ของ เจียน ชีระวิทย์ โดยเนื้อหาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ เศรษฐกิจและการค้าสมัยเหมา และเศรษฐกิจและการค้าสมัยเติ้ง

ก. เศรษฐกิจและการค้าสมัยเหมา

ในการวิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญใน 3 ประเด็นหลัก ๆ คือ นโยบายการพัฒนาประเทศ ซึ่งในสมัยเหมาก็คือ ขบวนการก้าวหน้าแบบกระโจนและระบบคอมมูน การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจด้านการเกษตร และการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม การค้า และการบริการ

1. ขบวนการ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” และระบบคอมมูน

ผลของการปฏิวัติในจีนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่เป็นไปทั้งในสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเกษตรกรรม โดยสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมอุตสาหกรรม ก็คือ คำขวัญที่เรียกขานกันอย่างแพร่หลายว่า “ก้าวหน้าแบบกระโจน” (Great Leap Forward) และสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกษตรก็คือ “ขบวนการจัดตั้งระบบคอมมูน” (communization)

(ก) ก้าวหน้าแบบกระโจน

เจียน ชีระวิทย์ มองว่าแม้ขบวนการ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” จะเป็นเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ แต่สถานการณ์ของโลกในขณะนั้นมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้นำเป็นอย่างมาก โดยเชื่อว่าผู้นำจีนมีความเชื่อว่าดุลแห่งอำนาจของโลกเสรีและโลกคอมมิวนิสต์มีน้ำหนักหันเหไปทางโลกคอมมิวนิสต์ โดยมองจากประสบการณ์ของโซเวียต เช่น การเพิ่มขึ้นของผลผลิตด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว การพัฒนาเทคโนโลยีด้านอาวุธยุทธโธปกรณ์ ความสำเร็จในการส่งดาวเทียมไปโคจรรอบโลก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้นำจีนเกิดกำลังใจจะทำให้จีนเป็นสังคมนิยมโดยวิธีการเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เวลาให้สั้นที่สุด

แต่ผลของขบวนการดังกล่าวจะไม่ใช่ไปอย่างที่ผู้นำต้องการ ทั้งนี้ เจียน ซีระวิทย์ กล่าวว่ามีสาเหตุมาจาก (1) ผู้นำอาจจะระดมแรงงานที่กระตือรือร้นในเมืองและในชนบทได้ 60 วัน และ 100 วันก็จริง แต่พวกเขาขาดการวางแผน ขาดวิศวกร และการตรวจตราผลงานตามหลักวิชาการ งานที่ผลิตออกมาจึงใช้การได้บ้างไม่ได้บ้าง (2) หน่วยพนักงานปฏิบัติการของพรรคในระดับท้องถิ่นพยายามที่จะระดมมวลชนทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่พรรควางไว้ บางแห่งผู้นำใช้วิธีการเร่งรัดถึงขนาดที่คนอดหลับอดนอน พฤติกรรมเช่นนี้ทำให้ผู้นำท้องถิ่นบางคนสร้างตัวเลขขึ้นมาหลอกผู้บังคับบัญชา ส่วนประชาชนบางคนก็หลีกเลี่ยงไม่ยอมทำงาน²¹⁴

แม้ว่าผลของขบวนการนี้จะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรแต่ในทัศนะของ เจียน ซีระวิทย์ ขบวนการ “ก้าวหน้าแบบกระโจน” มีผลสำคัญทั้งในด้านการเมืองและในด้านพัฒนาเศรษฐกิจของจีนมาก ในด้านการเมืองถ้าขาดเสียซึ่งขบวนการนี้ ระบบคอมมูนย้อมจัดตั้งขึ้นไม่สำเร็จ อีกทั้งผลของขบวนการดังกล่าวทำให้มีการเพิ่มขึ้นของผลผลิตทางอุตสาหกรรมและด้านเกษตรอีกด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวว่า

“เราไม่อาจตั้งภาพสมมุติว่า ถ้าหากจีนไม่ริเริ่มขบวนการนี้แล้ว เศรษฐกิจจะดีขึ้นหรือเลวลง การขาดคล่อง และสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นอย่างมากมาโดยใช้แรงงานในระหว่างมีขบวนการ น่าจะมีส่วนช่วยในการบรรเทาทุกข์ยากให้แก่ลึกรมากกว่ามีส่วนซ้ำเติม สิ่งหนึ่งซึ่งเห็นได้ชัดคือ ความสามารถของผู้นำในการนำเอาพลังงานคนมาใช้ และผู้ตามที่เดินตามผู้นำอย่างค่อนข้างจะซื่อสัตย์”²¹⁵

การประเมินผลที่ได้รับจากการปฏิบัติใช้นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของเหมาเจ๋อตุงในช่วงขบวนการก้าวหน้าแบบกระโจนนี้ พบว่าค่อนข้างแตกต่างจากการประเมินของนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มองว่าเป็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เช่น ในหนังสือเรื่อง *Comparative Politics at the Crossroads* อธิบายว่า ผลของการปฏิบัติใช้นโยบายพัฒนาประเทศเพื่อเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของเหมาเจ๋อตุงแสดงให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพอย่างสิ้นเชิงของรัฐบาล เนื่องจากไม่ปรากฏอัตราการเจริญเติบโตในด้านใด ๆ ในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังมีทรัพยากรจำนวนมหาศาลที่ถูกใช้อย่างสูญเปล่า²¹⁶

²¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

²¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

²¹⁶ Mark Kesselman, Joel Krieger and William A. Joseph, eds. *Comparative Politics at the*

(จ) ระบบคอมมูน

เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้เหตุผลในการจัดตั้งระบบคอมมูนของเหมา โดยแบ่งออกเป็นเหตุผลทางด้านอุดมการณ์ การเศรษฐกิจ การทหารและอื่น ๆ โดยอาจสรุปได้ว่า นอกจากอุดมการณ์ที่ว่า การสร้าง “เมืองในชนบท” แล้ว ความต้องการเร่งการผลิตและประหยัดและความต้องการมีทหารประชาชนก็เป็นเหตุผลที่สำคัญในการจัดตั้งระบบคอมมูน นอกจากนี้มีเหตุผลทางกายภาพของจีนเอง คือ จีนเป็นประเทศที่ยากจน ขาดแคลนเงินทุน ไม่มีสินค้าส่งออกที่พอจะแลกเปลี่ยนเงินตราให้มากพอที่จะทำการค้าต่างประเทศขนาดใหญ่ได้ แต่สิ่งที่จีนมีเหลือเพื่อคือ แรงงาน วิธีการของเหมาคือต้องการให้จีนสามารถพึ่งตนเองในการพัฒนาเศรษฐกิจได้ โดยการย้ายโรงงานเข้าสู่ชนบทเพื่อหาแรงงาน ดังนั้นระบบคอมมูนจึงมีกลยุทธ์ที่ดึงดูดใจผู้นำขณะนั้น

ในส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่เกี่ยวกับระบบคอมมูนนี้ เจียน ชีระวิทย์ เน้นการอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์มากกว่าการวิเคราะห์ ดังนั้นจึงจะไม่ขอก้าวถึงในที่นี้

2. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจด้านการเกษตร

เจียน ชีระวิทย์ พบว่า ผู้นำจีนได้ตระหนักว่าการที่จะทำให้จีนเป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ จะต้องทำให้ระบบเศรษฐกิจในชนบทเป็นแบบสังคมนิยมด้วย และตามมาตรา 27 ของโครงการร่วมระบุว่า การปฏิรูปที่ดินเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม²¹⁷ ดังนั้นการวิเคราะห์เศรษฐกิจด้านการเกษตรจึงมีความสำคัญในการศึกษาเรื่องการเมืองของจีน

เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า การปฏิรูปที่ดินของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นเพียงบันไดขั้นแรกของการแปรสภาพสังคมชนบทเท่านั้น ขบวนการการปฏิรูปที่ดินกำจัดผู้มีอำนาจในชนบทออกไปจากเวทีการเมืองของจีน ในขณะเดียวกันพรรคก็ได้ได้รับความสนับสนุนจากกสิกรเป็นอันมากที่ได้รับประโยชน์จากที่ดิน²¹⁸

ในส่วนของการจัดหน่วยร่วมแรงงาน (Mutual-Aid-Teams) นั้น เจียน ชีระวิทย์ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากก่อให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน อีกทั้งรัฐสามารถควบคุมแรงงานและคำนวณแรงงานในการวางแผนได้ถูกต้อง โดยกล่าวว่า

²¹⁷ เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 81.

²¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88.

“ประโยชน์ของการจัดหน่วยแรงงานแบบนี้อยู่ที่ว่า สังคมเกษตรมีหลักประกันเรื่องงานที่
 อาจนำไปใช้ได้โดยรวดเร็วและลงทุนน้อย ที่สำคัญก็คือ แรงงานเคลื่อนที่แบบนี้ที่ได้รับ
 การส่งเสริมจากรัฐบาลนั้น ก่อให้เกิดอำนาจเร้นลับที่คลอใจให้สมาชิกของกลุ่มแรงงาน
 เคลื่อนที่ต้องทำตนเป็นผู้ที่กระตือรือร้นในการทำงานสาธารณะ เช่น ชุคคลอง สร้างถนน
 เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐควบคุมแรงงานและคำนวณแรงงานในการวางแผนได้ถูกต้อง คือ
 คิดต่อฝ่ายหน่วยแรงงานซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบการผลิตก่อนข้างจะแน่นอน ไม่ต้องติดต่อ
 โดยตรงกับเอกชน เดิมเอกชนจะเพาะปลูกอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ วิธีการนั้นสอดคล้องกับ
 ระบบเสรีคือ ถ้าสิทธิการผลิตของชนิดเดียวกันออกมามาก ในขณะที่ความต้องการ (demand)
 ในท้องตลาดคงเดิม ราคาสินค้าก็จะถูกลง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็สิทธิก็ต้องคำนวณและเสี่ยงเอา
 เอง แต่ระบบเศรษฐกิจของสังคมนิยมรัฐวางแผนในการผลิตว่าในปีนี้จะต้องผลิตสินค้า
 ชนิดใด เท่าใด ถ้าปล่อยให้สิทธิแต่ละคนตัดสินใจผลิตเอาเอง เป้าหมายที่วางไว้
 ย่อมไม่ได้ผล เมื่อรัฐบาลคำนวณความต้องการในท้องตลาดสำหรับสินค้าแต่ละประเภท
 และกำหนดออกมาเป็นแผนการผลิตรัฐสามารถใช้เจ้าหน้าที่จูงใจให้เอกชนผลิตสินค้าชนิด
 นั้นชนิดนี้ โดยแสดงให้เห็นว่าแรงงานที่จะนำมาใช้ในการผลิตนั้นไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป
 แล้ว หน่วยร่วมแรงไม่เฉพาะจะผลิตอะไรได้ทุกอย่างเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นหน่วย
 โฆษณาเพื่อการผลิต ส่งเสริมการแข่งขันในการผลิต คัดเลือกคนงานตัวอย่างอีกด้วย”²¹⁹

ส่วนเหตุผลของการเร่งการจัดตั้งสหกรณ์ของเหมาเจ๋อตุงนั้น เจียน ชีระวิทย์ ได้วิเคราะห์ว่า
 มาจากหลายสาเหตุ กล่าวคือ ประการแรก การที่สหกรณ์ทดลองที่จัดตั้งขึ้นได้ผลดี ประการที่สอง
 การพัฒนาเกษตรกรรมไม่ได้สัดส่วนกับการพัฒนาอุตสาหกรรม ประการที่สาม เหมาอาจจะแวง
 ว่ายังให้สิทธิเป็นเจ้าของที่ดินนานเท่าไรจะยังทำให้เขายินยอมสละกรรมสิทธิ์ได้ยากขึ้นเท่านั้น
 ประการสุดท้าย คือ ปรากฏว่ามีคนเริ่มขายที่ดินกันแล้ว ทำให้เหมาอาจจะแวงว่าพฤติกรรมเช่นนี้
 อาจนำไปสู่ระบบเก่าได้²²⁰

3. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม การค้าและการบริการ

ในประเด็นนี้ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงระบบ
 เศรษฐกิจในด้านอุตสาหกรรมและการค้าที่นำโดยเหมาเจ๋อตุงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในส่วนของ
 กระบวนการควบคุมวิสาหกิจเอกชนให้รัฐเป็นเจ้าของร่วมอยู่ด้วย หรือรัฐเป็นเจ้าของเสียทั้งหมด ซึ่ง

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

²²⁰ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-91.

นอกจากการที่รัฐบาลจะใช้มาตรการการเพิ่มภาษีเป็นมาตรการหลักในการเปลี่ยนวิสาหกิจเอกชนให้เป็นของรัฐ หรือของรัฐร่วมกับเอกชนแล้ว วิธีการที่ เจียน ชีระวิทย์ เห็นว่าโดดเด่นของพรรคคอมมิวนิสต์จีน คือ การรณรงค์ของมวลชน โดยกล่าวว่า

“วิธีการทำลายวิสาหกิจเอกชนอันพิสดารของพรรคคอมมิวนิสต์ คือ การรณรงค์ของมวลชน (mass campaign) การรณรงค์ต่อต้านนายทุนที่มีชื่อเสียงคือ “การต่อต้านห้าประการ” (Five-Anti) อันได้แก่ การต่อต้านการหนีภาษี ให้สินบนข้าราชการ โกงรัฐบาลในสัญญาซื้อขายทรัพย์สินของรัฐและขโมยข้อมูลลับในทางเศรษฐกิจของรัฐ”²²¹

ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ การที่มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งของจีน ตั้งข้อสังเกตว่าส่วนมากนายทุนรับการเปลี่ยนแปลงด้วยความเต็มใจ ก็อาจจะมีสาเหตุมาจากการเกลี้ยกล่อมโดยผู้นำคอมมิวนิสต์ใน โอกาสต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างคลื่นมนุษย์โดยผู้นำคอมมิวนิสต์ได้ก่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความรักชาติขึ้นชั่วขณะ อันเป็นแรงผลักดันให้คนจำนวนไม่น้อยออกไปแสดงความยินดีต่อความสำเร็จของพรรคคอมมิวนิสต์ แต่ส่วนที่ซ่อนเร้นอยู่คือน้ำตาตกใน²²²

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังได้อธิบายถึงความพยายามของรัฐในการควบคุมรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่ค่อนข้างยาก เช่น อุตสาหกรรมในครอบครัว รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในเมืองโดยการใช้ระบบคอมมูนด้วย แต่โดยสรุปแล้ว ในประเด็นดังกล่าว เจียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับวิธีการที่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลคอมมิวนิสต์ที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในส่วนของอุตสาหกรรมและการค้าเป็นอย่างมาก

โดยสรุปแล้ว เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะว่า จุดเด่นของการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนคือ การมีส่วนร่วมของมวลชน เน้นการลงทุนภาคเกษตร และเน้นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าวได้รับการส่งเสริมเต็มที่ในช่วงปี ค.ศ. 1958-1976²²³ แต่ในด้านการค้าระหว่างประเทศของจีนในยุคนี้ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนมีส่วนร่วมในการค้าระหว่างประเทศน้อย เนื่องจากถูกกีดไว้ด้วยอุดมการณ์เลนินและขงจื้อ รวมทั้งการช่วยเหลือประเทศอื่นเป็นไปตามหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในประเทศนั้น ๆ ด้วย²²⁴

²²¹ เจียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 75.

²²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

²²³ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 108.

²²⁴ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “การค้าต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีน,” วารสารกิจการ

ข. เศรษฐกิจและการค้าสมัยตั้ง

นโยบายการพัฒนาประเทศในสมัยตั้งที่สำคัญ คือ นโยบายสี่ทันสมัย อันได้แก่นโยบายที่เน้นการพัฒนาเงินให้ทันสมัยก่อนสิ้นปี 2000 ในด้านต่าง ๆ 4 ด้านคือ การเกษตร การอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการป้องกันประเทศ ซึ่งในส่วนนี้ เจียน ชีระวิทย์ ได้ให้ความสำคัญใน 2 ประเด็น คือ 1. เศรษฐกิจด้านการเกษตร 2. เศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรม การค้าและการบริการ ซึ่งโดยรวมแล้ว เจียน ชีระวิทย์ มีทัศนะว่า แม้วนโยบายสี่ทันสมัยในยุคตั้งเลี้ยวฝั่งจะส่งผลให้ตัวเลขทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก แต่หากวิเคราะห์ให้ดีแล้วจะพบว่า ปัญหาที่ติดตามมากับระบบทุนนิยมก็มีมากเช่นกัน เช่น ช่องว่างทางสังคมที่มากขึ้น คุณภาพชีวิตที่ต่ำลง มีโจรผู้ร้ายชุกชุม เป็นต้น (รายละเอียดในส่วนนี้ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ ค. การเมืองการปกครองในยุคปัจจุบัน ในส่วนของข้อ 2 การเมืองการปกครองภายหลังระบบเหมาเจ๋อตุง

ซึ่งจากที่กล่าวมาจะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ ยังคงมีความสงสัยกับอนาคตของจีนเป็นอย่างมาก ในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจในยุคตั้งเลี้ยวฝั่ง โดยทิศทางการวิเคราะห์ของ เจียน ชีระวิทย์ จะออกไปในเชิงลบมากกว่า แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไป การมองของ เจียน ชีระวิทย์ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยมีการพยายามวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจในยุคหลังเหมาเชื่อมโยงกับนโยบายต่างประเทศของจีน และสรุปว่า

“ความหมายในระดับสากลที่สำคัญคือ จีนเป็นนักปฏิบัติที่รู้จักทำงานเป็นขั้นเป็นตอน โดยรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ถ้าจีนเปิดประเทศทั้งหมดในเวลาเดียวกัน ทุนและเทคโนโลยีต่างชาติที่จีนต้องการมากที่สุดเข้าไปกระจายในจีนก็คงเหมือนดำนํ้าพริกละลายแม่น้ำ เศรษฐกิจที่ขาดโครงสร้างพื้นฐาน ขยายตัวไปได้ยาก และถ้าทั่วประเทศใช้ระบบเศรษฐกิจเปิดโดยไม่เปิดระบบการเมืองนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็คงอี๊ดอ๊ดและเสี่ยงต่อการระเบิด แต่ถ้าเปิดพร้อมกันหมด เศรษฐกิจก็คงไม่กระเตื้อง แต่ประชาธิปไตยจะนำ ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ยากที่จะรั้งกระแสพังทลายทั้งระบบได้ ดังที่เกิดขึ้นในสหภาพโซเวียต ในจีนแม้ว่าจะมีความตึงเครียดและถึงจุดระเบิดในกรณีวิกฤตการณ์เทียนอันเหมิน แต่ก็ยังอยู่ในภาวะควบคุมได้ นอกจากนั้นจีนมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองพอควร เศรษฐกิจเติบโตในอันดับแรก ๆ ของโลก ในขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์สามารถรักษอำนาจไว้ได้ จะด้วยความบังเอิญหรือด้วยภูมิปัญญาของชาวจีนที่มีสายตากวไกลกว่าคนรัสเซียบ้างก็ยากที่จะทราบได้”²²⁵

²²⁵ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 111.

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังได้สรุปจุดอ่อนและจุดแข็งของระบบเศรษฐกิจจีนโดยรวมในยุคนี้ไว้ด้วย กล่าว คือ เจียน ชีระวิทย์ มองว่า จุดอ่อนในระบบเศรษฐกิจของจีน โดยรวมแล้วมี 3 ประการคือ 1. การพัฒนาอย่างไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรฝ่ายหนึ่งกับภาคอุตสาหกรรมการค้าและบริการอีกฝ่ายหนึ่ง 2. ผลผลิตจำพวกพืชต่ำกว่าปริมาณการบริโภคของชาวจีนมาก 3. อัตราการเพิ่มอย่างรวดเร็วของการใช้พลังงาน ในส่วนจุดแข็งที่สำคัญคือ อิทธิพลของวัฒนธรรมและคุณภาพของประชากร อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนมีระดับสูงและค่อนข้างคงเส้นคงวา ซึ่ง เจียน ชีระวิทย์ มองว่าคล้าย ๆ กับจะส่งสัญญาณบอกว่าแม้การพัฒนาจะไม่สมดุล แต่ก็มีเสถียรภาพ ประการที่สองที่เป็นจุดแข็งที่สำคัญ ได้แก่ กองทุนเงินตราแลกเปลี่ยนของจีนแข็งอยู่เสมอ และแสดงให้เห็นถึงฐานะการคลังที่มั่นคง²²⁶

“โดยสรุป ฐานเศรษฐกิจของจีนมองในแง่ผลิตภัณฑ์รวมประชาชาตินั้นโตมากอย่างไม่ต้องสงสัย สำหรับชาวจีน พลังชาตินิยมที่มุ่งมั่นจะทำให้เศรษฐกิจจีนเป็นมหาอำนาจนั้นเป็นความรู้สึกที่แพร่หลาย ปัจจัยพื้นฐานในทางเศรษฐกิจที่จะตอบสนองความใฝ่ฝันของชาวจีนก็มีไม่น้อย แต่อุปสรรคก็มี อุปสรรคภายนอกนั้นรวมถึงความหวาดระแวงจีนว่าอาจจะโตเกินไปจนเป็นภัย ในขณะที่ชาวต่างชาติไม่น้อยก็มองเห็นโอกาสที่จะทำมาค้าขายกับตลาดอันกว้างใหญ่ไพศาล เมื่อจีนมั่งคั่งยิ่งขึ้นแล้วจะเป็นผลดีหรือผลร้ายต่อชาติอื่นคงจะขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้ผู้นำในอนาคต แต่ในปัจจุบัน ความจริงที่เห็นได้ก็คือ คนจีนส่วนใหญ่ยังยากจน การที่จะยกระดับการครองชีพของประชากรเกือบหนึ่งในสี่ของโลกให้ดีขึ้นนั้นคงจะต้องใช้เวลาเป็นสิบ ๆ ปี”²²⁷

นอกจากนี้ เจียน ชีระวิทย์ ยังได้สรุปสาเหตุของการที่จีนหันมาเดินทางลัทธิทุนนิยมไว้ ดังนี้ 1. การพัฒนาแบบถือกรรมสิทธิ์ร่วม และพึ่งตนเองต้องกระจายทรัพยากรอันจำกัด เพื่อคุณภาพของชีวิตส่วนรวม จึงทำได้ช้ามาก 2. คนจีนเห็นสภาพความเป็นจริงได้เร็ว อุดมการณ์เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวมค่อย ๆ เหือดหายไป ควบคู่กับความเป็นอยู่ของคนซึ่งดีขึ้นและ 3. ผู้นำยุคหลังเหมาเจ๋อตุงยึดติดอยู่กับอุดมการณ์สังคมนิยมน้อยกว่าพวกเขา ผลก็คือเศรษฐกิจแบบทุนนิยมภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์โตเร็ว ทั้งในด้านการค้าต่างประเทศ การลงทุนจากต่างประเทศ และความช่วยเหลือจากต่างประเทศ²²⁸

²²⁶ อ่านเพิ่มใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 102-105.

²²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

²²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 578.

จะพบว่าความคิดของ เจียน ชีระวิทย์ ที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจในยุคเติ้งเสี่ยวผิงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมองตั้งในเชิงบวกมากขึ้น ซึ่งความคิดเช่นนี้ได้รับการตอกย้ำอีกครั้งเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นในเอเชียเมื่อปี ค.ศ. 1997 ในบทความเรื่อง “เศรษฐกิจจีนกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย”²²⁹

โดยสรุป เจียน ชีระวิทย์ มองเศรษฐกิจของจีนในยุคเหมาและเติ้งแตกต่างกัน โดยมองว่าเศรษฐกิจของเหมา นั้น แม้ว่านักวิเคราะห์ส่วนใหญ่จะมองว่าไม่ประสบความสำเร็จในการใช้นโยบายก้าวกระโดด แต่ เจียน ชีระวิทย์ ให้ทัศนะว่า นโยบายดังกล่าวก็มีความสำคัญทั้งในด้านการเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนเป็นอย่างมาก และส่งผลให้มีการเพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรมและการเกษตรมากขึ้น ส่วนในการใช้นโยบายสี่ทันสมัยของเติ้งเสี่ยวผิง ที่นักวิเคราะห์ส่วนใหญ่มองว่าทำให้จีนมีการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมากนั้น เจียน ชีระวิทย์ กลับมองว่าเราไม่สามารถพิจารณาได้แต่เฉพาะตัวเลขทางเศรษฐกิจอย่างเดียว เนื่องจากการใช้นโยบายดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มากมาย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ความคิดดังกล่าวของเจียน ชีระวิทย์ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเวลาเปลี่ยนไป โดยเฉพาะในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1997 โดย เจียน ชีระวิทย์ ได้ยกย่องการใช้นโยบายของผู้นำจีนว่าเป็นนโยบายที่เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์

4.3.4 วัฒนธรรม

ในประเด็นทางด้านวัฒนธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องเศรษฐกิจและการค้า กล่าวคือ เนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์นั้นได้จากการรวบรวมผลงานของ เจียน ชีระวิทย์ จำนวนหลายชิ้นที่มีประเด็นด้านวัฒนธรรมสอดแทรกอยู่ เนื่องจาก เจียน ชีระวิทย์ มิได้เขียนหนังสือเชิงวิชาการเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้อย่างเฉพาะเจาะจง โดยประเด็นทางด้านวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ตามผลงานต่าง ๆ ของเจียน ชีระวิทย์ อาจแบ่งได้เป็น 4 หัวข้อ คือ ภาษาจีน จารีตประเพณี ปรัชญาและสังคม

ก. ภาษาจีน

เจียน ชีระวิทย์ ได้ทำการศึกษา “จีนศึกษา” จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ซึ่งแหล่งข้อมูลหนึ่งที่สำคัญคือข้อมูลเอกสารภาษาจีน ดังนั้น ในการอ้างอิงหรือเมื่อมีการทับศัพท์ภาษาจีนใน

²²⁹ อ่านเพิ่มใน เจียน ชีระวิทย์, “เศรษฐกิจจีนกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจเอเชีย,” วารสารสังคมศาสตร์ 31, 1 : 1-16.

ผลงานต่าง ๆ เขียน ชีระวิทย์ จะถือตามภาษาราชการ (Mandarin) หรือสำเนียงจีนกลางเป็นหลัก โดยในหนังสือเรื่อง *วิวัฒนาการการปกครองของจีน* เขียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“คำทับศัพท์ภาษาจีนที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ ถือตามภาษาราชการ (Mandarin) หรือสำเนียงจีนกลาง แต่คำที่เราได้เคยใช้อ่านออกเสียงเป็นสำเนียงแต้จิ๋ว หรือสำเนียงอื่นอยู่บ้างแล้ว ก็ได้เทียบคำนั้นไว้ในวงเล็บในคำแรกของคำนั้นที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ เฉพาะคำที่เราได้เคยใช้ฟังเพื่อน เพราะตามฝรั่งผิด ๆ มาจนชิน เช่น ปักกิ่ง (ที่ถูกเป่ย์จิง) นานกิง (ที่ถูกหนันจิง) เท่านั้น ที่หนังสือเล่มนี้ยังใช้อยู่”²³⁰

จะพบว่า เขียน ชีระวิทย์ ให้ความสำคัญกับการอ่านออกเสียงภาษาจีนให้ถูกต้องเป็นอย่างมากซึ่งที่เป็นทางการคือสำเนียงจีนกลาง

ข. จารีตประเพณี

ในทัศนะของ เขียน ชีระวิทย์ ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพฤติกรรมต่าง ๆ ของจีนที่แสดงออกในรูปของนโยบายต่างประเทศหรือพฤติกรรมของชาวจีนเอง โดย เขียน ชีระวิทย์ มองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นผลของการสั่งสมและสืบทอดต่อกันมาของจารีตประเพณีดั้งเดิมของจีน โดยเรามักจะพบว่า การวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของจีน เขียน ชีระวิทย์ มักจะนำประเด็นทางด้านจารีตประเพณีทั่วไปมาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมในเชิงบวก เช่น ในการวิเคราะห์ว่า สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจอมมหาอำนาจเพียงใดนั้น เขียน ชีระวิทย์ ว่า การที่จีนประกาศว่าตนไม่เป็นจอมมหาอำนาจนั้น เนื่องจากสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ ประการแรกมาจากค่านิยมตามประเพณีจีนดั้งเดิม ประการที่สอง มาจากนิสัยส่วนตัวของเหมา โดย เขียน ชีระวิทย์ กล่าวไว้ดังนี้

“การที่จีนประกาศตนไม่ยอมเป็น “จอมมหาอำนาจ” (โดยประกาศิตของมาเซตุง) นั้นมีเบื้องหลังจากการถือค่านิยมตามประเพณีจีนดั้งเดิมและความเป็นนักเลงโตแบบสุภาพบุรุษที่ติดนิสัยมากับตัวของมาเซตุงเอง”²³¹

หรือที่กล่าวว่า

²³⁰ เขียน ชีระวิทย์, *วิวัฒนาการการปกครองของจีน*, หน้าคำนำ.

²³¹ เขียน ชีระวิทย์, “สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจอมมหาอำนาจเพียงใด,” ใน *จีนในสังคมโลก*, หน้า 3.

“ชาวจีนตามประเพณีดั้งเดิมวัดความสูงส่งของตัวเองด้วยวัฒนธรรม ไม่ใช่ด้วยแสนยานุภาพทางทหาร”²³²

นอกจากนี้พฤติกรรมของจีนที่นิยมทำอะไรเอิกเกริกหรือให้ใหญ่เกินจริงนั้นก็เป็ผลของจารีตประเพณีเช่นกัน โดยกล่าวว่า

“จีนของมาเซดงไม่นิยมทำอะไรเรียบง่าย ๆ ชอบยกประวัติขึ้นอ้างทำเสียงดัง ๆ บ่นความชั่วของชาติอื่นมาก ๆ บ้างก็เกินความจริง แต่นั่นเป็นแบบฉบับของจีน จะเป็นมาเซดงหรือจีนของใครก็ตาม คำพูดแบบก้าวร้าวไม่ได้สัดส่วนกับการกระทำ เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่เกิดในวัฒนธรรมอื่น ทั้งนี้ก็เพราะวัฒนธรรมของจีนเชื่อว่า คำพูดเป็นส่วนหนึ่งของการอบรมคนให้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคต”²³³

ในส่วนของนโยบายต่างประเทศของจีนในเรื่องการที่จีนมักเสี่ยงภัยเข้าทำสงครามกับมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพเหนือกว่าตน เจียน ชีระวิทย์ ก็ได้วิเคราะห์โดยนำจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องอีกเช่นกัน โดยอธิบายไว้ว่า

“เมื่อวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ของจีนในการเสี่ยงภัยเข้าทำสงครามกับมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพเหนือกว่า จะเห็นว่าจีนต้องการที่จะรักษาศักดิ์ศรี หรือประกาศศักดิ์มากกว่าต้องการดินแดนหรือผลประโยชน์ดังประเทศจักรวรรดินิยมทั้งหลาย (ยกเว้นกรณีที่ใช้กำลังป้องกันหรือรักษาผลประโยชน์ในเรื่องบูรณภาพแห่งดินแดน) เมื่อเสร็จธุระตามเป้าหมายจีนก็ถอนทหารออกอย่างรวดเร็ว และไม่ฉวยโอกาสสร้างกลไกที่มีอิทธิพลครอบงำประเทศที่ตนเข้าไปช่วยเหลือ วัฒนธรรมจีนบ่มเพาะให้คนจีนไม่นิยมรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าด้วยกำลัง แต่ถ้าเอาชนะนักเลงโตที่เข้มแข็งกว่าถือว่าเป็นการกระทำที่มีเหตุผลในทางคุณธรรม (righteous reason) เหมือนคนฝึกกังฟูของฝ่ายธรรมะก็เพื่อสุขภาพไม่ใช่เพื่อรังแกผู้อื่นหรือแสวงหาประโยชน์”²³⁴

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์หรือการมองเหมาเจอตงของ เจียน ชีระวิทย์ ว่าเป็นผู้มีน้ำใจขยันหมั่นเพียร มีคุณธรรมหรืออื่น ๆ ที่จะได้กล่าวไปแล้วนั้น ก็เป็นผลจากการบ่มเพาะจากจารีตประเพณีจีนเช่นกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่า การวิเคราะห์พฤติกรรมของจีนและผู้นำจีนว่าเป็นผลของ

²³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

²³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-7.

²³⁴ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 68.

จารีตประเพณีดั้งเดิมที่ดั้งเดิมของจีนนั้น มักจะอยู่ในช่วงของยุคก่อนตั้งเสี้ยวผิงครองอำนาจ โดยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำซึ่งส่งผลให้มีพฤติกรรมและนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไป เจียน ชีระวิทย์ จะไม่วิเคราะห์โดยใช้หลักประเพณีดั้งที่เคยทำในยุคก่อนหน้านั้นมาวิเคราะห์

การที่ เจียน ชีระวิทย์ มักเชื่อมโยงวัฒนธรรมจีนเข้ากับผู้นำจีนและความเป็นมหาอำนาจของจีน เนื่องจาก เจียน ชีระวิทย์ มีความคิดเห็นว่า วัฒนธรรมของชาวจีนที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันนานนั้น เป็นสิ่งที่ดั้งเดิมและไม่มีในประเทศอื่น อีกทั้ง เจียน ชีระวิทย์ ได้เคยสัมผัสวัฒนธรรมจีนหลาย ๆ ประการ ในขณะที่เคยศึกษาอยู่ที่โรงเรียนจีนด้วย โดยในเรื่องนี้ เจียน ชีระวิทย์ กล่าวว่า

“ในแง่ทัศนคติความยุติธรรมของผม ผมได้รับมาจากหลักสูตรในการเรียนภาษาจีน มันแฝงอยู่ในบทเรียนภาษาจีน ไม่มีอยู่ในภาษาไทย ดังนั้นผมมีความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ค่อนข้างแรง แล้วมันจะกระทบถึงทัศนคติทางการเมืองอื่นด้วย”²³⁵

โดยสรุปแล้ว จะพบว่า เจียน ชีระวิทย์ แม้จะไม่มีการศึกษาหรือมีผลงานทางด้านประเพณีจีนอย่างจริงจังและเฉพาะเจาะจง แต่การวิเคราะห์เรื่องการเมืองการปกครองของจีน เรื่องการต่างประเทศอื่น ๆ มักจะถูกพิจารณาโดยหยิบยกประเด็นทางด้านจารีตประเพณีจีนมาสนับสนุนอยู่เสมอและมักยกย่องว่าจารีตประเพณีจีนนั้นมีส่วนสำคัญในการที่ทำให้ประเทศจีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ตลอดมา

ค. ปรัชญา

เจียน ชีระวิทย์ มักให้ความสำคัญกับปรัชญาขงจื้อว่าเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกอยู่ในสายเลือดของชาวจีนทุกคนไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองจีนในอดีตดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในหัวข้อ 4.3.1 ข้อ ก. และแม้ว่าต่อมามีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้น นั่นคือ การปฏิวัติเปลี่ยนประเทศให้เป็นคอมมิวนิสต์ในปี ค.ศ. 1949 โดยเหมาเจ๋อตง ซึ่งมีความพยายามที่จะปฏิวัติประเทศทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ แม้แต่กระทั่งสถาบันครอบครัวและความคิดต่าง ๆ ของคนจีนให้เป็นคอมมิวนิสต์แต่ก็ไม่สำเร็จ อย่างไรก็ตาม เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไปและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการแผ่ขยายของ

²³⁵ สัมภาษณ์, เจียน ชีระวิทย์, เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ในสาขารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 8 ตุลาคม 2545.

กระแสนิยมไปทั่วโลก ปรัชญาดั้งเดิมของจีนก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยซึมทราบไปในลักษณะที่ยังมีการต่อสู้กันระหว่างค่านิยมดั้งเดิมกับค่านิยมใหม่ ๆ โดยกล่าวว่า

“สมัยเหมาผมคิดว่าเขามีความรู้และเขาอยากจะเปลี่ยน แล้วก็เปลี่ยนไม่สำเร็จ ผมก็ได้คำตอบว่า จริง ๆ อิทธิพลความคิดดั้งเดิมของนักปราชญ์ที่เขาซึมทราบมาเป็นพัน ๆ ปี มันยังมีอิทธิพลเหนือกว่า และก็ฝังรากลึกมานาน แล้วมันซึมทราบอยู่กับกมลสันดานของชาวจีนด้วยกันซึ่งเปลี่ยนยาก แม้กระทั่งในปัจจุบัน ปรัชญาดั้งเดิมก็ยังคงอยู่แต่ก็ได้ปรับตัวเปลี่ยนแปลงไป ซึมทราบเข้าไปในลักษณะที่มันก็ยังมีการต่อสู้กัน ค่านิยมบริโภคนิยม แต่ว่าบางสิ่งบางอย่าง ชีวิตในครอบครัวต่าง ๆ เราจะเห็นว่าพฤติกรรมของจีน การมองปัญหาอะไรต่าง ๆ ยังเอาอดีตขึ้นมา ยังชื่นชมในความงามของอดีต อะไรต่าง ๆ มันมี ผสมกัน บางสิ่งบางอย่างก็ถูกละทิ้งไปเปลี่ยนแปลงไป บางสิ่งบางอย่างยังคงอยู่ เพราะนั่นถ้าจะพูดว่าอิทธิพลเก่ามันอยู่ทั้งหมดไม่ได้ มันยังมีอิทธิพลอยู่แต่แล้วก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ”²³⁶

โดยสรุปจะพบว่า เชียน ชีระวิทย์ มองว่า ปรัชญาขงจื้อมีความสำคัญในประเทศจีนเป็นอย่างมาก และได้ฝังรากลึกมาเป็นเวลานาน และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จีนมีเอกลักษณ์และความยิ่งใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ปรัชญาดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และน่าเป็นห่วงว่า “ค่านิยมบริโภคนิยม” อันเป็นกระแสที่มาแรงในปัจจุบันอาจจะเอาชนะค่านิยมขงจื้อได้ ซึ่งเป็นผลทำให้สิ่งดี ๆ ของจีนเปลี่ยนแปลงไป

ง. สังคม

ทางด้านสังคมจีน เชียน ชีระวิทย์ ก็มีทัศนะที่คล้ายคลึงกับการมองจีนด้านอื่น ๆ กล่าวคือ มองว่าจีนเป็นสังคมที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากประเทศอื่น โดยเฉพาะการที่สังคมจีนเป็นสังคมที่บ่มเพาะคนให้มีอำนาจจิตที่เข้มแข็ง โดยกล่าวว่า

“ประวัติความเป็นมาของชาติจีนและชาติอื่นนั้นแตกต่างกันมาก เช่นด้วยวิธีการคูดาราโดยการกระตุ้นให้เลือดเดินด้วยการเอาเข็มทิ่มเนื้อให้เห็นเลือด เอาเท้าแช่น้ำก้นง่วงนอนในการคูดารา จริยธรรมประจำสังคมส่งเสริมพฤติกรรมสร้างกำลังจิตด้วยวิธีต่าง ๆ แต่ในสังคมอื่นคงมีคนถามว่า ทำเช่นนั้นเพื่ออะไร ในจีนนั้นสร้างกำลังใจเป็นเลือดคนสู้ได้สำเร็จสู้กัน

²³⁶ สัมภาษณ์, เชียน ชีระวิทย์, ศาสตราจารย์กิตติคุณ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 15 ตุลาคม

ไปเป็นวีรบุรุษนานาชนิดก็มากแล้ว แต่ในสังคมอื่น ๆ คงจะคิดว่าสู้กันไปทำไมให้ตาย ตายไปแล้วได้อะไร”²³⁷

หรือ

“สิ่งที่เป็นไปได้สำหรับชนชาติอื่นอาจจะเป็นสิ่งที่อยู่ในวิสัยที่ชาวจีนจะพอทำได้ เพราะชาวจีนมีนิสัยอดทนและมีอำนาจจิตสูง ชาวจีนผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตราชการ โดยมากได้ผ่านการทดสอบอำนาจจิตมาแล้วอย่างทรหด บางคนท่องตำราของขงจื้อเป็นคั้ง ๆ สอบ ชิว ไฉ จี้เหยิน จ้องอน ฯลฯ เวลาว่างนอนอาจเอาเท้าแช่น้ำเย็น หรือเอาเข็มแทงเพื่อให้เลือดออก เพื่อกระตุ้นประสาทให้ตื่นตัว การแสดงกายกรรมกระทำในสิ่งที่ไม่น่าจะทำได้ เป็นการละเล่นที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของชาวจีนมาช้านานแล้ว”²³⁸

หรือ

“สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีชาติกำเนิดที่มีศักดิ์ศรี (อย่างน้อยชาวจีนเชื่อเช่นนั้น) กล่าวคือ มีมรดกทางวัฒนธรรมอุดมสมบูรณ์ มีระบบความเชื่อหรือค่านิยมที่มีคนเป็นจำนวนมากเลื่อมใสและปฏิบัติ (ลัทธิขงจื้อหรือขงจื้อ) และมีหลักการและมาตรฐานความประพฤติที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง”²³⁹

จากข้อความที่ยกตัวอย่างข้างต้น จะพบว่า เขียน ชีระวิทย์ มีความคิดเห็นต่อสังคมจีนในทางบวก โดยเฉพาะในช่วงการปกครองแบบสังคมนิยม แม้ว่าเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้สังคมจีนเปลี่ยนแปลงไป แต่ เขียน ชีระวิทย์ ก็ยังคงมีความเห็นว่า แม้ว่าสังคมจีนจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ในความเป็นจริง พื้นฐานโดยทั่วไปของสังคมจีนก็ยังคงเป็นสังคมที่ดี โดยกล่าวว่า

“คือโดยพื้นฐานของสังคมจีน โดยทั่ว ๆ ไป เป็นสังคมที่ประชาชนจะไม่เอาเปรียบคนอื่น คบกับใครจะใจกว้าง นี้โดยทั่ว ๆ ไป เขาจะมีความภูมิใจ ถ้าเขาได้ทำอะไรกับคนที่ด้อย

²³⁷ เขียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศของจีนคอมมิวนิสต์, หน้า 99.

²³⁸ เขียน ชีระวิทย์, การเมืองและการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน, หน้า 120.

²³⁹ เขียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 9.

โอกาสกว่า ประเทศที่เล็กกว่า ถ้าโดยพื้นฐานเป็นคนที่ถ่อมตัวพอสมควร สิ่งเหล่านี้พอออกเป็นนโยบายสมัยสังคมนิยมเขาจะไม่ค่อยเรียกร้องสิ่งตอบแทน”²⁴⁰

แต่อย่างไรก็ตาม เจียน ชีระวิทย์ ก็ยอมรับว่าในปัจจุบันแม้ว่าพื้นฐานของสังคมจีนจะดีแต่ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีพฤติกรรมเหมือนกับประเทศทุนนิยมทั้งหลาย โดยกล่าวว่า

“ผมเป็นแขกรับเชิญไม่บ่อย แต่จะเห็นความแตกต่าง สมัยก่อนที่เขาเชิญเราไปเขาจะไม่สนใจว่าเราจะเชิญเขาเมื่อไร แต่ว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงคนที่มีอิทธิพลเข้าไป ที่มีความนึกคิดแบบทุนนิยมเขามีความคาดหวังว่าจะมีการตอบแทนสิ่งเหล่านี้มากขึ้น มันขึ้นอยู่กับบุคคลเหมือนกันที่เข้าไปอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ คนที่หากินโดยเอารัดเอาเปรียบมีมากขึ้น คือว่าที่จริงจริยธรรมของคนแบบคอมมิวนิสต์ สมัยสังคมนิยมที่เขาบ่มเพาะเอาไว้ ตอนนั้น โดย nature ของคนจีน ถูกบังคับหรือเปล่าไม่รู้ แต่ว่าได้แสดงออกมาในลักษณะที่มันทำให้รู้สึกว่าเป็นแขกในเมืองจีน ผมจะรู้สึกสบายใจ แต่ว่าในระยะหลัง ๆ นี้ พฤติกรรมอะไรทั้งหลายก็เหมือนกับประเทศทุนนิยมอะไรทั้งหลาย ซึ่งผมมองไปแล้ว ผมมีการมองหลายอย่างที่ผมมองทุนนิยม ซึ่งมันสูญเสียเปล่าเยอะ สังคมมันไม่ได้จัดระเบียบ เพราะนั่นสิ่งที่เป็นเสียเปล่าสูญเปล่า คุณไม่ต้องทำอะไร เกี่ยวกับเรื่องของยานยนต์ ที่เป็นของจากเมืองนอกคิดเป็นมูลค่าเท่าไร ผมรู้สึกเสียค่า คุณ ไปดูรถวิ่งในต่างจังหวัดหรือกรุงเทพฯ มันไม่ได้จัดระเบียบ มันแข่งกันวิ่ง วิ่งเปล่า ๆ มันสูญเสียน้ำมันเท่าไร สิ่งสูญเสียนานี้ ถ้าเราได้จัดสรรให้กับคนที่ค่อยโอกาสได้มีโอกาสกินบ้างใช้บ้าง เพราะนั่นเหมือนกันในสังคมจีนเหมือนกัน มันก็มีปัญหาอันนี้ ซึ่งสมัยก่อนถ้าหากมันจน ก็จนคล้าย ๆ กัน แล้วก็มองไม่ค่อยเห็น จริง ๆ มันก็มีความอึดอัดอยู่ มีก็มีจุดอ่อนอยู่มาก แต่ว่าในขณะที่เดียวกันผมคิดว่ามันมีบางสิ่งบางอย่างที่ทำให้คนต้องการมัน ก็คือ มันต้องอยู่ในระเบียบวินัย”²⁴¹

โดยสรุปแล้ว ในทัศนะของ เจียน ชีระวิทย์ สังคมจีนเป็นสังคมที่มีพื้นฐานที่ดี และมีเอกลักษณ์และความแตกต่างจากสังคมประเทศอื่นมาก ทั้งนี้เป็นผลจากการบ่มเพาะของปรัชญาและผู้นำจีนในสมัยสังคมนิยม อย่างไรก็ตามกระแสทุนนิยมที่เข้าสู่ประเทศในปัจจุบันนี้ก็ส่งผลกระทบต่อสังคมจีนกำลังสูญเสียสิ่งดี ๆ ไป แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธว่าทุนนิยมก็เป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการและปฏิเสธไม่ได้ แต่ต้องมีการควบคุมให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่พอดี

²⁴⁰ สัมภาษณ์, เจียน ชีระวิทย์, ศาสตราจารย์กิตติคุณ รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 15 ตุลาคม 2545.

²⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เขียน ชีระวิทย์ มองว่าวัฒนธรรมจีนเป็นสิ่งที่ เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่า เป็นอย่างยิ่งที่ส่งผลต่อเนื่องถึงด้านต่าง ๆ ภายในสังคมจีน แล้วแม้ว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ จะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเนื่องด้วยการเข้ามาของระบบทุนนิยม แต่วัฒนธรรมเหล่านี้ก็ยังคงอยู่และเป็นฐานหลักในการดำเนินชีวิตของสังคมจีนต่อไป

4.4 สรุป

จากการศึกษาพบว่า จีนศึกษาของ เขียน ชีระวิทย์ คือ การศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ บนจีนแผ่นดินใหญ่เป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมืองการปกครองของจีน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านการต่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจและการค้า รวมถึงด้านวัฒนธรรม โดยอาศัยสาขาความรู้หลายสาขาคู่กัน แต่สาขาที่สำคัญในการใช้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องจีนศึกษานี้ คือ สาขาวิชาทางด้านรัฐศาสตร์ ซึ่งได้ข้อสรุปของการศึกษาดังนี้

(1) การเมืองการปกครองของจีนอันมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์นั้น มีพื้นฐานทางปรัชญาการเมืองเป็นสำคัญ

(2) พฤติกรรมด้านการต่างประเทศของจีนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับลักษณะเฉพาะของผู้นำจีนในขณะนั้น อีกทั้งยังมีลักษณะในการดำเนินพฤติกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจีนเอง ไม่สามารถพิจารณาได้โดยนำแนวทางแบบตะวันตกมาวิเคราะห์

(3) เศรษฐกิจและการค้าของจีน มีศักยภาพในการพัฒนา เนื่องจากจีนเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากและชาวจีนมีความฉลาดในการใช้ภูมิปัญญาของจีนในการพัฒนาเศรษฐกิจ

(4) วัฒนธรรมของจีนเป็นพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้จีนมีเอกลักษณ์ประจำชาติอันดีงามยากจะหาที่ใดเปรียบ

ซึ่งทั้ง 4 ประการนี้ ประกอบกับลักษณะทางกายภาพ เช่น มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล มีจำนวนประชากรเป็นอันดับหนึ่งของโลก และเป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมที่เก่าแก่ เป็นต้น เหล่านี้ได้ส่งเสริมให้จีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่และเป็นทีเกรงขามของประเทศอื่นทั้งที่ในความจริงผู้นำจีนมิได้มีความพยายามที่จะแสวงหาอำนาจแต่อย่างใด

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นต่าง ๆ ในเรื่องจีนศึกษาที่ เขียน ชีระวิทย์ มักจะหยิบยกขึ้นมาอธิบายนั้น โดยมากจะมีทิศทางในการวิเคราะห์และให้เหตุผลโดยยึดจุดยืนจากมุมมองของจีนเป็นหลัก จึงทำให้มักมีลักษณะในเชิงบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นต่าง ๆ ในช่วงการปกครองภายใต้ระบบของเหมาเจ๋อตุง และมีการวิเคราะห์ในเชิงลบในช่วงการปกครองในยุคหลังเหมาหรือนับตั้งแต่

มีการเปิดประเทศ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้มักจะแตกต่างจากทัศนคติของนักวิชาการส่วนใหญ่ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ประเด็นเรื่องการปฏิวัติวัฒนธรรม ประเด็นการปกครองแบบระบบสังคมนิยม ประเด็นเรื่องการพัฒนาประเทศในยุคเหมาและในยุคเติ้ง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากพบว่า เจียน ชีระวิทย์ มีความชื่นชมและศรัทธาในลักษณะของเหมาเจ๋อตุงเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกลักษณะเฉพาะตัว ความคิดและแนวทางในการปกครองประเทศที่เน้นการพึ่งตนเองและความเท่าเทียมกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภูมิหลังส่วนตัวของ เจียน ชีระวิทย์ ที่มีลักษณะหลายประการคล้ายคลึงกับเหมาเจ๋อตุง เช่น การมีครอบครัวที่มีเชื้อสายจีน ความใกล้ชิดกับชาวไร่ชาวนา ความขยันขันแข็งรักการเรียนรู้ เป็นต้น และด้วยความชอบเช่นนี้เอง จึงทำให้สังคมนายใต้การปกครองของเหมาเจ๋อตุง เป็นสังคมในอุดมคติของ เจียน ชีระวิทย์ และเมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปในทางตรงข้ามภายใต้การปกครองของเติ้งเสี่ยวผิง ความรู้สึกผิดหวังจึงเกิดขึ้น และแสดงออกมาในรูปของผลงานทางวิชาการต่าง ๆ อันมีลักษณะการเขียนวิเคราะห์ที่แตกต่างจากการนำเสนอเรื่องราวในสมัยเหมาเจ๋อตุง ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจจะกล่าวโดยย่อว่า เจียน ชีระวิทย์ มักเขียนงานทางวิชาการ โดยการหยิบยกข้อมูลจริงที่สอดคล้องกับความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิมของตนมาเป็นหลักในการวิเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านั้นต้องเป็นสิ่งที่ เจียน ชีระวิทย์ เห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้องด้วย